ГАЛАКТИКА • ГАЛАКТИКА • БИБЛИОТЕКА • БИБЛИОТЕКА •

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ

ДАМАТА С РЕНТГЕНОВИТЕ ОЧИ

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ

ДАМАТА С РЕНТГЕНОВИТЕ ОЧИ

Превод:

Светослав Минков е забележителен майстор на сатирата, на унищожителния, победоносен сатиричен смях — това остро поразяващо и незаменимо оръжие, от което според думите на Гогол се страхува даже и този, който вече не се страхува от нищо на света. Светослав Минков е един от най-ярките и своеобразни наши писатели, със своя определена и оригинална творческа физиономия, със свое изпъкващо място и със свой принос в литературното ни развитие.

ОГНЯН САПАРЕВ
СВЕТОСЛАВ МИНКОВ КАТО ФАНТАСТ
ОТ ЛИТЕРАТУРАТА НА УЖАСА ДО НАУЧНАТА ФАНТАСТИКА

За всеки е ясно, че новите творби се възприемат винаги през призмата на традицията, която е формирала вкуса и е създала у нас определена „установка“. Малцина обаче се замислят върху обратния процес: че някогашните творби (класиката) също се възприемат през призмата на… новите творби и естетически явления. Всяка стара творба неизбежно се „прожектира“ върху културния екран на настоящето: тя не само попада в нов контекст, но и бива гледана по нов начин, от друг ъгъл. Понякога новият етап в развитието на литературата хвърля върху класиката нова светлина, разкрива в нея нови страни, които по-рано е било невъзможно да се забележат…

Днес творчеството на Св. Минков функционира в нов литературно-културен контекст: поне за младия читател то влиза в неизбежна съпоставка със съвременната фантастична (научнофантастична) литература. Освен това с проявите на повишена художествена условност (магически реализъм, гротеска) в съвременната наша и преводна проза. Затова неговите „необикновени“ и „странни“ разкази (както обичат да ги наричат всички академични изследователи) днес не изглеждат чак толкова необичайни: те са почти „нормална“ сатирична фантастика, което съвсем не означава подценяване на творчеството му. Защото губейки в едно отношение, то печели в друго.

Първият въпрос, който неизбежно ще възникне, е: не излагаме ли класика Минков, печатайки част от ранните му разкази (от 1922, 1924, 1927 и 1928 г.), които дълги години не са преиздавани и затова са съвсем (и незаслужено) непознати на младия български читател?

Тъкмо в ранните си разкази Св. Минков е повече фантаст. И те са били подценявани не защото са чак толкова слаби, а поради едно стеснено разбиране за реализма и издателските задачи. А без тях не можем да си обясним достатъчно следващите му разкази. Без тях е непълна и картината на интелектуално-художествените търсения на българската литература през 20-те години, по-специално линията на т.нар. „литература на ужаса“, чиято преоценка е съвсем назряла.

Българската фантастика се формира в началото на 20-те години като литература на ужаса — под влияние на немския експресионизъм и тясно свързаната с него, но в същност по-стара традиция на диаболизма. (По това време у нас се превеждат Едгар По, Густав Майринк, Ханс Еверс.) Развитието на писателя Св. Минков е един интересен и поучителен пример за съдбата на „ужаса“, пренесен в нашенски условия.

Св. Минков издава първата си книжка — сборник от три разказа — „Синята хризантема“ през 1922 г. Тя е явно подражателна и в това няма нищо нередно — авторът е само на 20 години. А който се е ровил в старите вестници и е срещал безпомощните скици на Св. Минков в „Българан“ (1921 г.), не може да не оцени по-високото качество на подражанието. При това те съзнателно подчертават, че не са български — и героите, и обстановката им са чуждестранни.

Влиянието на Едгар По върху Св. Минков се подценява, докато влиянието на Г. Майринк се надценява. Наистина Минков превежда три книги на Майринк („Голем“ — 1926; „Кардинал Напелус“ — 1927; „Белият кардинал“ — 1931), поддържа лични връзки с него и се изказва с възхищение за „мага Густав Майринк“. Но преди това Минков е превел (от руски) два сборника на Едгар По — „Лигейя и други фантазии“ (1921) и „Фантазии“ (1922). Освен това иронията и вестникарските хватки на Е. По са по-близки на маниера на Св. Минков от сомнамбулните визии на Майринк. И ако се вгледаме и в по-късното творчество на българския писател, ще забележим склонност към псевдодокументални мистификации, измисляне на откриватели и открития и други подобни — типични похвати за създаване на достоверност, използвани от „ужасния“ разказвач По, който стана пионер на научната фантастика.

И така двата разказа на Св. Минков от „Синята хризантема“ (1922) са подражателни, написани с необиграна ръка, но с известно познаване на механизмите на жанра. (Нека не забравяме, че този тип литература е космополитна.) Такива са и мотивът за демоничния портрет, и мотивът за срещата на любимата след нейната смърт, и мотивът за дяволската цигулка… Тези два разказа са „ужасни“, по-скоро като декларирано състояние на героя-разказвач, отколкото като реално внушение върху читателя. В тях, колкото и да са подражателни, покрай универсалния гротесков мотив за демонично-тайнствения живот на вещите се набелязват и някои характерни за Св. Минков гротескни мотиви — например за часовника като персонификация на зловещото време. И още нещо — дистанцирането от малкия човек-марионетка, който рядко е бивал положителен герой у този писател-скептик.

В края на „Sérénade mélancolique“ се появява тайнственият пратеник на тъмните сили, който има подозрително циркаджийски вид: „бяло бомбе и светлосиньо палто“. От него до гротескния клоун от разказа „Часовник“ (Стап Клап, Човека с Метанически Мозък) има само една крачка.

„Часовник“ е един възлов разказ в ранното творчество на писателя. Тук се появява гърбавото старче — библиотекар на странната библиотека: типичен (класически) гротесков персонаж — с него започва дългата редица от деформирани фигури в разказите на Минков, чиято кулминация е несъмнено Хераклит Галилеев. А Човека с Метанически Мозък е очевиден праобраз на робота от „Човекът, който дойде от Америка“… Този разказ е важен за разбиране на мотива за часовника, който се среща в доста — и гротескни, и реалистични — разкази на писателя, защото тук Минков е доста директен. Разбира се, пародийното пътешествие до Луната не превръща разказа в научна фантастика. Но е показателно самото хрумване — като сигнал за по-късните прояви. Пътешествието е необходимо, за да се види, че маймуноподобните жители на Луната играят „вечен кегелбан с душите на мъртвите часовници от Земята“: гротескно-иронична гавра с демоничната власт, която има над нас времето. „Часовник“ е гротесков разказ, който показва, че в творчеството на Св. Минков още от самото начало убедително прониква игровото, пародийното.

Друг разказ, в който се появява „космически“ момент, е „Аз и непознатият“ от сборника „Огнената птица“ (1927): действието е пренесено в „2991 г. сл. Р.Х.“ Разказът е вътрешно неуравновесен — антицърковната ирония е смесена с теософска дидактика.

В творчеството на Св. Минков има няколко разказа, писани в различно време, които са фолклорно-демонични (тук има известно влияние на платформата на кръга „Стрелец“, през който минава младият писател). Те като че ли отговарят на законния въпрос: как може да се побългари ужасът?

От тези разкази в настоящия сборник присъстват: „Огнената птица“ (от едноименния сборник, 1927), „Устрел“ (от „Игра на сенките“, 1928), „Нечиста сила“ (от „Къщата при последния фенер“, 1931).

„Огнената птица“ е по-скоро мрачна импресия. Повече внимание заслужават другите два разказа. Те са най-откровеният опит на Минков за домашно-фолклорен вариант на литературата на ужаса — и единствените му „селски“ разкази. Защо обаче те са така малко „ужасни“? И дали изобщо върху фолклорна почва у нас може да се създаде нещо „ужасно“?

И двата разказа са построени върху директно представяне на полуанекдотичните феномени на народната демонология, което не само ги

обезсилва, но и предизвиква непредвиден пародиен ефект. Когато баба Йола вражелицата се обръща галено към устрела: „Бре, какъв е хубавец, ух, бабиният устрелчо!“, или пък дърпа опашката на месечината, за да я издои, с възглас: „У, бясна, невидяла се!“ — от това вече ужас не става… Аналогично е положението с битовите асоциации и в „Нечиста сила“. Защото „нечистата сила“ е страшна не сама по себе си, колкото и да е чудовищна (това е литература, а не кино!): тя плаши главно като представител на Невъзможното, на онова, което не би трябвало да съществува, а все пак е. Описанието на селските демонологични представи не може да бъде нещо повече от анекдот, макар и пикантен. То може да бъде резултатно — както убедително доказват писатели като Гогол и Куприн — при друг подход: откъм психологията на участника, който се страхува, защото вярва и заразява със страха си съпреживяващия читател. Св. Минков подхожда външно и декоративно. По-сполучлив пример за използване психологията на суеверието, за балансирането на ръба между истина и халюцинация, е разказът „Иконите са творби на дявола“. Със своя антицърковен елемент той напомня „Аз и непознатият“, но вече приземен в нашенска обстановка. Умело се създава загадъчност около иконописеца, а кулминационното оживяване на демоничните икони е обяснено двусмислено със състоянието на уплашения бръснар (читателят може да си избере тълкуване по желание). И много уместно още в началото авторът се е позовал на авторитета на богомилите — това веднага създава опора в легендарно-историческото.

Разказът „Гост“ използва мотива „посещение след смъртта“, който се съдържа и в „Малвина“ — но вече успешно пренесен в родна провинциална обстановка.

„Заключени“ е по-скоро есеистичен ескиз, който цели създаване на атмосфера (което има важно жанрово значение в този тип разкази). Въпреки своята статичност, този ескиз е „по-ефективен“ от цялата „фолклорна серия“. В края на краищата почти цялата литература на ужаса е построена върху хазарта проницаемост-непроницаемост на границата живот-смърт: тази най-непреодолима, тайнствено-привлекателна и ужасна граница, която предлага по-силни ефекти от всички космически пътешествия…

„Полунощна история“ е построена върху типичния метонимичен гротесков ефект „оживяване на вещите“. Оживяването на дрехата, която е знак (носи характера) на стопанина си, има древна приказно-алегорична традиция. Не е трудно да видим, че тук атмосферата е по-скоро карнавално-хумористична, отколкото мрачна. Може наистина идеята за

вехтарницата на Давид Сабатай да идва от вехтарницата на Аарон Васертрум от „Голем“, но това е само външен подтик: цялото карнавално-хумористично съдържание няма нищо общо със зловещо-сънната атмосфера на този интересен гротесков роман, несъмнено постижение в жанра си. То си е светославминковско. Тук е коренът на по-късни разкази като „Сламеният човек“ или „Генералски шинел“: дрехата като персонификация на социалната роля на притежателя й.

От сборника „Игра на сенките“ (1928) е разказът „Американското яйце“ (получил по-късно по-директното заглавие „Made in USA“). Това е първият разказ от „американската серия“ на Св. Минков и единственото ранно произведение, което той по-късно включва в съчиненията си и смята за начало на зрелия си период. Действително, този разказ се отделя от останалото творчество на писателя до този момент, без да е значително по-добър от останалите. Заедно с раждането на сатиричното хрумване в тази гротескова „реализирана метафора“ (глупавият професор „измътва“ яйцето) тук се появява и една опасност, която ще вземе опасни размери по-късно: вестникарският стереотип.

„Ужасът“ („Къщата при последния фенер“, 1931) е краен пример за агресията на иронията в разказите на „домашния ужас“. Днес бихме могли да го определим като хумореска — социологически етюд. От гледна точка на съвременните представи на социалната психология експериментът на Минков с кошницата яйца съвсем не е наивен. (Да си спомним латиноамериканския филм „Обреченото село“ по сценарий на Маркес).

„Къщата при последния фенер“ е несъмнено разказ-равносметка. С него Св. Минков си разчиства сметките с ужаса от немски тип. Не зная дали е познавал една подобна новела на О. Уайлд; възможно е и заглавието да е повлияно от един пасаж за „стената при последния фенер“ от „Голем“. Така или иначе мястото на този разказ в творчеството на Минков е органично. Разказът е достатъчно популярен, за да се спираме на него. Нека обаче обърнем внимание, че смешен е не само призракът, но и ученият с неговата рационалистична деформация — типичен герой от серията гротескни фигури на учени в разказите на Минков. Нещо повече: зловещ е не призракът, а ученият.

„Сламеният човек“ е една от най-значителните гротески на Св. Минков. Едва ли трябва да обясняваме, че тук традиционният гротесков мотив „оживяване на неживото“ и „механизиране на живото“ (съвсем по теорията на Бергсон за смеха) е социално-сатирически осмислен. Тук срещаме в художествено най-чист вид проблема за самостоятелния живот на социалната роля, тази отчуждена същност на социалния човек.

Нашивките са „знак“ за социална роля, добила такава самостоятелност, че владее човека, а не обратно. Ето го и модерния проблем за алиенацията на продуктите на човешкия труд и обществен живот, които се обръщат срещу него… Сламеният човек е гротесков хибрид — и чучело, и фелдфебел едновременно — както Носът на Гогол е и нос, и човек с мундир.

Сборникът „Автомати“ (1932) може основателно да бъде интерпретиран като научна фантастика. Досега се появяваха отделни елементи; отсега нататък научната фантастика ще се появява по-целенасочено, ще продължи да има гротесков характер и ще бъде свързана с образа на учения, научното откритие и неговото приложение.

„Маймунска младост“ е един от най-хубавите гротескни разкази на Минков. Не пропускайте името: Иларион Матеев. Огледайте обстановката, в която живее, забележете от какво се страхува. Той няма да издържи „пробата“, той е гротескно-трагикомичен герой. Неговото време, насилствено върнато назад, след сантименталния шок на маймунското раждане ще се развие стремително, той ще остарее за минути (спомнете си за часовника над Малвина). Тук мотивът е същият. В „Маймунска младост“ има две „подгротески“ — провинциална и американска. Иларион е герой на провинциалната, мис Уатердей — на американската (тя е типичен американски стереотип на Св. Минков, подложен на гротескна обработка). И все пак „самокритичното“ състаряване и самоубийство на Иларион Матеев е някакво пречистване, макар и сантиментално-гротескно. При мис Уатердей то няма място.

Роботът в разказа „Човекът, който дойде от Америка“ е многозначен; но многозначен е той и в драмата „Р.У.Р.“ на К. Чапек. Ако се вгледаме по-внимателно в текста, ще забележим характерни изрази-сигнали: „извикаха в хор всички митнически чиновници“, „оценителят с алуминиевия медал… забъбра като курдисан“ и пр. Т.е. обществото, в което попада роботът, не му е чак толкова чуждо. А между изказванията на робота и характеристиките на героите от реалистичните разкази има любопитна и недвусмислена аналогия. Защото въпреки „двете си лица“ Св. Минков е единен. А тези „две лица“ са по-скоро две художествени техники, две литературни конвенции, които изобразяват по два различни начина почти едно и също. Нека припомним, че на диспута през 1923 г. в Лондон по повод на току-що поставената пиеса на Чапек „Р.У.Р.“ Б. Шоу определя робота като „същество, лишено от оригиналност и инициатива, което е длъжно да прави каквото му заповядат“ — и не скрива, че смята всички присъстващи в залата за роботи…

Какви са героите на Св. Минков? В центъра на творчеството му стои

обреченият малък човек — разиграван като марионетка или от демоничните сили на смъртта и ирационалното (първите разкази на ужаса), или от демонизираната наука и техника (американските гротески), или от социалните механизми (властта, казармената дисциплина, бюрократичната машина, демагогията), или е играчка в ръцете на житейската необходимост, на трагикомичния карнавал на живота (таралежовите разкази, които не са гротески, но нерядко имат подобни мотиви и внушение).

И във „Водородният господин и кислородното момиче“ ще срещнем отблъскващо рационалния образ на учения, а законите на науката пак ще влязат в конфликт с емоциите (един характерен мотив у Минков, който се среща и у някои съвременни български писатели, където вече звучи доста наивно). Нека обърнем внимание, че двамата влюбени въпреки всичките (иронични) декларации на разказвача в защита на любовта не са обрисувани с кой-знае каква симпатия. Те са също толкова пресметливи рожби на това общество, срещу което протестират, понеже е засегнало сърдечните им интереси. Гротескната логика позволява съчетаването на пресметливост и безумна любов, на лиризъм и публицистика.

„Лунатин!…“ е една от най-сполучливите гротески на Минков с научнофантастичен характер. Най-интересното в нея е съчетаването на традиционни гротескни мотиви (гърбавият магьосник, свързан с нечистите сили; самотната къщичка; лунната романтика) с модерните НФ мотиви: учен, научни открития, бизнес с тях, модерна „романтика“.

Последната от тези НФ гротески е „Една възможна утопия“ от 1934 г. С помощта на апарата „фантаскоп“ (съчетание от телевизор и машина на времето) героят се пренася 300 години напред… за да видим как техническите чудесии са съчетани с обедняване на човешкото и засилване на обществената лудост… Тази гротеска от книгата „Дамата с рентгеновите очи“ е органично продължение на линията на сборника „Автомати“. Такъв е и разказът „Дамата с рентгеновите очи“, макар и с по-откровен алегоризъм. Подобна е и гротескната история на „Това се случи в Лампадефория“ — тук гротескното превръщане на хората в хора-овце има още по-засилен памфлетно-фейлетонен характер — качество, което все повече ще се засилва по-нататък в ущърб на гротескното.

Следващият четвърт век Св. Минков не написва нито една заслужаваща внимание гротеска. Произведенията му от 50-те години имат откровен памфлетно-фейлетонен характер. Чак към края на живота му (1962–1965), след Априлското обновление, в творчеството му настъпва известно оживление, плод на което е написаната през 1965 г. гротеска на

нашата бюрокрация — „Съвсем странна история“. Тук отново се появява мотивът за часовниците — сега те не бързат, напротив — „потракваха лениво и сякаш плетяха някаква лепкава паяжина на вечността… в пихтията на съсиреното време“.

Когато говорим за пораженията, които култът нанесе върху литературата, обикновено не отчитаме достатъчно съотношението между спецификата на таланта и номенклатурата на догматичната естетика. Ако за някои битови писатели това мина почти незабелязано, за други — по-експресивни, по-гротескни, по-сатирични — то беше фатално. Може би най-пострадалият от догматизма в прозата беше Св. Минков. Неговият сатирично-гротесков маниер органично конфликтуваше с ограниченията на догматичната естетика. „Нещо бе изсушено у него, някаква боязън го задържаше да не прекрачи границите на необходимото и това скова и обезсили перото му. За Минков сатирика бе трудно да се ориентира каква сатира е необходима на нашето ново общество и той — като изключим някои прекрасни фейлетони — или мълчеше, или пък се връщаше към старите си сюжети за Америка, без да ги разработва с предишната художествена мощ на перото“ — свидетелствува П. Зарев в своята „Панорама“.

Минков е скептик, той търси парадоксите, опасностите, опакото — такъв е творческият му маниер, той пише гротескна сатира, а не възторжен химн на науката и обществото. За пръв път у нас Минков се замисля „глобално“ върху опасностите на науката, върху обратната страна на машинизацията (ако изключим американските свидетелства на Алеко). Родоначалникът на научната фантастика у нас Георги Илиев вярваше в машините, разчиташе на учените и науката: в романа „О-Корс“ (1930) ученият Виних Дъждански събужда угасналото слънце чрез „лъчеви змиевици“; във втория му роман „Теут се бунтува“ (1933) ученият Кантемир завърта с „въжейни лъчи“ планетата Теут, чийто живот умира, защото е спряла да се върти около оста си… Почти по същото време („Автомати“ излиза през 1932 г.) Св. Минков, преминавайки от демонична фантастика към нейното пародиране, навлиза органично в областта на сатиричната научна фантастика. В това няма нищо необикновено: всяка епоха има своите демонични сили. Новото време развърза демоните на науката и техниката, които много по-ефективно заместиха анемичните вампири, осигурявайки материал за гротескно творчество. Но Св. Минков не плаши сериозно с опасностите на машинизацията: в своите иронично-сатирични гротески той по-скоро се гаври с тях. За него науката и техниката са само ярка проява, „знак“ на една нова цивилизация, на една

световна опасност. По негови собствени думи писателят взема Америка „като символ и квинтесенция на капиталистическата действителност“. От художествена гледна точка за него Америка е същото, което е село Черказки за Й. Радичков или село Драговец за Г. Алексиев: един полумитичен образ, художествено пространство за изграждане на собствен поетически свят, за белетристично материализиране на определени концепции. Да не забравяме, че науката, техниката и учените, които Минков рисуваше, бяха „по американски“. Осмивайки дехуманизираната модерност на „американската“ цивилизация, той не прощаваше и на нашата провинциална изостаналост, не я идеализираше. Но проблемите, които вълнуваха „европееца“ Св. Минков, у нас още не бяха достатъчно — пластично-житейски — назрели. Затова и примерите, и творчеството му са някак „небългарски“…

И до ден днешен фантастичните гротески на Светослав Минков са сред най-оригиналните постижения на българската литература. Те родиха традиция, която продължава да бъде актуална. Въпреки изминалия половин век много от неговите „фантазии“ се четат като току-що написани. В същност класикът Минков е наш съвременник.

SÉRÉNADE MÉLANCOLIQUE

I

Работех като разпоредител в един кинематограф, близо до Кралската опера. И непрестанно ме измъчваше мисълта, че новата ми квартира се намира в осемнадесетия бецирк. Защото да живееш в осемнадесетия бецирк и да отиваш на работа в първия — това значи да даваш половината от заплатата си само за поправка на обущата. А по онова време всичките ми разходи бяха тъй старателно изчислени, че даже и трамваите се кичеха с понятието на един завиден лукс.

Но може би аз щях да се откажа от трите чаши абсент, които пиех всяка вечер у „Дяволската пеперуда“, и да си взема квартира по-близо до центъра, ако не се случиха събития, които ме принудиха да остана.

Стаята, която бях наел, се намираше на петия етаж на едно грамадно здание и не се отличаваше с особена мобелировка. Една маса, един счупен креват и едно кресло от избеляло червено кадифе. Но за оправдание на думите „добре мобелирана стая“ служеха още и няколко картини, които въпреки позлатените си рамки откриваха баналността на една старомодна безвкусица. Цветя и плодове.

Всичко това, разбира се, накърняваше твърде много чувството ми към естетика. Но друго едно обстоятелство пращаше по дяволите това чувство: всяка сутрин фрау Марта оставяше на масата ми чаша weisskafe и малко бутерброд. И тоя жест на фрау Марта ме радваше неимоверно, защото за такъв един бродяга като мене сутрешната закуска имаше едно спасително преимущество. Тя заместваше обяда. А може би доволството ми щеше да продължи и за в бъдеще, ако не срещнах онази жена, която хвърли тъмна сянка над светлите дни на моя разпътен живот.

Вечерта след пренасянето ми в новата квартира хазайката дойде при мен и ми съобщи, че ако след полунощ чуя да свири някой на цигулка, да не се учудвам никак на това, защото другият й квартирант — пана Паола Креминска — е натура със забележително странни привички. Така например всяка нощ към един часа и половина тя свирела на цигулката си и по такъв начин лишавала фрау Марта от възможността да спи. И ако аз съм желаел, тя можела да се оплаче. Тогава пана Паола би престанала да безпокои както мен, така и нея.

Но когато аз започнах да обяснявам на фрау Марта, че всеки е свободен да прави каквото си ще, даже и тогава, когато вреди на другите, тя плесна с ръце и учудено ме изгледа. И после, отчаяна от това, че новият

й квартирант е още по-неблагонадежден от пана Паола, тя излезе из стаята ми и ядосана тръшна вратата след себе си.

Към един часа аз наистина чух да се свири на цигулка. Мелодията ми беше позната — Sérénade mélancolique.

Sérénade mélancolique бях слушал отдавна и нейната музика не ми беше направила особено впечатление. Но сега, може би поради късния час, може би за това, че Sérénade mélancolique се свиреше с едно виртуозно изпълнение, аз трепнах и внимателно се вслушах. Пана Паола повтори Sérénade mélancolique, изсвири я за трети, за четвърти, за пети път. Видимо, на нея харесваше музиката на тази серенада. И когато тя престана да свири, когато и последните ноти отзвучаха като далечно ехо, аз за дълго останах замислен.

На сутринта аз поисках от фрау Марта извинение за онези неволно казани думи, когато тя ми съобщи, че пана Паола нарушавала спокойствието й. Това, разбира се, беше една хитрост от моя страна. Аз исках по такъв начин да предразположа фрау Марта към себе си и да получа някои сведения относно личността на пана Паола. И това напълно ми се удаде. Фрау Марта ме извини, нещо повече даже: трогната от моето разкаяние, тя ми предложи чаша weisskafe и бутерброд. И от този ден всяка сутрин аз получавах безплатно закуска.

Попитах я за пана Паола.

Според думите на фрау Марта тя живеела от две години в нейната къща. До днес обаче никой не я е посещавал, тя водела един уединен живот и никак не се интересувала от това, което ставало наоколо. Пана Паола била полякиня, родом от Варшава.

— Но положително ли знаете, че тук, във Виена, тя няма нито един близък, нито един познат? — попитах аз.

— Разбира се. Та нали аз виждам кой идва тук. Досега поне никой не е питал за нея. А ако тя имаше познати, струва ми се, не би й тегнала толкова много скуката, от която тя постоянно ми се оплаква. Тя е така самотна, така отчуждена…

И като въздъхна, фрау Марта разказа отново за лошата привичка на пана Паола.

— Вижте, господине, вразумете я поне вие! — каза тя на излизане.

Но аз съвсем не мислех да изпълнявам желанието на хазайката си. Напротив, ако пана Паола престанеше да свири вечер, аз бих употребил всички средства, за да се противопоставя на това зло.

И мислите ми непрестанно се носеха около пана Паола и през деня аз бях толкова разсеян, че в кинематографа, където работех, направих даже

една грешка, която ме разобличи като неопитен разпоредител.

Очаквах с нетърпение вечерта. И когато последното представление в кинематографа свърши, аз веднага взех шапката си и бързо закрачих към къщи. Не се отбих даже и в „Дяволската пеперуда“ — моето любимо място за почивка.

Минавах край локали, където имаше много японски абажури и много напудрени жени, минавах край палатките на пътуващи циркове и неведнъж дрезгавият глас на клоуните ме приканваше на забавни сензации.

Но аз не обръщах внимание на това, което друга вечер мамеше душата ми със съблазните на веселия живот. Аз бързах към къщи, за да чуя Sérénade mélancolique, горях от желание да узная още нещо за пана Паола. И когато стигнах там — в онази неприветна стаичка на петия етаж, — аз паднах на кревата от умора. Не помня колко време съм прекарал в такова състояние, но знам, че когато станах от кревата, в съседната стая се свиреше на цигулка. И аз прилепих ухото си до стената и сега, както и миналата нощ, чух Sérénade mélancolique. И с всяко ново повтаряне нейната мелодия се врязваше властно в душата ми, аз разбирах, че се разкрива нечия тайна, с мене ставаше нещо. Защото това беше дивият смях на съдбата, това беше песента на отвергнатите, това беше бялата литургия на любовта.

А няколко нощи по-късно аз мечтаех за пана Паола. Но дотогава аз нито веднъж не бях я виждал. И кой знае, може би този странен характер на любовта ми се предаде и на събитията, за които мисля да разкажа.

II

„Дяволската пеперуда“ беше едно подземно кабаре, където се събираха престъпници и студенти. За първите кабарето представляваше сигурно скривалище, а за вторите — ресторант, където всеки можеше да получи храна на най-евтина цена.

Аз се числех към студентите, но ако ми се удадеше удобен случай, с удоволствие бих се присъединил към компанията на престъпниците. Казвам удобен случай, защото, за да бъдеш приет за член на такова едно общество от престъпници, преди всичко трябва да положиш изпит: ограбване на каса, добре скроено изнудване, умело извършено убийство или друг подобен подвиг от рода на крупното престъпление.

Залата на кабарето се осветляваше от триъгълна виолетова лампа, за абажур на която служеше една грамадна пеперуда от черно кадифе. И абажурът беше поставен така, че светлината излизаше през очите на пеперудата. Тази оригинална лампа привличаше погледа на всеки новодошел и придаваше една тайнственост на околната обстановка.

На старото разкордирано пиано седеше Fräulein Elsa, която импровизираше валсове и акомпанираше онези, които изразяваха желание да пеят.

От време на време край масите минаваше Скорпиона — съдържателят на кабарето, — който изпълняваше поръчките. Когато някой от клиентите му изпиеше повече, отколкото трябва, и заспеше на масата, той претърсваше джобовете му и после го изхвърляше най-безцеремонно на улицата. Но Скорпиона имаше и добри черти. Така например на нас, които се хранехме само веднъж през деня и които със своята съботна разточителност бяхме спечелили доверието му, се отпущаше кредит. Но достигнеше ли задължението ни сумата тридесет крони, ние трябваше да напущаме кабарето. И тогава бяха най-тежките дни от живота ми и кой знае, ако фрау Марта не ми беше давала закуска, аз сигурно щях да умра от глад. В събота ние получавахме заплатите. Тогава изплащахме задълженията си, пиехме цялата нощ, оставаха ни пари даже и за другия ден. А от понеделник кредитът се подновяваше.

Между редовните посетители на кабарето беше и Ото Клингер — един от онези вечни студенти, които носят дълги коси и пишат стихове. И с този занаят на стихоплетство той си беше наредил един завиден живот. Защото всеки от „Дяволската пеперуда“ имаше по една любовница. А за

две чаши абсент желаещите получаваха любовни куплети от сто реда. Освен това авторското право не беше застъпено, тъй че всяко стихотворение можеше да носи чужд подпис.

Аз напомням за Ото Клингер само за това, защото впоследствие той ми се оказа нужен. Една вечер отидох при него и му поръчах стихове. Няма нищо смешно в това. Поръчах му стихове, постъпих тъй, както постъпваха и другите. Но аз заплатих по три абсента, защото, както се изрази той, „убих чувството му“, т.е. поисках стихотворенията да бъдат написани не в духа на онази болезнена сантименталност, която лъхаше почти от всеки ред на неговите любовни мадригали.

А след няколко дена аз имах вече една тетрадка с около двадесет стихотворения, които мислех да изпратя на пана Паола. В това време обаче се случи нещо, което ме обезкуражи и предаде на отчаяние. Фрау Марта ми съобщи, че пана Паола е тежко болна. А два дена по-късно аз получих известие за нейната смърт. Да, пана Паола беше мъртва. Аз не можех да скърбя. Животът ми беше разбит.

Излязох, когато изнасяха покойницата. Но може ли някой да има представа за онзи ужас, който ме облада, когато в червения ковчег видях жена с обезобразено лице и изкривена уста. Нима това беше пана Паола, нима това беше жената, която мечтаех с мъката на недостижимото?

Аз се разочаровах, аз заплаках тогава, защото моят бог беше белязан с печата на поразяваща грозота…

III

Единственият предмет, който остана от пана Паола, това беше нейната цигулка. Но фрау Марта отказа да прибере цигулката, защото въобще не искаше да държи при себе си вещи от умрял човек.

Отначало се поколебах. Аз исках да унищожа всичко онова, което би могло да ми спомни за пана Паола, за онази печална любов.

Аз не можех да устоя пред изкушението: това беше една твърде стара цигулка, отпреди сто и няколко години. А човек можеше да вземе добри пари за нея. И аз прибрах цигулката.

И от този ден аз затърсих развлечения. По цели нощи скитах из улиците, бродех из вертепите и кабаретата, пиех до забрава. Но спомените неотстъпно ме преследваха.

А една късна нощ, когато се върнах в къщи, се случи нещо такова, че аз едва ли не полудях. В момента, когато оправях леглото си, един силен трясък се чу сред стаята ми. Капакът на кутията, в която беше скрита цигулката на пана Паола, се разтвори, а самата цигулка скочи, прелетя над главата ми и се възправи на масата.

Мнозина няма да повярват на това, което разказвам. И много обяснимо е — такова едно необикновено явление никога не се случва. А ако аз продължа разказа си, тогава всички биха се усъмнили вече в нормалното състояние на разсъдъка ми.

В онази минута, когато аз седях вкован от безграничен ужас, струните на цигулката трепнаха и отрониха се звуците на онази песен, която някога роди моята гибелна любов — звуците на Sérénade mélancolique.

Обезумял от страх, аз се спуснах към вратата и избягах на улицата. Когато се върнах на сутринта, в стаята ми всичко беше наред. Кутията с цигулката, както винаги, седеше от дясната страна на кревата ми, покрита с дебел слой прах. Дали не бях се излъгал снощи? Абсентът, който бях пил в порядъчно количество, не беше ли възбудил във въображението ми онова невероятно правдиво възприятие на действителност към необикновеното и чудноватото?

Но аз не разсъждавах много. Грабнах цигулката и се запътих към един търговец на музикални инструменти. И сделката беше отлична. Аз спечелих петстотин крони.

Но нека читателят не мисли, че тази моя постъпка възцари отново

спокойствие в душата ми и безгрижност. Не, стана нещо по-лошо.

Беше една зимна вечер. Аз седях в стаята си пред камината и мислех за дните на своето нерадостно бъдеще. И съвсем ненадейно вратата на стаята ми се отвори и вътре влезе някакъв човек, облечен твърде странно: бяло бомбе и светлосиньо палто.

Непознатият се приближи до мен, усмихна се и каза:

— Хей, приятелю, ти зле пазиш спомените си!

Той разкопча палтото си и за мое крайно учудване и ужас извади оттам цигулката на пана Паола и я остави на масата. Аз бих счупил главата на този нехранимайко, ако той не беше прибързал да излезе из стаята ми. Спуснах се след него, погледнах надолу по стълбите — нямаше никой.

И когато се върнах в стаята и разтворих капака на кутията, за да се уверя, че цигулката, която бях продал, ми е възвърната наистина отново, аз изкрещях от уплаха и застанах като вкаменен. Там, върху тетрадката със стихотворения, която бях хвърлил отдавна и която кой знае как беше попаднала тука, аз видях главата на пана Паола. Видях онова обезобразено лице, онази изкривена уста, прехапана в тържествуваща усмивка.

А някой свиреше Sérénade mélancolique.

МАЛВИНА

Аз не се познавах с Малвина. Но един художник не можеше да смути този глупав предразсъдък. Отидох при нея, обясних й с най-малки подробности желанието си и тя се съгласи. Започна да идва в ателието ми.

И картината, в която аз исках да въплътя образа на вечната красота, на вечната непорочност, напредваше с удивителен успех и мнозина, които я бяха виждали, разкриваха ми перспективите на едно бляскаво бъдеще.

Но аз трябваше да вземам и странични поръчки, защото материалното ми състояние беше твърде разстроено. При все това, макар и с мъка, аз преодолявах пречките и дотолкова се бях увлякъл в работата си, че понякога даже и не спях. Неуморно работех.

И един ден, когато картината трябваше да бъде завършена, Малвина не дойде. И повече тя никога не дойде.

Това, разбира се, ме отчая, защото картината, над която аз работех от толкова години, оставаше пак незавършена. И аз затърсих Малвина. Но никъде я не срещах.

В това време получих писмо. Писмо, чийто подател не знаех. Съобщаваха ми за някаква поръчка. Да рисувам баба на смъртно легло. Но аз нямаше да отида, ако не бях в такова тежко положение на бедност и мизерия. Нямах пари даже и за хляб.

И аз взех статива и палитрата си и се запътих на указания адрес. Намерих се в предградието, пред една стара порутена къща. Натиснах звънеца. От всички краища на къщата отекнаха звуците на отдавнашна запустялост. Никой не ми отвори. Аз хванах дръжката и тогава вратата се открехна с такова зловещо скърцане, че за момент аз се поколебах. Исках да се върна. Но аз възлагах големи надежди на тази поръчка. Баба на смъртно легло — един вечен спомен, за който ще се вземат доста пари. И аз влязох вътре.

Минах през някакъв тъмен коридор, стигнах пред една врата. Похлопах. Никой не се обади. Тръгнах нататък. Друга врата. Но пак никакъв отговор. Аз се ядосах. Съобщават ми да дойда тук, а никой не ме посреща, никой не може да ме упъти.

И аз вече сериозно бях решил да си отида, но в този момент сред мъртвата глухота, която цареше наоколо, звънна един подигравателен смях, който ме ужаси и вледени кръвта ми:

— Хе, хе, хе! Изгубихте се, а, изгубихте се! Тука, тука, в крайната

стая! Хе, хе, хе!

Аз победих малодушието си и тръгнах към онази страна, откъдето се носеше гласът. И когато влязох там, в стаята, блясъкът на хиляди погребални свещи едва ли не ме ослепи. Аз видях на един креват някаква баба, с едно-единствено око — угаснало и мъртво, — с отвратителни беззъби уста, които непрекъснато ронеха жесток смях. Над кревата стоеше окачен един стар, с олющен циферблат часовник, чиито стрелки се въртяха толкова бързо, че отлитаха часовете на цели дни и седмици.

Близо до бабата стоеше един свещеник в бяло расо, който пълнеше с вино два човешки черепа и с някаква неразбираема наздравица поднасяше единия от тях до устата на болната.

И бабата, пияна, продължаваше да се киска все така безпричинно и жестоко, беззъбите й уста фъфлеха:

— Утре ще бъда мъртва и сега пречиствам душата си, пия от Светото причастие! Хе, хе, хе, пия от Светото причастие, пречиствам душата си!

И после тя започна да говори такива работи, че аз почувствах да се облива лицето ми в плам. Тя разказваше за съвкуплението на Христос и Мария, а белият свещеник клатеше главата си категорично и настойчиво и с едно безочливо нахалство потвърждаваше думите на бабата.

Аз не можах да понеса ужаса на това дръзко безсрамие и избягах. И зад гърба си отново чух смеха на болната баба:

— Хе, хе, хе! Пия от Светото причастие, пречиствам душата си!

Една есенна привечер, когато минавах през булеварда, зададе се насреща ми един затворен автомобил. И интересното беше това, че аз не видях никакъв шофьор, никакъв пасажер в него. Видях само един грамаден зелен некролог, залепен върху резервоара за бензин. И там прочетох:

МОЛЕТЕ СЕ ЗА МАЛВИНА!

И по-добре, че Малвина умря. Защото след онази случка аз и без това не можех да продължа картината си — картината на вечната непорочност, на вечната красота. В ушите ми непрестанно звучеше смехът на пияната баба и онези светотатствени думи…

И аз заминах. Напуснах града и тръгнах да обикалям света. И дълги години бродех аз из далечни страни и всичко онова, което някога, в

юношеството ми, беше мечта, се сбъдна. Аз видях фиордите, любувах се на борбата с бикове в Испания, разхождах се с лодка по водите на светещите езера в Япония, почивах под сенките на древни сфинксове и пирамиди.

Но аз не бях щастлив. Аз исках да нарисувам картината на вечната красота и непорочност, аз мечтаех да създам едно безсмъртно творение. И само мисълта за това крепеше живота ми. Но онази проклета баба се изпречи на моя път и всичко се разруши. Не, аз не бях щастлив.

И един ден аз трябваше да се завърна в родния град. И това беше през една пролет.

Над тясната пътека, която водеше към моя дом, вишните ронеха цвят и отблясъците на залязващото слънце играеха весело по запрашените стъкла на ателието ми.

Аз намерих ключа и отворих вратата. Там — в царството на моите сънища и мечти — беше пусто, глухо. Няколко плъха, изненадани от внезапното ми появяване, пробягаха над разхвърляните ескизи. Аз отидох при картината, изтрих я от прахта, исках да видя още веднъж следите на онова, което някога мислех възможно. Но можех ли да вярвам на очите си? Не беше ли това някакъв кошмар?

На платното, където бях рисувал Малвина, стоеше портретът на бабата. Онова угаснало око отново ме погледна, вторачено и смело, беззъбите уста изфъфлиха:

— Разбра ли сега, разбра ли сега?

Аз изтичах до хазаите и ги попитах дали е идвал някой в ателието ми през време на моето отсъствие. Не, никой не бил идвал.

Аз тръгнах към предградието, където преди години бях поканен да рисувам бабата.

И както някога натиснах звънеца. И както някога отекнаха от всички краища на къщата отзвуците на отдавнашна запустялост. И пак никой не ми отвори. Дръпнах дръжката, но зеленясалата каменна врата се оказа заключена. Тогава аз започнах да удрям с юмруци във вратата, исках да узная кой беше причината на тази глупава гавра…

Но прозорецът на съседната къща се отвори и един старец ме попита кого търся.

— Тук не живееше ли някога една баба? — казах аз.

— Баба! — отвърна учудено старецът. — Не, тук никога не е живяла баба. В тази къща живееше Малвина Х., която умря преди девет години.

ЧАСОВНИК

Дъждът не преставаше от сутринта.

Дребен есенен дъжд.

Следобед той разпъна своята огромна примка на скуката и ме заплете здраво в нея: изчезва всяка мисъл, всяко желание.

Тогава аз си взех шапката и излязох.

Тръгнах.

Накъде?

Без посока: по улиците, през градините и площадите, далече, из крайните квартали на града. След дълго и безцелно скитане аз попаднах в някакъв безлюден пасаж, с малки антикварни магазинчета и схлупени кафенета. Там, пред входа на едно високо здание с опушени сиви стени, прочетох:

ЧАСТНА БИБЛИОТЕКА

IV ЕТАЖ

ВХОД СВОБОДЕН

Вечерта настъпваше. Беше тихо и студено. „Един удобен случай да се изсуша и отпочина малко“, казах си аз при вида на ръждясалата фирмичка. И без да мисля повече, тръгнах нагоре по стълбите на непознатия дом. Пред четвъртия етаж аз се спрях, изтърсих шапката си от дъжда и позвъних на звънеца. След малко отвътре се чуха стъпки, някой задавено се изкашля и вратата се отвори пред мен: на прага стоеше едно дребно гърбаво старче, с халат и нощна шапчица на главата. То издигна очилата, които бяха паднали на върха на носа му, погледна ме миг-два и после изведнъж лицето му се сви в добродушна усмивка.

— Господинът желае да чете? — попита ме то, като примигна с очите си.

Аз кимнах утвърдително с глава.

— Моля, заповядайте! — И старчето ме въведе в коридора, после — в една стая с нисък таван, дълга и тясна. Това беше залата за четене. Вътре в нея имаше няколко етажерки с книги, една широка маса, обградена със столове, едно старо продънено канапе, едно пиано и по стените — картини,

изобразяващи сантиментални сцени от епохата на белите перуки. Една малка лампа, поставена в средата на масата, осветяваше твърде слабо. Залата тънеше в полумрак. Накъсо казано: обстановката беше толкова скромна, че вътре изглеждаше неприветливо.

Тази неприветливост се усилваше още повече и от грамадния часовник, окачен в ъгъла, до една от етажерките. При всяко поклащане на неговото тежко махало из чиличената машина се откъсваше по един звук, остър и протяжен, който следващите непрекъснато мигове превръщаха в някаква монотонна песен. Случайно влезлият в залата посетител оставаше прикован от неговото биене. Подобно на магнит, часовникът привличаше към себе си мисълта му, разбиваше я в песента на махалото и я правеше мъртва. Същото се случи и с мен. Още със самото ми влизане усетих да се впиват в мозъка ми като нажежени игли звуците на тая страшна песен на времето.

— Дяволски дъжд, а? — заговори старецът, като отвлече вниманието ми от часовника.

— Есента е винаги дъждовита! — забелязах съвършено равнодушно аз.

— Как? Вие твърдите, че есента е винаги дъждовита? Имате грешка, господине. Спомнете си само какви хубави дни се случват понякога през есента — същинска пролет.

— Есента винаги трябва да е дъждовита! — поправих се аз.

— О, да, разбира се, трябва. Но това е вече съвсем друго. А според мен, ако искате да знаете — тук старецът се приближи току до самото ми лице и заговори почти с шепот — според мен не само през есента, но през всички сезони трябва да вали дъжд. Проливен, непрестанен дъжд, който да скрие слънцето и да прогони радостта от светлината.

— Защо? — попитах аз, учуден от това странно желание на моя събеседник.

— Защо ли? Ей сега ще ви кажа. В течение на дълги години аз наблюдавам един интересен факт: слънцето е най-големият враг на човешката мисъл и вдълбочаване в истината. То е едно смешно златно колело, което се върти около нашия разум и го води през пустини на гибелни миражи. През дните, когато всички се опиват от неговата светлина и се предават на измамата на мечтите, аз изживявам едно състояние на истинска скръб. По цели седмици седя сам и очаквам. Но напразно: в моя дом никой не идва. Настъпят ли обаче лоши дни, посещенията у мен са твърде чести. И недейте мисли, че тези, които дохаждат тогава тук, се занимават с четене. О, не. Те просто отиват при пианото, курдисват го,

после лягат върху канапето, запалват цигара и слушат музика. „Вашият часовник така лошо отмерва времето — казват те, — че човек не може да мисли за никакви умствени занимания.“ Да, моята библиотека постепенно губи своето велико предназначение и се превръща в един институт за разсейване на скуката. Но аз се радвам, когато виждам близо до себе си даже и такива хора. Нали все пак аз мога да им бъда полезен с нещо?

Този нещастен старец, който отиваше толкова далеч в своята филантропия, че искаше да угаси слънцето, разказваше с твърде сърдечна скръб за упадъка на библиотеката си. Помъчих се да кажа нещо утешително, но думите замряха на гърлото ми. Аз го погледнах само безпомощно и тъпо — скуката ме беше парализирала.

— Ето ви каталога! — извика той, видимо отчаян от моя апатичен изглед, като остави на масата една малка тетрадка. — Ако ви дотегне да четете, забавлявайте се тогава с пианото. То е от системата на механическите оркестрини и има великолепен репертоар. — После излезе от залата.

Аз останах сам.

Измина половин час, един час, в едно състояние на пустота и безсмислие. Часовникът разтягаше безкрайна низ от нажежени звукове. „Той така лошо отмерва времето“, спомних си аз думите на стареца. И наистина, ударите на махалото падаха като тежък камък върху уморената ми мисъл.

В желанието си да се разсея аз взех тетрадката от масата и започнах да я прелиствам. Погледът ми минаваше бързо през заглавията, всичко беше старо и скучно: и философията, и науката.

„Le voyage chimerique de la Lune“. Едно заглавие, което подсказваше нещо интересно. Потърсих между етажерките и намерих книгата: малко, великолепно подвързано томче в златно и черно. Разтворих го и зачетох. Но още на първите редове часовникът затрака в ушите ми бързо и оглушително. Изведнъж почувствах как махалото се откъсва и полита над главата ми като огромна огнена капка, а двете стрелки на циферблата, прилепени една до друга, се изправиха и засъскаха срещу мен, подобно отровното езиче на змията.

В същия миг на вратата се похлопа. Два къси, отсечени удара, които като искри пробляснаха и угаснаха в тишината. И без да дочака някакъв отговор, в залата влезе един човек, висок, с гримирано тясно лице и с картонен цилиндър на главата. По външността си той наподобяваше много ония бедни актьори от големите циркове, които едновременно продават програми и играят трагичната роля в някоя клоунска пиеса.

Непознатият се приближи до мен, грабна книгата от ръката ми и като я захвърли, избухна в силен смях:

— Я оставете настрана тези измислици! — извика той. — Време е да вървим!

Тая дързост ми се понрави. Слава Богу, пред мене стоеше един враг на книгите.

— Къде, къде ще вървим? — попитах радостно аз.

— Нима не знаете? Разбира се, на Луната. Вие се опитахте да прочетете една глупава история, но това не ви се удаде. И по-добре, че стана така, иначе аз нямаше да дойда при вас. Представете си: вие сте първият човек, който днес, в тоя черен ден на есента, предприема такова чудесно пътешествие. Но преди всичко позволете ми да ви се представя: Стап Клап, Човека с Металически Мозък. По професия: комисионер.

— Как, металически мозък? — извиках аз.

— Да, да. Моят мозък е направен от метал и като грамофонна плоча върху него са изрязани предварително всичките ми желания. Всъщност това е едно преимущество, особено по отношение на професията ми. Аз съм така упорит, че и най-непреклонният няма сила да ми противостои. Опитайте се, например вие, да отхвърлите предложението ми — обзалагам се на каквото искате, че само за един миг ще ви изпратя до Луната!

Непознатият свали цилиндъра, размаха го из въздуха и направи такъв нисък поклон, че опря темето си до самия ми нос. Тази част на главата му беше прозрачна като стъкло и аз видях мозъка, който светеше със силен живачен блясък. Но най-интересното: като паяжинни нишки върху него се изрязваха тънките ивици на мисълта му, прикрепени с криво наредени букви, които образуваха името на моята книга: „Le voyage chimerique autour de la Lune“.

— Разбрахме се, нали? Сега не трябва да се бавим повече. Хайде, ставайте! — И непознатият протегна ръката си, мека и тънка като ръкавица.

— Но вижте какво — казах аз, — мога ли да ви попитам колко ще ви заплатя за услугата?

— О, това е дребна работа! Вие ще ми подарите само известна част от времето си. Хайде, ставайте!

Забравен от радост, аз поисках да скоча от мястото си. Но представете си моя ужас: аз не можех да направя нито една стъпка, нито да се помръдна даже — сякаш бях прикован о стола.

— Ха-ха-ха! Боже мой, та вие сте заплетен цял в мрежата на този проклет часовник! — кискаше се Човека с Металическия Мозък.

— Господин Клап! Моля ви се!… Господин Клап!… — шепнех аз умолително, мъчейки се да стана.

— Напразни са усилията ви да се освободите, бедни приятелю! Часовникът ви е завързал доста здраво в своята укротителна риза. Но не се безпокойте, аз ще ви помогна!

Непознатият разгъна наметалото си и аз видях препасана около кръста му, като меч, една грамадна ножица. Той я извади от калъфа, разтвори я и се приближи до часовника. Чу се остро скърцане, после — тежък продължителен звън, който внезапно пресекна като дрънкане на вериги, падащи във вода.

— Вие счупихте часовника! — извиках с ликуващ глас аз.

— А вие сте свободен! — добави Човека с Металическия Мозък. — Ето, вашият неприятел е мъртъв!

Аз станах от стола си и се приближих. Действително, за един миг само непознатият беше успял да разруши това чудовище на времето. Махалото лежеше неподвижно в един от ъглите на големия черен сандък. Стрелките бяха паднали и циферблатът стоеше озъбен срещу мен със студената усмивка на череп. Никакъв звук.

— Е, виждате ли? — каза Стап Клап. — Часовникът не трябва да бъде нищо друго освен апарат за измерване пулса на умиращите или тарифно сметало на железопътните станции. Но той стои окачен и в библиотеките, неговата сянка е надвесена над нас, всеки негов миг е един жесток удар на вечността върху нашата мисъл. В такива случаи обаче той се явява и като един великолепен уред за междупланетни пътешествия.

— Как? — извиках уплашено аз, като се отдръпнах назад. — Нима с него…

— Да — отвърна спокойно непознатият. — С него ние ще отидем на Луната. Виждате ли този циферблат: той е изгубил своите стрелки, върху него няма часове, той е само време. А какво по-лесно от това да стъпиш върху времето и да полетиш като птица към един нов свят.

Аз не разбирах нищо. Виждах само как Стап Клап сваля часовника от стената, пренася го в средата на залата и го слага на пода: един черен саркофаг и в него едно мъртво махало. После той се обръща към мен с думите: „Елате, не се страхувайте!“ И ми протяга ръка. Аз се приближавам с плахи стъпки. Той се смее. Разгръща наметалото си, завива ме в него, после и двамата стъпваме върху циферблата…

Понесохме се като облак. Залата, етажерките и прашните книги изчезнаха. Пред нас се откри безкрайността на звездите. Ето, отсреща се виждаше жълтото фенерче на Луната. А там, долу, някъде много далече,

Земята гореше в пламъци. Високо над нея се издигаше желязната сянка на една огромна машина и едно махало на часовник разсичаше през пламъците нейното кълбо на две.

— Какво е това? — попитах аз моя спътник, като посочих надолу.

— Нищо особено. Пантонимна феерия на двадесетия век. Но това не трябва да ви интересува — продължи той, — гледайте напред, там, където ние отиваме сега!

Жълтият кръг на Луната възрастваше с всеки миг все повече и повече. Аз ясно започнах да различавам тъмните петна върху него.

— Дълго ли ще пътуваме още? — казах аз.

— Ние пристигаме вече! Ето, вижте! — извика Човека с Металическия Мозък.

И наистина, изведнъж ние навлязохме в някаква жълта светлина, гъста и непрозрачна като мъгла. Постепенно тя се разпръсна и аз видях под нас една гора с огненочервени дървета. Някакви същества, полумаймуни, полухора, скачаха по клоните, надавайки силен крясък.

— Обитателите на Луната! — обясняваше моят спътник.

— Нима те са маймуни! — извиках с учудване аз.

— Разбира се, също както някога, преди векове, е било на Земята. Само че днес тези същества са много по-умни от хората. Наистина, по отношение на науката и изобретенията те са останали в твърде първобитно състояние, но затова пък у тях е развита една култура, която хиляди пъти превъзхожда земната! Тази култура се изразява в тяхното разрушаване на живота. Представете си: единственото им занятие — това е играта с времето. Ето сега тези същества, които вие наричате „маймуни“, играят своя вечен кегелбан с душите на мъртвите часовници от Земята.

Ние бавно слизаме надолу. Аз виждах вече твърде добре как лунните обитатели подхвърлят помежду си малки черни топчици. И това, което отначало помислих за крясък, оказа се, че било смях. Буен и оглушителен, той се разнасяше на широки вълни из цялата гора.

— Пазете се! — извика внезапно Стап Клап, като ме притисна силно до себе си.

В същия миг аз усетих силен удар в главата си: пред мен, сгърчено от смях като папирус, се мерна лицето на едно космато чудовище. То издигаше високо в лапите си едно грамадно колело, покрито с плесен и ръжда, в която аз познах циферблата на часовника на библиотеката. Две тънки блестящи стрелки чертаеха върху него гибелта на някакъв час.

Почувствах да падам.

Бързо, стремително, като камък.

Долу под мен се разтваряше тъмна бездна.

Някъде свиреше музика. . . . .
. . . .
. . . .
. . . . Аз се събудих. Срещу мен беше старецът. Той ме гледаше с кротките си и добри очи. Дрезгавата светлина на лампата осветяваше една лека усмивка върху лицето му. В залата, наред с тежките удари на часовника, се носеше някаква тържествена мелодия.

Аз разтворих широко устата си в продължителна прозявка.

— Извинете, че ви събудих! — прошепна тихо старият филантроп. — Аз исках само да украся вашия сън с музика. Ето, чувате ли: Сватбения марш от „Лоенгрин“.

Една нова прозявка, още по-продължителна, разтегна лицето ми в гримасата на смъртна скука. Аз нямах никакво желание да разговарям.

Когато излязох на улицата, дъждът бе престанал.

Луната стоеше прикована като жълт печат върху оловената загадка на небето.

1924

ОГНЕНАТА ПТИЦА

Смъртта разтвори вратата на старата къща. Тя канеше хората да видят Янул иманяря, който лежеше в черен ковчег със запалена вощеница над главата.

И хората идеха. Пристъпяха като крадци, гледаха мъртвия, разговаряха шепнешком.

Беше тихо. Само тежкият стенен часовник ронеше неспирно капки и люлееше махалото си — голямо и жълто като клатен от вятъра слънчоглед. Над покрива гугукаха гълъби, из стаята бръмчеха мухи. Те кацаха по лицето на умрелия, пълзяха от челото до устата му — така, както пълзят върху дърво или камък, — сетне литваха и се лепяха по стъклото на прозореца.

Янул иманяря умря в планината. Намериха го под една висока скала с окървавено лице, в очите му пъплеха мравки. Беше паднал. Тия, които шътаха сега около смъртното му легло, бяха чужди и непознати, но дойдоха в неговия дом да заграбят оставеното имане. Защото знаеха, че Янул е изкопал съкровището, пазено от огнената птица, която лети в съня на иманярите. Тя го е водила нощем из планината, през пусти и омагьосани места, кацвала е на някоя поляна и се е разтапяла в златен пламък. Той е копал под пламъка и е изровил имането издън-земя.

Когато свещеникът дойде и изнесоха мъртвия, никой не тръгна към гробището.

Едни се разотидоха, други останаха да чакат нощта.

Тогава почнаха да претърсват старата къща. Надничаха във всяко кътче, обръщаха всеки предмет. Не дръзнаха да поместят само огледалото, покрито с бяло платно, защото душата на мъртвия беше още тук. Тя можеше да облъхне стъклото и да изпише върху него смъртта като скрежна картина.

Търсиха навсякъде. Нямаше нищо. Из разтворените сандъци стърчеха потрошени къщни потреби, скрити бог знае от чии ръце, в избата се търкаляха ръждясали сечива.

Някой каза:

— Да видим в огнището!

Но там ръцете заграбиха само студена пепел.

Така настъпи утрото. Слънцето светна над града и запали прозорците. По дърветата писнаха врабци, из улиците закрачиха хора.

Тия, които търсеха имането, стоеха мълчаливи сред стаята, където цъфна слънчогледът на часовника. Лицата им бяха бледни от умора, а мътните им очи имаха оня унесен поглед, който плува в далечината. Те разбраха, че не ще намерят нищо, и все пак не си отиваха.

Донесоха каменокопи и мотики и задълбаха като червеи земята.

Копаха дни, копаха седмици, копаха месеци. Старата къща хлътна и полегна на една страна. Стените се разпукаха, гълъбите отлетяха, в градината падна скреж, двете чемширени кълба се превърнаха в големи снежни топки и дървеният улей на чешмата проточи леден клин. Сетне пролетта се върна отново и разлисти дърветата. Из въздуха бръмнаха пчели и ята от лястовици пронизаха като черни стрели небосклона.

Непознатите търсеха.

Напразно. Каменокопите къртеха камъни.

Една привечер всички напуснаха работата, прибраха се по домовете си и не се върнаха вече.

Остана само един, който се закле да изкопае докрай земята, но да намери имането. В очите му горяха пламъци, гърдите му дишаха тежко, от ръцете и нозете му течеше кръв.

Старата къща беше съборена. Оная стена, върху която бе заковано огледалото, стърчеше все още над развалините, защото никой не бе посмял да копае под нея. Бялото платно се развяваше от вятъра и стъклото зееше като бездънна яма срещу небето, за да оглежда облаците и звездите.

Веднъж, когато пълният месец изплува в дългата рамка, човекът се приближи и надникна в огледалото. Обхвана го страх и ужас запали сърцето му. Той видя пред себе си образа на Янул иманяря, който го гледаше замислен и пророчески мъдър като икона.

Юнакът поиска да прогони съня от очите си, отстъпи назад, грабна камък и замери огледалото. Камъкът удари и пръсна стъклото.

Тогава оттам изхвръкна като из разчупена клетка голяма огнена птица. Тя литна бавно напред, от крилете й се късаха и падаха златни пламъци. В нощта изгряваше слънце.

Човекът се спусна след птицата и я гонѝ, докато тя изписа кръг и кацна на земята.

На сутринта той се пробуди върху гроба на Янул иманяря — между повалените кръстове, потънали в буйно цъфнала метличина.

АЗ И НЕПОЗНАТИЯТ

На Ас. Златаров

Хората гледаха знамението и недоумяваха. Някои твърдяха, че земното кълбо е излязло от слънчевата си орбита и е полетяло без път из пространството, други доказваха, че зелената звезда не е нищо друго освен една огромна мъртва планета, която се движи с хиляди километри бързина в секундата и иде право срещу Земята.

Зелената звезда гореше ден и нощ на небосклона и това беше през 2991 г. сл. Р.Х.

Един ден тя цъфна за миг безкрайно голяма и обгърна цялото небе. Рукнаха навсякъде поройни дъждове, завихриха урагани. Под кората на земния шар кипна страшен земетръс и разрушението почна. Зданията се събаряха като картонени кули, отваряха се бездънни пропасти, от планините падаха скали и се забиваха сред равнините, океаните и моретата ревяха и люлееха черна вода. И през адския тътен, що се носеше из загиващата земя, долитаха отчаяните викове на милиарди хора, които бягаха обезумели и напразно търсеха спасение, защото смъртта преграждаше пътя им и ги погребваше под развалините.

В тия часове на гибел и безмерен ужас аз, покойният Вихрен Ракита, роден преди осем века в малката държавица България и починал шестдесет и три години след раждането си в същата страна, станах от гроба си, огледах се спокойно наоколо и по примера на апостолите тръгнах да търся Господа, защото помислих, че е настъпил денят на Страшния съд.

Можете да си представите каква надежда вълнува човека, който е чакал цели осемстотин години възкресението си, за да се яви най-сетне пред Всевишния, да падне ничком пред светлия му образ и да му разкрие сърцето си с всички грехове, що са плели радостите на някогашния негов живот.

Аз вървях с уверени стъпки из разораните улици. Понеже бях пирувал веднъж със смъртта, тя се преструваше, че не ме вижда, и ме отминаваше с досада, когато заставахме лице срещу лице на някой кръстопът. Затова аз срещах съвсем равнодушно кошмарите на пъкъла,

които никнеха пред очите ми, унесен в едничката само мисъл да отгатна близката си съдба.

Стигнах пред една църква, чиято камбанария бе съборена. Надникнах през полуотворената врата и погледнах към олтара: по златната резба зееха дупки, иконите се търкаляха по земята, засипани с прах, а пред амвона бе обърната една сребърна купа и плиснатото из нея причастие тъмнееше като съсирена кръв върху плочите.

Господ не беше в църквата.

Отминах нататък. Пребродих улиците и площадите, претърсих църквите и параклисите, обиколих вертепите, музеите, гробниците — никъде не срещнах Всевишния.

Тогава се издигнах и полетях над земята. Минавах градове и села, равнини и морета, пропасти и планини. Понякога слизах долу, сред обезумелите тълпи, и се сливах с техния тревожен кипеж. Очакването ми да видя Господа ме хвърляше от време на време в забрава и детско лекомислие разгаряше душата ми. Аз питах за неща, които никой не проумяваше. Хората ме гледаха с изцъклени очи и побелели от страх лица, защото им се струваше, че виждат възкръсналия из легендата Антихрист.

Само един не се уплаши от мен. Когато го срещнах коленичил пред развалините на една малка къщица, стори ми се, че това е трупът на човек, загинал през време на молитвата си и останал така — със скръстени ръце и приведена глава. Но щом го приближих, той се обърна, изправи се и впери ясните си кротки очи в лицето ми.

Непознатият беше висок и слаб старец, с дълга бяла брада на светец и сини, прозрачни очи. Той бе загърнат в дълга черна дреха, прилична на расото на едновремешните наши свещеници и бе пристегнат на кръста с тънко въже.

Старецът стоеше неподвижен срещу мен, без да отмахва поглед от лицето ми. Очите му горяха като сини пламъци и аз чувствах как техният блясък къпе и омагьосва душата ми. Той пристъпи насреща ми и промълви едва чуто:

— Защо си излязъл из гроба, сине мой?

Дълго време нямах сили да отговоря. Не можех да си представя, че един смъртен има способността да прониква отвъд пределите на земното битие и да отгатва възкресението на мъртвите. Сетне, лека-полека, аз се съвзех от неочаквано зададения ми въпрос и отвърнах:

— Излязох от гроба си, за да намеря Господа и чуя присъдата, която съм чакал цели осемстотин години под земята.

Непознатият се вгледа още по-изумено в лицето ми и погледът му

каза:

— Нима ти мислиш, че е настъпил денят, в който Бог Отец трябва да открие слънчевата си нимба за очите на мъртвите?

— Не зная — прошепнах смутено аз. — Отначало бях готов да се съмнявам. Когато се събудих в гроба, аз си спомних забравения девиз на розенкройцерите: „Jgni Natura Renovatur Jntegra“, сиреч: „Природата е обновена напълно чрез огъня“, и понеже предчувствах, че се събуждам в деня на второто пришествие — в деня на новото пресътворение на Вселената — помислих, че ще видя над главата си пламъците на стихийни пожари. Разбира се, моите очаквания се не сбъднаха и все пак аз събрах прахта от изгнилия ми череп, въплътих духа си в тая прах и тръгнах да търся Всемогъщия. Колкото повече път оставаше зад стъпките ми, толкова по-буйно се разискряше вярата ми, че ще Го намеря, и ето сега у мен е изчезнало всяко съмнение, всяка следа от самоизмама — аз зная, че в този миг Той е пред мен, наблизо до мен, но аз Го не виждам.

— Jgni Natura Renovatur Jntegra, — повтори замислен и сякаш на себе си старецът. — Да, всички тела са съставени от малки неделими прашинки, които не са нищо друго освен Светлина и Дух. Светлината е скритият огън, който одухотворява животните, развива растенията и гори като ослепителна искра в минаралите. Само в тоя смисъл трябва да се тълкува старата розенкройцерова мъдрост — и ти напразно си очаквал да видиш пожар, тъй както напразно очакваш Господа.

— Как? — извиках аз. — Нима Господ не съществува, нима Неговият образ живее само в сказанията?

Белобрадият старец се усмихна и лицето му пламна в светлина. Той ме хвана за ръка и ме поведе нагоре, към планината, която се издигаше като тъмна грамада пред сиянието на зелената звезда. Когато стигнахме там, той ми посочи загиващия в низините град: Сред потоци от дъжд, развени като гъста мъгла от бесните ветрила на вятъра и ураганите, сред разсичащия света земетръс, гъмжеха хиляди тълпи, пияни от ужас.

— Виждаш ли? — каза той и гласът му отекна някак скръбно и строго. — Нима ти мислиш, че явяването на Господа пред човечеството ще бъде ознаменувано с разруха и гибел? Можеш ли да допуснеш, че великият Творец, който е безкрайно милосърден към най-нищожната тревица и Чието име всяка прашинка пее, ще слезе на земята, за да бъде съдник, след като е избил милиарди хора и е обагрил ръцете си с тяхната кръв като алчен и ненаситен вампир? В деня на неговото явяване пред хората, които загиват сега и чиито души отлитат на друга една планета, за да заживеят преродени наново — тогава, запомни, ще бъде само слънце, музика и

благослов. От днес нататък земята остава мъртво тяло във Вселената, което ще чертае пусти кръгове около собствената си орбита, подобно на хилядите угаснали светове.

Дълго ли съм седял замислен в думите на непознатия, не помня. Когато се обърнах и го потърсих, той беше изчезнал. Вместо него аз видях едно тънко дръвче, което бе поникнало из земята и около чието стъбло бе увита една змия с обърнати и лъснали към небето очи.

А там, от зелената звезда, бе останало само едно пламъче, остро като меч. То играеше между двата златни рога на един чудовищен козел с човешки ръце, който изпъкваше като тъмен призрак в далечината на хоризонта и гледаше спокойно мъртвата земя.

ПОЛУНОЩНА ИСТОРИЯ

Една шарманка свири в уличката с вехтарниците. Нейният зелен папагал чисти перата си, разтваря клюн, крещи по минувачите.

Никой не слуша папагала. Никой не слуша и шарманката, която се задъхва от старост. Тя е изгубила вече паметта си и затова повтаря все една и съща песен с разглобени тактове.

Слънцето залязва, потъва в друга земя, настъпва вечер.

Под ниските стрехи на вехтарниците плъзват сенки, старите евреи възкръсват с побелели бради и с жабешки очи в тесните врати на дюкянчетата си.

Пред малкото дюкянче на вехтаря Давид Сабатай висят като обесени хора стари дрехи. Когато вятърът ги разлюлее, те приличат на траурни знамена.

Ето един фрак. Той се клати някак необикновено тържествено сред обществото на парцаливите си събратя и празните му ръкави се огъват в елегантни движения. Човек би казал, че той се мъчи да надене ръкавици върху невидимите си ръце. Как е попаднала тук тая дреха? Някога тя е стояла заключена в скъп гардероб и нейният стопанин е събирал грижливо всяка прашинка от гърба ѝ. Сега? О, сега нещастният фрак се люлее от сутрин до вечер пред вратата на тая мръсна вехтарница и слънчевите лъчи го боядисват зелено. По яката му има вече няколко мазни петна, копчето му е откъснато и изгубено. Той се разтваря при всяко подухване на вятъра, така че копринената му подплата просто вбесява съседа отдясно.

А тоя съсед отдясно е грубо шаячно палто с протрити джобове и с големи кръпки по ръкавите. От три крачки мирише на ракия. Разправят, че някогашният притежател на тая дреха бил вегетарианец и философ, който се пропил съвсем неочаквано към края на живота си и умрял в delirium tremens. Днес шаячното палто е наследило много от качествата на господаря си, говори важно и смело по всички въпроси и само се смята за носител на някакви нови идеи. От дългогодишната си служба върху гърба на философа то е станало твърде нервно, затова живее във вечна разправия с колегите си, особено с фрака. Разбира се, изпадналият благородник е твърде разумен и сдържан, за да избягва скандалите.

Вехтарницата — какъв странен приют! Стари пенсионери, работници, учители, доктори — с една дума представители на всички слоеве на обществото. Тук всеки живее с надеждата, че днес-утре някой

минувач ще го измъкне из тъмното схлупено дюкянче и ще го спаси от позорното му заточение. Ала дните минават и много малко са щастливците, които напущат вехтарницата. Повечето остават с години върху окачалките си, люлеят се тъжно от вятъра и молците ги разяждат без милост.

Виждате ли оня генералски мундир с потъмнели вече копчета и пагони? Той стои още от Балканската война и никой не се сеща да го вземе. Само един пристав се спря пред него преди няколко месеца, обърна го оттук-оттам и го отмина, без да каже нито дума. Да, приставът не знаеше, че негова милост е командувал дивизия и че е кавалер на много ордени за храброст.

* * *

Вехтарите събират дрехите и ги отнасят в дъното на дюкянчетата си. Там те ги нареждат по стените, дебнат из ъглите, сякаш искат да хванат нещо, очите им излъчват змийски блясък и мятат бързи погледи наоколо. Най-сетне белобрадите евреи разбират, че съкровищата им стоят непокътнати по местата си, усмихват се дяволски с дебели и влажни устни, нахлупват на главите си по една смачкана шапка и се запътват прегърбени към къщи. Ала преди да тръгнат, те заключват добре вехтарниците и запречват вратите им с широки дъски и железни лостове.

* * *

Тая вечер във вехтарницата на Давид Сабатай се разигра една необикновена сцена, която заслужава нашето благосклонно внимание.

Още вехтарят не беше заключил вратата, когато фракът скочи от закачалката си извика с въздишка:

— И днешният ден измина в напразно очакване! Господи, докога ще гнием в тая дупка?

— Търпение, консуле! — отвърна една работническа блуза, която последва примера на отчаяния благородник и слезе при него на земята. — Аз седя вече от две години тук и, право да си кажа, не се чувствувам тъй нещастна като вас. Може би причината за това е, че моят предишен живот беше наистина непоносим. Аз работех ден и нощ в тъмните галерии на

една каменовъглена мина и сега имам всичкото право да живея с мисълта, че съм малко по-щастлива отпреди.

— О, да, случаят с вас е съвсем друг — рече тихо благородникът. — Ала я запитайте мен какъв е бил предишният ми живот. Знаете ли вие, драга, че аз съм ял и пил с председателя на френската република? Знаете ли, че аз заемах първо място в баловете и вечерите, които се уреждаха из европейските столици от цвета на обществото, и при това минавах за паркетен кавалер?

— Ял и пил с председателя на френската република! Тюх, дявол да го вземе, каква важна личност! — подхвърли заядливо шаячното палто на философа, като размърда ръкавите си. — Кажете ми тогава, ваша светлост, какво правихте, като ядохте и пихте с председателя на френската република? Искам да кажа, каква полза извлече от всичко туй нашето отечество?

— Какво направих ли? — извика аристократът и отстъпи крачка назад. — Какво направих? О, значението на това невинно soirée беше твърде голямо от гледна точка на висшата дипломация! — Фракът въздъхна и продължи с глас, задавен от прилив на гордост: — Да, тогава с тънко дипломатическо изкуство аз спечелих сърцето на председателя на френската република и той ми се закле, че занапред ще бъде един от най-добрите приятели на нашия народ. Наистина не мина много време и благородният французин доказа, че клетвата му не е била празна приказка: по негово настояване името на България биде отпечатано с червена заглавна буква в международния търговски алманах, който едно френско издателство пръсна по онова време в милиони екземпляри из цял свят. Разбирате ли, френският министър-председател каза само една дума и името на България блесна с червена заглавна буква пред очите на англичани, холандци, германци, американци, китайци, негри и тъй нататък, ако обичате, избройте вие останалите народности.

— С червена заглавна буква! С червена заглавна буква! — разнесе се шепот от всички страни на вехтарницата.

Философът беше съкрушен напълно. Той се сви със затаена злоба до малкото прозорче в ъгъла, като изричаше неспирно ругатни.

Ала нему никой не обръщаше внимание. Сега всички дрехи слязоха от закачалките си и обградиха благородника, който стоеше горд и непобедим посред дюкянчето.

Само една-едничка дреха остана да виси на мястото си, окачена върху голям ръждясал гвоздей. Изглеждаше, че тя няма никакво желание да се намесва в разговора на другите. Това беше едно твърде странно

карнавално облекло: една широка черна дреха с монашеска качулка от теменужно кадифе. Тя стоеше от дълги години в дъното на вехтарницата, мълчалива и тъмна като сянка. Дебелите й гънки бяха посивели от прах, в качулката й живееха паяци. Самият вехтар беше забравил сякаш нейното съществуване. Той никога не я изваждаше пред вратата на дюкянчето си, никога не я докосваше дори с ръка. Мнозина от обитателите на вехтарницата се бяха опитвали да я заприказват и да узнаят нещо от живота й, ала тя нито веднъж не проговори. Ден и нощ тая черна дреха стоеше, обесена върху ръждясалия гвоздей — понякога само вятърът лъхваше през счупеното стъкло на прозорчето и я поклащаше съвсем леко. И тогава всички млъкваха смразени по местата си, защото ги обхващаше неясен страх. Струваше им се, че карнавалната дреха ще слезе от стената и ще мине като жив човек край тях.

Докато философът стоеше до прозорчето, окъпан от сребърната мъгла на месеца, и замисляше нови нападки срещу непримиримия си противник, благородникът разправяше пред неколцина от колегите си историята на едно свое зимуване в Монте Карло. Между неговите слушатели имаше и един светлосив панталон „Чарлстон“, който беше дошъл преди няколко дена във вехтарницата и се чувствуваше още твърде жизнерадостен въпреки оръфаните си крачоли и голямото мастилено петно на дясното коляно.

— Интересна история! — извика възбудено господин Чарлстон. — Значи вие успяхте да спечелите два милиона франка?

— Ах, не ми спомняйте за това! — отвърна скръбно джентълменът. — Спечелих ги, за да изгубя на следващия ден всичко. Впрочем за мен парите нямат никакво значение. Човек трябва да гледа малко по-философски на живота, разбирате ли?

Сега вегетарианецът не можа да остане равнодушен към тия случайно подхвърлени слова за философията на живота, пристъпи крачка напред и се обърна с присторено спокойствие към благородника:

— Най-малкото вие, уважаеми колега, имате право да говорите за философията на живота! Тая тема е твърде чужда за вашия светоглед. Ето, вие живеете вече няколко години във вехтарницата и все още не можете да разберете, че сте една съвсем излишна дреха, че в днешно време хората нямат никаква нужда от фракове. Оня, който гледа философски на живота, трябва да живее с мъдрото примирение за нищожността на своето съществуване. Тук е ключът на всяка философия, защото всяка философия се ражда от Нищото.

— Позволете ми да ви направя една малка забележка! — извика един

панталон от черно сукно и с едва видими ръбове, който до това време слушаше съвсем мълчаливо разговарящите. — Аз ида от царството на мъртвите и смятам, че животът не е тъй безсмислен, както вие искате да го представите.

— Как, вие идете от царството на мъртвите? — извика господин Чарлстон и се разкрачи от ужас.

— Да, аз лежах дълги седмици в един гроб, докато неизвестни крадци ме изровиха из земята и ме продадоха в тая вехтарница. Ала това е съвсем незначителна подробност, която сега не трябва да ни интересува. И тъй, уважаеми колега — каза черният панталон, като се обърна към философа, — вие упреквате господина в лекомислие, а сам гледате твърде нефилософски на живота. Човекът е нещо повече от видима плът. Неговото съществуване е подчинено на велики мирови закони и затова не може да бъде нищожно!

— Празни приказки! Въображение! — отвърна високомерно вегетарианецът.

— Въображение? — рече усмихнат панталонът. — Добре, кажете ми тогава, какво нещо е въображение?

— Под въображение трябва да разбираме оня мозъчен процес, който разпалва в съзнанието ни несъществуващи образи и абсурдни представи! — извика гордо шаячното палто.

— Напълно погрешно! — отвърна черният панталон. — Въображението е око на душата. Чрез него ние виждаме отраженията на невидимия свят. То е огледало на виденията и уред на магичния живот — чрез него ние лекуваме болните. Да, Парацелзус… Теофрастут Бомбастус Парацелзус лекуваше главоболието през разстояние, като действуваше на отрязани коси. „Виждате ли оная звезда“, казваше Наполеон на кардинал Феш. „Не, сър.“ „Е, добре, аз я виждам.“ И навярно той я е виждал, защото въображението ведно с разума дава гения. А Наполеон безспорно беше гениален човек.

— Не ви разбирам! — каза изненадан философът. — За какво лекуване през разстояние ми говорите? И защо намесвате тук Наполеон? Дори да допуснем, че той наистина е видял някаква звезда — какво от туй? Какво представя в същност звездата. Каква връзка има тя с живота и с неговата философия?

— Как, каква връзка ли? Значи вие отричате астрологията, истинската астрология, която се корени в единственото универсално учение на Кабалата?

— Разбира се, че я отричам. Предпочитам астрономията — отвърна

философът.

— И аз също! Ето Голямата мечка! — извика господин Чарлстон, като изтича до прозорчето и посочи през стъклото ясното звездно небе.

— Нищо в природата не е равнодушно — продължаваше замислен и сякаш на себе си панталонът. — Едно камъче на пътя може да пречупи или коренно да измени съдбата на най-великия човек, дори съдбата на цяла една империя. Още по-малко безразлично може да бъде мястото на тая или оная звезда за съдбата на детето, което се ражда и което със самото си раждане влиза в универсалната хармония на звездния свят. Звездите са свързани една с друга чрез привличане, което ги държи в равновесие и ги движи правилно из пространството. Разбира се, за да четеш писмото на звездите, трябва да познаваш преди всичко самите звезди — познание, което се добива от кабалистичния зодиак на небето и от разбирането на Гафареловата кабалистична планисфера. В тая планисфера съзвездията образуват еврейските букви и митологичните фигури могат да бъдат заместени от символите на Таро.

— Слушайте, драги! — извика нетърпеливо шаячното палто. — Всичко това, което разправяте, ми мирише на теософия, пък ако щете дори и на масонство. В такъв случай излишно е да спорим върху философията на живота, защото аз имам напълно оформено гледище по тоя въпрос и не желая да ми се натрапват каквито и да било учения за безсмъртието на душата.

— Вярно! — намеси се господин Чарлстон. — Я оставете тия разговори! Не ще ли бъде по-добре, ако убием времето си в нещо по-приятно? Внимание: аз предлагам да устроим помежду си една интимна танцова забава! Жалко само, че тук няма дами.

Разпален от внезапно хрумналата му мисъл, господин Чарлстон се спусна към стената и грабна оттам окачената стара китара с две ръждясали струни. Той се завъртя, пречупи нозете си в такта на своя любим танц и запя безгрижно и весело последния джазбандов шлагер, като съпровождаше песента си с ужасно дрънкане на разстроената китара.

Това внесе необикновено оживяване сред цялото общество във вехтарницата. Звуците на ръждясалите струни разкъсаха сънната тишина наоколо. Всички наскачаха от местата си и почнаха да се въртят като луди. В малкото дюкянче беше нахлула сякаш буйна вихрушка, която подмяташе и въртеше с все сила старите дрехи. Дори фракът и шаячното палто бяха забравили своята вечна вражда и се носеха, слепени един о друг. А неколцина дебели пенсионери със слаби сърца се люлееха като патици и дишаха тежко.

Сега, когато всички бяха предадени на веселие, карнавалната дреха се откачи от гвоздея си и слезе за пръв път на земята. Тя застана като призрак в дъното на вехтарницата и прошепна съвсем тихо, така че никой не можа да я чуе:

— *Ние сме сенки и нашият живот е игра на сенките! Години ще се изнижат, докато ние преминем от карнавал към вечно битие.*

Само двама не участвуваха във веселието, ала и те не чуха пророческите слова на дрехата с кадифената качулка.

Теософът хъркаше, а генералският мундир седеше в едно продънено кресло и пишеше мемоарите си от войната.

Белобрадите евреи дебнат като вкаменени чудовища зад тесните врати на дюкянчетата си и мижат, озъбени срещу светлината, която разяжда очите им.

Минутите се въртят във вечния кръг на четирите годишни времена.

Пролет. Лято. Есен. Зима.

Старите дрехи чакат.

УСТРЕЛ

Щом угаснеше слънцето, Бойко Краличин оставяше работата, качваше се на мулето и се запътваше към село. Стигнеше ли пустото тревясало гробище, чиито кръстове стърчеха като оживели в мрачината, момъкът обичаше да се прекръсти и да мушне добичето, та да отмине по-скоро това свърталище на всякакви нечисти сили. Тогава той дигаше глава и се заглеждаше в месечината, която ставаше все по-жълта сред мигащите бели пламъчета на звездите.

Ала тая вечер Бойко Краличин беше капнал от умора и очите му не виждаха нищо. Пред него се извиваше безкраен път, в тревата пееха щурци, приспиваха го.

Като дойде до гробището и прекоси тясната пътека, що се губеше из нивите, мулето се спря, изпъна се на нозете си и остана така, без да мръдне. Бойко се пробуди от просъницата, мушна го веднъж, два пъти в ребрата, сетне скочи и го зашиба разсърден с тоягата. Ала в същия миг той извика и се смръзна на мястото си — дългоухото добиче стоеше вкаменено пред него. Очите му зееха посивели като издълбани дупки, из раззиналата му уста стърчеше не език, а остър камък.

— Кррр-кррр! — разнесе се из въздуха и по пътеката се завъртя вихрушка.

Бойко Краличин гледа и не знае що да мисли: от вихрушката се дига някаква жена, прелита и се вие над повалените кръстове. Тя е яхнала голяма клонеста метла и я върти като опашка. У, проклетата, каква е грозна — с дълъг нос, с разплетена коса и цяла гола от главата до петите. Ето, тя се спуща и слиза между гробовете, а лицето й се смее с изскочили зъби. И момъкът едва сега познава, че това е баба Йола вражелицата, която ходи нощем из селото да събира прилепи.

— Бабо Йоле, бабо Йоле! — извика Бойко със задавен глас, ала старата не чу вика му.

Тя се бе улисала в работа: седеше пред едно гърне и баеше. Говореше си неразбрани приказки, размахваше ръце, а под земята все пищеше нещо — да бе пиле, не бе, пиле, а пък глас като на сова. Не мина много, черен дим се дигна от гърнето, сбра се в облак, облакът се затъркаля на кълбо във въздуха, разплете се и се превърна в страшно, никога невиждано чудовище. Рогата му извити, а очите му зелени и горят като огньове.

— Добър вечер, бабо Йоле! — рече сенището, като прекрачи над

гробовете. — Как си, що чиниш? Отдавна не си ме викала!

— А че все ще има два-три месеца, откак не сме се виждали, бащице! — отвърна вражелицата и падна ничком пред чудовището, като се затърчи в нозете му.

— Хайде, казвай де, що има? — извика рогатият и клекна, та улови баба Йола за косата, дигна я и я качи на рамото си.

— Ох, бащице, слушай да ти кажа: в нашето село се с навъдил здрав добитък, гледаш го — ни мре, ни болест го събаря. Обикалям нощем из кошарите, магия връзвам, сума клетви съм изрекла, ама помага ли? Да пукне, да червяса тая гад, не зная веке що да правя. Намислила съм да изпратя устрел в селото да издуши кравите и биволите. Оня ден Витаница роди, ама не опази рожбата си, пустата му кучка. Ей тука, в гроба на свекъра й лежи сега детето. Чуваш ли му писъка — некръстено го закопаха, та се е превърнало на устрел. Него искам да проводя в село, ама, бащице, жив да си ми, ще ми свалиш месечината да го закърмим с нейното мляко. Зер иначе гадината ще се бои от светлината!

— Че аз да ти сваля и звездите, ако е такава работата! — рече сенището, като се дигна и възнесе в облаците заедно с вражелицата.

И както беше тъмно, току изведнъж развиделя и месечината се претърколи в гробището — отначало жълта и издута като тиква, сетне мигом се преобрази в голямо огнено теле със златен белег на челото. Тоя чуден звяр разрови с нозете си земята, кръстовете, камъните, а под копитата му святкаха и се посипаха звезди.

— Дръж я, бабо Йоле, дръж я за опашката, че ще избяга!

— У, бясна, невидяла се — извика баба Йола, приближи се и задърпа с все сила опашката на месечината. А месечината се укроти и се изпъна като мъртва в тревата — из устата й кипеше пяна.

— Ха сега, дай устрела! — продума помагачът-чудотворец, като се простря в нозете на небесното добиче и улови вимето му, из което пръсна и потече тънък пламък.

Вражелицата подскочи, сви се и приклекна над мястото, където се търкаляха гърнето и метлата. Сетне се изправи и донесе една чудна птица.

— Пиу, пиу! — пищеше птицата, а баба Йола се кискаше и я люлееше в ръцете си:

— Бре, какъв е хубавец, ух бабиният устрелчо!

Тя остави устрела до вимето на месечината и злата сила се наду с разперени криле — загълта огъня на деветте далечни небеса.

Като се насука, устрелът подхвръкна, кацна на главата на телето и изписка с човешки глас:

— Бойко-о-о, тука ли си, Бойко-оо!

И Бойко Краличин усети, че го грабна някаква виелица, та го отнесе на мегдана на селото.

— Бре-е-е-е! — викна той и неговият глас отекна страшно в тишината. — Чувате ли брее-е! Ставайте, измря добитъкът ви, бързайте бе, хора-а-а!

Селото се пробуди: по прозорците на сламените хижи се изписа мрачна мъжделива светлина, завиха кучета, заблъскаха се порти.

— Кой е?

— Кой вика?

— Що е станало?

— У, ти ли си бе, Бойко? Какво си се развикал като луд посред нощ?

— Ба, аз може и да съм луд, ама видях с очите си такива работи, каквито вие и не сте сънували! — отвърна разтреперан момъкът, като се задъхваше на всяка дума. И той разправи преживелицата си от край до край.

— Добре си сторил, че не си му се обадил! — рече някой от събралите се. — Тая птица бяга и прехвърча по гласа!

— Ами сега не може ли да дойде?

— Я слушайте, вървете да уловим устрела, че зло ще патим, знаете ли. Не дай боже въпер в добитъка да се загнезди, ще измрем от глад!

— Да идем! — рече Бойко. — Вървете с мене, аз ще ви водя!

Хората се пръснаха по къщите, нарамиха гребла, лопати и мотики, па се събраха на дружина и потеглиха към гробището.

— Та какъв бил дяволът, разправяш? — питаше един.

— А бе какъв — с извити рога, с тънки копитести нозе, също козел. Само опашката му по-дълга и очите му не очи, а пламъци, зелени пламъци. Страшно нещо. Да го видиш, три дена не можеш заспа. И светен босилек под главата си да туряш, пак ще е пред тебе нечестивият.

— И от гърне изскочил, а?

— Ами! Гледаш го: гърне едва побира десетина лъжици чорба, а цял дявол се скрил в него!

— Че как може такова нещо?

— Кажи ми ти, как може?

— А бе що се чудите, с магия всичко може. Есенес в Брегово…

— Я, гледайте, гледайте! — извика Цено Гърбача и разпери ръце, като че искаше да хване нещо във въздуха.

Селяните се спряха и дигнаха глави към отсрещния рид. Там между небето и земята омагьосваше погледи едно голямо колело, което гаснеше с

ален блясък.

— Брей, каква червена месечина! Познава се, че са бозали от млякото й!

— Ами до капчица са й го избозали, та сега не може да се дигне!

— Вижте що! — продума тихо Бойко Краличин, като събра наоколо си цялата дружина. — Лягайте сега и ще вървите пълзешком след мене. При кръстовете се чернее нещо, може да уловим и самия дявол!

Всички легнаха в тревата и залазиха след момъка. Дъхът им беше спрял на гърлото. Ръцете стискаха греблата и копачките.

В това време някъде изкукуригаха петли. В далечината светна бяла черта, небето засиня сред облаци. Разсъмваше се.

— Язък! — извика Бойко, като наближиха гробището. — Избягаха ни из ръцете. Да не бяха пропели тези пусти петли. На, гледайте каква дупка зее в тоя гроб. Оттука е излязъл устрелът!

— Ами от какво е тая черна козина по кръста?

— От дявола ще да е!

— Брей, проклетият, съдрал си е кожуха!

— Ха, ето и мулето! — рече Бойко, като се спусна и подкара добичето, което пасеше край едно корубесто дърво.

— Дали не му е станало нещо, а?

— Не бой се, нищо му няма. Това добиче и в пъкъла да иде, пак ще го намериш здраво!

— Кой знае, снощи се беше вкаменило, та…

— А бе ти остави снощната работа. Снощи то се е било изплашило, зер откъде ще знае дали по месечината няма конски мухи, та да прехвръкне някоя в опашката му.

— Е, момчета, казвайте, защо ме викате? — рече дядо Герман, като застана пред кръчмата, дето се беше събрало цялото село.

— Знаеш ли що, дядо Германе! — извика един момък с килнат калпак и цъфнал здравец на ухото. — Научихме, че си бил съботничев, та си можел да виждаш всякаква нечиста сила. Тая нощ баба Йола Вражелицата излюпила в гробището устрел и го изпратила да измори добитъка ни. Търсихме го из кошарите навсякъде, не го намерихме. Ще ни помогнеш ли да го уловим, а?

— А бе вярно е, родил съм се в събота, хем навръх Свети Йоан Златоуст, ама де ще мога да виждам такива неща! — отвърна тежко старецът и почна да развива мешинестата си кесия с тютюн. Сетне измъкна

из пояса си малка глинена чибучка, натъпка я, запали я и пристъпи до Бойко Краличин, който стоеше малко настрана от другите и държеше дългоухото си добиче за повода.

— Тъй зер, де ще мога да виждам такива неща! — повтори дядо Герман и току изведнъж се спусна връз тавата на мулето.

И както се бяха събрали, селяните видяха, че праведният старец държи в ръцете си голяма черна птица — хей такава като кукумявка, само че без клюн, с широки ципести криле, с криви нокти и с голи мигащи клепачи, под които гледаха човешки очи.

— Олеле-е-е, пусни ме, дядо Германе! — молеше се птицата, а в очите й гореше страшен поглед.

— Кой има сребърна пара? — извика дядо Герман, като се обърна към навалицата.

Една жена се приближи, откъсна от косата си една пара и я подаде.

Тогава цялото село видя как устрелът загина: старецът разряза с парата дяволската птица, разпра я през гърдите като с остър нож и от нея не остана нищо.

Потече само гъста черна кръв и из невидено отекна писък на дете.

ЗАКЛЮЧЕНИ

Махалото на часовника се люлее съвсем бавно, стрелките обикалят циферблата, слепват се, раздвояват се, разсичат времето на тежки и мъчителни часове.

През широките стъкла на аптеката се открива безутешна картина: пуста кална улица и четири голи дървета, лакирани от дъжда. Тия дървета са тъй черни, че изглеждат намазани с катран. Зад прозореца на отсрещната къща стои дете. То държи в ръцете си голяма кукла, удря я леко о стъклото и гледа на улицата.

Вали. Неспирен есенен дъжд, който копае земята, кипи в големи мътни локви, рони железни зърна от цинковите тръби на къщите, погребва света.

В аптеката е светло и топло. Мирише на лекарства. Старият аптекар стои зад дългия шкаф с касата и везните, гребе с малка кокалена лъжичка някакъв бял прах и го разтрива в широко порцеланово блюдо. Лицето му е загрижено и бледно, зад големите му очила се виждат две големи тъмни очи под дебели свъсени вежди. От време на време той се приближава до някоя от полиците в стената, взема оттам стъкло с гъста прозрачна течност и отцежда няколко капки от нея в порцелановото блюдо. Прахът в блюдото се превръща на каша.

Близо до вратата е изправен като пазач един човешки скелет. Ребрата му лъщят от чистота, челюстите му са затворени в спокойната усмивка на англичанин. От двете страни на processus condoloideus-а са прекарани тънки телчета, които скопчват здраво устата му: така скелетът не може да се прозява от досада. Десетки години са минали от онова време, когато той е бил облечен в плът, имал е сърце и мозък, ходил е по земята с чадър или с бастун и се е радвал на слънцето. Днес посетителите на аптеката го изглеждат с любопитство и четат пъстрата картонена реклама, прикрепена о ребрата му:

Само пудра
КОТИ
разхубавява лицето

Venena A. Venena B. Тук, под тия класически надписи, се намират тесни шкафчета с огледала. Вътре в тях са наредени малки тъмни стъкла, които крият хиляди опасни отрови. Твърде често старият аптекар разтваря някое от шкафчетата, изважда от дъното му силна като мълния отрова и

слага прашинка от нея в най-чувствителните си везни. Сетне отровата се примесва с други лекарства и така приготвеният еликсир се поднася до устата на някой тежко болен.

И ето, става чудо: човекът, когото всеки миг са чакали да умре, се дига от леглото си и се връща в живота. Дълго време след това лицето му носи следите от прекараната болест, сам той е твърде внимателен към себе си: облича се в дебели дрехи, ходи съвсем бавно, страхува се дори да се усмихне.

Всички мислят, че оздравелият се е спасил едва ли не завинаги от смъртта, когато едно леко убождане с игла го поваля съвсем неочаквано в леглото и той умира след няколко часа сред страшни мъки.

Така смъртта си играе с него като паяк, който освобождава привидно жертвата си и я оставя да си отдъхне спокойно, преди да се хвърли за сетен път отгоре ѝ и да изсмуче кръвта ѝ с ненаситната жажда на вампир. Така цялата мъдрост на медицината става съвсем излишна, а невинната игла се превръща в смъртоносно жило, което добива загадъчен смисъл…

Махалото на часовника се люлее като насън, разтапя се в златна мъгла, стрелките обикалят циферблата и разсичат времето на тежки мъчителни часове.

Старият аптекар разтрива прахове в порцелановото блюдо, прелива тинктури и масла в големи и малки шишета, кашли, чисти очилата си, чете рецепти.

Цял живот ние бродим като сомнамбули по земята, разяждани от неизлечима болест. Всяка наша стъпка из тъмния кръг на земното битие е само кошмарно пътуване на болни, които търсят божията милост.

Понякога един невидим аптекар разтваря огледалния шкаф с отровите и влива в сърцето ни капчица радост или надежда — тогава ние се смеем и си въобразяваме, че сме излекувани. Ала не минава много време и някоя случайна мисъл, някоя неволна постъпка ни погубват завинаги.

Наистина нашата плът продължава да живее, ръцете и нозете ни се движат, очите ни гледат, сърцето ни бие, ала *другият* — тоя, за когото четем молитви пред иконостаса — е заключен във вечната власт на дявола.

Ще възкръсне ли *той* някога из греха? Когато смъртта се изпречи пред нашето блуждаещо тяло и го превърне в прах?

Вековете са мълчаливи.

ИКОНИТЕ СА ТВОРБА НА ДЯВОЛА ТАКА УЧЕХА НЯКОГА БОГОМИЛИТЕ

В малките градчета се срещат стари порутени къщици с почернели стени и тревясали покриви, които се крият в дъното на широки дворове, обрасли с буренак и храсти. На пръв поглед човек би казал, че тия къщи са запустели отдавна и че в тишината на техните празни стаи стои заключена само песента на щурците. Ала когато разкривената дървена порта скръцне и се отвори, а на улицата се покаже някой, тогава изведнъж става ясно, че тук, зад тия мъртви стени, животът все още продължава да плете своята невидима паяжина.

В такава къщица живееше преди години един сиромах човек по име Прокап. Без близки, сам на света като кукувица. Беше иконописец, печелеше по някоя па̀ра от занаята си, а никой не го виждаше да работи.

Още в ранна утрин дворната порта на неговия дом хлопваше: той излизаше на улицата, спираше се на ъгъла и гледаше миг-два мъглявия блясък на изгрева с неподвижни и уморени очи. Сетне тръгваше надолу край редицата малки дюкянчета, които се пробуждаха едно след друго от нощния сън и разтваряха капаците на прозорците си като огромни клепачи.

Иконописецът прекосяваше пустия пазарен площад и се скриваше в една кръчма. Там той седеше, навъсен и затворен в себе си, заръчваше, пиеше, не разговаряше с никого. Едва привечер, когато паднеше здрач, той ставаше и тръгваше със заплетени стъпки към къщи.

Казваха, че в прозорците му цяла нощ блещукала светлина. Може би той пишеше тогава икони.

Чуден беше наистина тоя човек. Когато го срещнеш на улицата, чувствуваш, че в паметта ти ще остане запечатана завинаги маймунската му грозота.

Беше ли виждал някой неговите икони?

Разбира се. Те стояха окачени по църквите на близките села — с дълги до нозете бради, с увиснали мустаци, с ясни и широко разтворени очи. Благочестивите богомолци палеха свещи пред тях, кръстеха се, молеха ги да спасят душите им.

От тия села в градчето идваха понякога хора, намираха Прокап в кръчмата и му поръчваха икони. Те се черпеха с него и пиеха наздравица за добра сполука в работата. При тая среща иконописецът казваше само две-три думи и те се отнасяха повече до парите, които трябваше да получи, и

до времето, когато поръчката щеше да бъде готова. На уговорения ден той отнасяше иконата в кръчмата: там хората отиваха да си я вземат. Никой никога не бе пристъпвал прага на неговата иконописница — тя беше светилище, което чуждият човешки крак можеше да оскверни, ако нагази тръните и бурените край него.

Веднъж Прокап влезе в кръчмата с голяма икона в ръце. Седна и почна да пие. Ала ракията скоро замая главата му и той заспа. Тогава неколцина любопитни се приближиха до него и почнаха да разглеждат светия образ. Те стояха дълго с вторачени очи, без да продумат, сетне един извика:

— Брей, какво жълто лице!

В това време Прокап се пробуди. Като видя насъбралите се, той скочи срещу тях със страшен вик, който отекна като рев на разярено животно, изтръгна иконата из ръцете им и дълго я три с мръсния си ръкав.

Та така както минаваха дните, една късна нощ някой похлопа на вратата на бръснаря Канозир. В същото време дрезгав женски глас извика отвън:

— Бай Канозире! Бай Канозире! Ставай, че ти се отвори работа!

— По дяволите! — изръмжа сърдито бръснарят, като се дигаше от леглото си. — Не ще да е на хубаво!

Той разтвори вратата и в светлината на лунната нощ видя пред прага една стара жена.

— Какво има? — попита грубо мъжът.

— Ела да обръснеш един мъртвец.

— Мъртвец ли? Кой мъртвец?

— Прокап иконописеца — каза жената. — Напил се тая вечер в кръчмата и паднал полумъртъв на пода. Видях като го носеха по улицата. Отидох у тях, опитах се да го свестя. Къде ще го свестиш, братко: из устата му тече пяна, лицето му посиняло… остави, не питай. Страшна смърт. Добре че се случих поне аз при него в това време, иначе сиромахът щеше да се вдърви, без да има кой да склопи очите му.

— Прокап? Пияницата? Та той и небръснат може да иде в пъкъла! — извика бръснарят.

— Недей говори така, бай Канозире! — рече с упрек старата жена. — Човекът може да е бил пияница, ала свят занаят е имал в ръцете си. Хайде, тръгвай!

Мъжът стоеше мълчалив и гледаше с още сънливите си очи високо

някъде над върховете на буйно разлистените липи. Замисленото му лице бе застинало в лунния блясък.

Канозир беше добър и набожен човек. Ала той се сърдеше винаги когато го викаха по къщите да бръсне някой мъртвец. Така може би искаше да прикрие смъртния страх, който го обхващаше тогава и будеше в суеверната му душа най-нелепи помисли. Разбира се, в края на краищата той отстъпваше пред молбата на дошлия и отиваше да разхубави мъртвеца. Същото се случи и сега: като постоя известно време мълчалив и унесен в себе си, Канозир се обърна към старата жена и каза кротко:

— Да вървим.

След миг те се спуснаха надолу по тясната уличка и изчезнаха в сенките на спящите домове.

Из целия път никой от двамата не проговори.

Така — докато стигнаха пред къщата на иконописеца. Тогава жената рече:

— Ти влез вътре, а аз ще ида до дома да потърся някоя чиста риза. Не бива да изпратим умрелия с мръсни дрехи.

Бръснарят трепна при мисълта, че ще остане сам в тая запустяла къща, където лежеше мъртвец. Поиска да попита нещо жената, ала тя беше отминала вече напред. В далечината глъхнеха шумните стъпки на нозете ѝ, влачени от умора и старост.

Той дълго се колеба, преди да влезе вътре. Сетне надви страха си, разтвори портата и закрачи по пътечката на широкия тревясал двор.

Всичко наоколо тънеше в дълбока тишина и изглеждаше някак студено, тайнствено, забулено в призрачна сянка и удавено в сън. Отсреща зад храстите се виждаше къщичката: в един от прозорците гореше слаба светлина, сякаш върху стъклото бе метната тънка жълта завеса. А вратата зееше разтворена и се клатеше като крило в слабите ръце на едва уловимия нощен ветрец.

Канозир пристъпи прага със свито сърце. Премина полутъмния коридор и се изправи пред една врата, зад чиито процепи лъщеше едва видим блясък.

Натисна дръжката на вратата и влезе в малката стаичка.

Тук изведнъж изпъкваше пред погледа простата, ала все пак странна наредба. В средата на стаята стоеше дълга дървена маса, отрупана с четки и глинени съдове. От горе до долу стените бяха украсени с големи икони, чиито образи гледаха с омагьосващи очи.

Ето свети Георги, който забива дългото копие в раззиналата уста на ламята.

Ето света Богородица, която издига ръце за благослов, а пръстите й са сключени като пречупени свещи.
Къде е майсторът на тия образи?
Той лежи на ниско дървено легло и над главата му догарят две тънки вощеници.
Бръснарят гледа мъртвия с широко разтворени очи и сега за пръв път през живота си изпитва истински и непобедим ужас от смъртта.
Той вади бръсначите от джоба си и размива късче сапун в една паничка. Сетне обгръща стаята с поглед, кръсти се, пристъпва до умрелия и връзва голяма кърпа около шията му.
Бръсначът скръцва и бръмчи като комар сред тишината.
Двете вощеници изпращяха, хвърлиха големи светли искри и угаснаха.
Канозир извика и отскочи назад. Прилепи се до стената и остана така, свит и неподвижен, с изцъклени очи.
Иконописецът се смееше. Тъмен, гаден смях, който разтвори устата му и потече по всички жили на обръснатото му лице.
Месецът беше паднал съвсем ниско над земята и се люлееше зад стъклото на прозореца като топка от жълта мъгла.
Чу се шум от размахване на крила. Сетне се разсече остро скърцане.
Иконите се изкривиха и заклатиха.
Техните образи почнаха да се разлепват, да оживяват, да слизат от стените.
Къде изчезнаха смирените и мъдри светци?
Стаята се изпълни със страшни призраци, които разтваряха уста и въртяха главите си с изскочили очи.
Едни протягаха ръце с дълги до стените нокти, други приличаха на огромни червеи: издуваха се и слабееха, а брадите им горяха като огнени метли.
Тия зли духове дойдоха сякаш из самата преизподня, за да отведат със себе си иконописеца, който ги беше сътворил.
Те обградиха леглото на мъртвия и мъртвият възкръсна, изправи се на нозете си, пристъпи напред.
Бръснарят стоеше до стената с разперени ръце и губеше памет от ужас.
Пред него бе изправена стара манастирска щампа:
Образът на един дявол, разголен в цялата си нечестива грозота.

На следния ден по улиците на малкото градче мина една погребална кола.

Хората сваляха шапки, спираха се и надничаха да видят мъртвеца.

Бръснарят Канозир стоеше пред дюкянчето си и се кръстеше.

Дълго време след това той не се решаваше да повери някому своята преживелица. Не искаше да възбужда в сърцето си ужаса на оная нощ. Докато веднъж при един разговор разказа всичко.

Тоя, който слушаше, го изгледа от главата до петите и рече:

— Вярно е, че иконите оживяват понякога, ала светците си остават винаги светци. Така ти се е сторило.

Друг ден Канозир разказа отново случката.

Изсмяха му се. Нарекоха го луд.

Така той сам започна да вярва, че преживяното в дома на умрелия иконописец не е било нищо друго освен съновидение.

И наистина по-късно бръснарят видя същите икони в едно близко село. Това бяха обикновени бездушни образи, прилични на хилядите свои подобия, които красят от векове олтарите и стените на нашите църкви.

АМЕРИКАНСКОТО ЯЙЦЕ[1]

Професор Честер Частертон живееше на петдесет и осмия етаж на един нюйоркски небостъргач. Той беше бележит учен: един истински професор с очила, бяла брада и с широко скроени дрехи. Като всеки чистокръвен американец професор Частертон обичаше не само науката, но и спорта — ето защо той беше необикновено здрав човек, макар че от деня на рождението му се бяха изминали точно шестдесет и пет години. Покрай многото научни апарати, в кабинета на господин професора имаше и всевъзможни уреди за гимнастически упражнения, между които най-важно място заемаха железните гири от сто килограма. Тях нашият учен дигаше съвсем свободно над главата си с два пръста. Впрочем, всички тия подробности са напълно излишни, тъй като настоящият разказ е изграден върху събитие, което ще ни представи господин професора не като спортист, а като един гениален човек на науката.

И тъй, слушайте! Когато световните вестници разгласиха новината за успеха на професор Честер Частертон, всички учени от всички краища на земното кълбо отправиха поздравителни телеграми до своя американски колега. В самата Америка пък се образуваха веднага триста и седемнайсет дружества, които си поставиха за цел да измислят най-оригиналния юбилей на професора. Ала тия триста и седемнайсет дружества трябваше да изменят твърде скоро задачата си и да се погрижат за най-тържественото погребение на юбиляря. Защото професор Честер Частертон не можа да преживее вълнението и умря от внезапно пукване на сърцето.

Ала нека започнем разказа от самото начало.

Една майска утрин професор Честер Частертон седеше по халат в кабинета си на петдесет и осмия етаж и въртеше по стар навик железните гири над главата си, когато вратата на стаята се отвори съвсем неочаквано и вътре влезе старият прислужник Джек с голям сребърен поднос в ръце. В средата на тоя голям сребърен поднос се виждаше едно съвсем малко писмо в бял плик.

Джек трябваше да чака цели петнайсет минути, докато господарят му свърши упражненията си. Едва тогава професор Частертон забеляза своя прислужник, приближи се до него, взе писмото, разтвори го и прочете:

„Уважаеми господин професоре,

Неотдавна, при една разкопка в щата Луизиана, се натъкнахме на нещо много интересно, което Вие ще имате случай да видите твърде скоро със собствените си очи. Ние, двама добри американци, работихме при една европейска експедиция, съставена от холандци, германци, французи и неколцина други европейци. Находката, за която става дума, открихме недалеч от делтата на Мисисипи и въпреки всички усилия на европейците да я задържат за себе си аз и моят приятел я задигнахме още същата нощ с помощта на двама платени атлети, натоварихме я на камион и сега сме на път за Ню Йорк. След няколко дена навярно ще бъдем при Вас и тогава Вие ще узнаете повече подробности.

Да живее Америка!

Приемете нашите сърдечни поздрави и искрено уважение.

У. В. Х.“

Професор Честер Частертон държа дълго време писмото в ръцете си, сетне се отпусна на едно кожено кресло до работната си маса и остана така замислен, докато часовникът удари за обед. Тогава господин професорът се облече и отиде да се храни. Следобед той прекара два часа в сън, после седна пак в креслото си и мисли чак до вечерта. Към десет часа старият учен се облече официално и отиде в клуба на професорите, където се срещна с неколцина от колегите си и им показа писмото.

Всички бяха озадачени, всички се събраха край дългата черна маса и говориха до полунощ за загадъчната находка в щата Луизиана. Няколко дузини хавански пури замъглиха широката зала с гъсти облаци дим. Червените плешиви глави на професорите лъщяха в светлината на тежкия полилей, без да могат да измислят нещо. Понеже нито един от присъстващите не даде никакво разрешение на въпроса, професор Честер Частертон предложи да отворят радиото, та дано поне музиката опресни мисълта им. Ала и музиката не помогна. В залата се разнесоха рязко и весело звуците на някакъв джаз. Господа професорите се усмихнаха, запратиха по дяволите находката в щата Луизиана, поръчаха си няколко бутилки от едно забранено питие и започнаха да си шушукат нещо много забавно и опреснително, което чуждите уши не трябваше да чуят.

Разбира се, всеки може да си представи мъката на един професор, който се намира пред неразрешимостта на някоя научна загадка. Професор

Честер Частертон не мигна цяла нощ и — кой знае — може би той щеше да стане жертва на безсънието, ако още на следния ден в кабинета му не се явиха двамата добри американци.

Единият от тях беше висок и мършав, с изгоряло от слънцето лице и с дъгообразно извити нозе, което показваше, че професор Частертон има честта да види в къщата си истински ковбой. Другият беше по-нисък и червен като ряпа, с широки челюсти и със зелени изпъкнали очи.

Ковбоят пристъпи напред и държа дълга реч за знаменитата находка в щата Луизиана. Той каза, че бил патриот и че никога не би допуснал да се оставят в ръцете на европейци съкровища, изровени из самото сърце на свещената американска земя. Поради тая причина той и неговият приятел извършили кражба в името на своята велика любов към отечеството и дошли при уважаемия професор, когото всички щати почитали като божество, за да видят дали това, що са открили те при разкопката недалеч от делтата на Мисисипи, представлява наистина нещо необикновено, както казал един от учените на експедицията. Накрая ковбоят съобщи, че изкопаното съкровище се намирало долу, пред къщата на господин професора, и че то ей сега щяло да бъде пренесено в кабинета му.

Професор Честер Частертон стоеше с насълзени очи пред своите непознати гости и не можеше да промълви нито дума от смущение и радост. Той сам беше голям патриот и топлото откровение на тоя прост американец с дивашки движения и с груб гърлен глас го трогна дълбоко.

Двамата непознати изскочиха мигом из стаята, спуснаха се с асансьора долу и излязоха на улицата. Там, пред вратите на многоетажното каменно здание, се виждаше голям дървен сандък, а наоколо се бяха събрали стотици любопитни. Имаше дори и неколцина фотографи и кинорежисьори, които тичаха развълнувани насам-натам и молеха публиката да освободи мястото пред обективите на апаратите им.

Ковбоят, приятелят му и още двама-трима здравеняци вмъкнаха тежкия товар през вратата и тъй като той не можа да влезе в асансьора, по широката стълба се разпънаха веднага хиляди скрипци и други американски патенти за изкачване на тежести. За по-малко от три секунди сандъкът бе дигнат и пренесен в кабинета на професора.

Професор Честер Частертон подскачаше на един крак и тананикаше „Iankee Doodle“. Двамата американци се смееха добродушно, с широко разтворени уста, и едрите им зъби лъщяха като бобени зърна.

Когато разковаха сандъка, професор Честер Частертон извика от учудване и се вкамени на мястото си. Пред него стоеше едно грамадно сиво яйце, чиято обиколка на ширина изглеждаше да е повече от два метра.

Още същия ден асансьорът изкачи в кабинета на господин професора всички нюйоркски знаменитости в областта на естествените науки. Професор Частертон се извиняваше смутено и без всякакъв повод пред гостите си, които всъщност не обръщаха никакво внимание на своя бележит колега. Двамата добри американци, ковбоят и приятелят му с широките челюсти, бяха потънали сякаш в земята. Никой ги не виждаше наоколо, пък и от тях едва ли имаше вече някаква нужда.

Сега всички бяха заети с чудното яйце, което мнозина смятаха, че е стояло заровено много векове в земята. Разгръщаха се всевъзможни книги, два пъти по-дебели от библията, правеха се справки, произнасяха се латински имена. Някои от колегите на господин професора съблякоха палтата си, запретнаха ръкави и почнаха да чукат яйцето с пръст. Ала неговата черупка беше здрава като камък. Най-сетне, след дълги изследвания и съвещания, дойде се до общото заключение, че учените старци имат работа с яйцето на една рядка птица от рода на щраусите, която е живяла преди векове в Южна Америка и за която енциклопедическите речници в библиотеката на професор Частертон даваха твърде оскъдни сведения. Установи се и друго нещо, което беше по-важно: че зародишът на това яйце е още жив и че при известни благоприятни условия той може да се развие и да се яви на бял свят в образа на тая рядка птица, която щеше да бъде истинска национална гордост за музея в Ню Йорк. По тоя начин печелеше и науката, и самата Америка.

Белобрадите нюйоркски учени стиснаха сърдечно ръката на своя колега и му пожелаха успех в новата работа или, с други думи, благословиха излюпването на яйцето. Сетне те си отидоха, защото беше вече нощ. Нощта на електричеството, което изгаря цялото небе с реклами.

Професор Честер Частертон осъмна над грамадното сиво яйце с подути очи, всецяло погълнат от мисълта за предстоящата работа.

На следния ден той даде съобщения във всички вестници, че скъсва всякакви връзки с познатите си, докато не привърши възложената му работа. Вестниците използваха случая и почнаха да издават всекидневни бюлетини за вървежа на великия научен опит. От своя страна радиотелеграфните станции във всички щати отпращаха всяка минута новини отвъд океана. Цялото земно кълбо беше в тревога.

А професор Честер Частертон изглеждаше като луд. Отначало той мисли цяла седмица как да почне работата. Това се отрази твърде зле на здравето му и той почна да чувствува остри болки в задната част на главата си. Повиканият лекар му препоръча незабавна и пълна почивка от всякакви

умствени занимания. Разбира се, професор Честер Частертон изпълни веднага съвета на лекаря, защото в края на краищата и двамата бяха хора на науката и трябваше да се уважават един друг. Той лежеше по цял ден в леглото си, пиеше чай, ядеше любимите си сладкиши с бадеми, ала не преставаше да мисли за яйцето.

И ето, точно сега спортът се яви в помощ на науката. Веднъж, когато професор Честер Частертон правеше своите любими упражнения с гирите, една от тях се изплъзна из ръката му и падна върху яйцето. Черупката се пукна, разтвори се и из нея подаде глава едно голоперо чудовище с дълъг клюн и с тънки криви нозе.

С присъщото на американците хладнокръвие професор Честер Частертон се приближи до работната си маса, взе слушалката на телефона и съобщи в клуба на професорите вестта за излюпването на яйцето.

В един миг цяла Америка се дигна на крак. Хилядни тълпи се отправиха с радостни викове към големия дом, в който живееше професорът, и полицията трябваше да си послужи с бронираните автомобили, за да запази реда по улиците.

От тоя ден професорът Честер Частертон стана най-нещастният човек на земята. От сутрин до вечер при него идваха хиляди репортьори, фотографи, директори на филмови предприятия. Всички го разпитваха, предлагаха му пари, снимаха го в най-различни пози. Старият прислужник Джек изсипваше всяка сутрин в кабинета на господаря си по три големи коша с писма, които идеха от всички краища на обетованата американска земя. Един предлагаше на господин професора пет хиляди долара, за да изпише името му пред входа на някаква гостилница, друг молеше да му се разреши да сложи в своите реклами за сапун негов автограф.

Честер Частертон. Това име гърмеше из цяла Америка. В кината, в хотелите, във фабриките, по витрините, по носните кърпички, по обущата, по шапките, дори върху клечките за зъби се четеше с малки черни букви: Честер Частертон.

Всяка вечер бележитият учен трябваше да присъствува на разни банкети, уреждани в негова чест. Банкет на професорите, банкет на индустриалците, банкет на учителите, банкет на коминочистачите, банкет на ергените, банкет на мъжете с плешиви глави и т.н.

А кихнеше ли някой някъде, чуваше се като наздравица: „Частертон!
“

Най-сетне, когато се яви една делегация от петдесет души и съобщи на стария учен, че в Сити е положен основният камък на един негов паметник, който щял да бъде висок хиляда метра, сиреч много по-висок от

Айфеловата кула на французите, професор Честер Частертон не можа да преживее вълнението и умря от пукване на сърцето, макар че той беше, както казахме още в началото на нашия разказ, необикновено здрав човек.

Излишно е да говорим за неговото погребение. То беше придружено с не по-малка тържественост.

Няколко години по-късно голямата издателска къща „Спенсър Франистот“ в Ню Йорк издаде една великолепна енциклопедия в сто тома с цветни илюстрации и с подвързия от негърска кожа — последна дума на американското графическо изкуство и печатарска техника. В четиринадесетия том на тая енциклопедия, от страница три хиляди деветстотин четиридесет и втора до страница четири хиляди осемдесет и шеста, е публикувана подробна животопис на покойния професор Честер Частертон заедно с няколко десетки негови портрета. За справка читателят може да си послужи с поменатата енциклопедия, където е отбелязана така също и тая подробност, че голоперото чудовище изскочило из яйцето с една малка табличка на шията си. Там пишело:

MADE IN USA

---

[1] По-късно заглавието е сменено с „Made in USA“. ↑

ГОСТ

Имаше едно малко градче, едно съвсем малко градче, което дремеше забравено в един далечен край на нашата земя. Това градче беше прошарено с криви тревясали улички и в една от тия улички се намираше погребалният магазин „Райска градина“ на Игнат Белин.

Беше ясна лятна вечер. Дълбока тишина заливаше ниските схлупени къщици, чиито прозорци мигаха като светещи очи в полумрака, някъде, изпод земята сякаш, се носеше задавен кучешки лай, далече над баирите пълзеше призрачният образ на месеца и от жълтия му кръг течеше студена фосфорна светлина.

Макар че беше вече твърде късно и всякаква търговия беше отдавна спряла, Игнат Белин продължаваше да седи в дюкяна си. Сухото му голобрадо лице бе окъпано в лъчите на мъждивата газена лампа: по челото му пълзяха дълбоки бръчки, черните му очи горяха с влажен блясък. От месеци насам в градчето нямаше нито един смъртен случай и поради тая причина стопанинът на „Райска градина“ беше започнал да се безпокои не на шега. В неговия дюкян не стъпваше никой, а за един търговец това значи много нещо. Какво можеше да се направи, щом като нямаше мъртви, а живите не купуваха ковчези?

Игнат Белин стана от стола си и почна да се разхожда. Дървеният му крак заскърца в тишината. Наоколо по стените стояха възправени зловещо зеещи ковчези и посребрени кръстове, от ниския таван се спущаха зелени металически венци с големи морави хризантеми в средата.

„Проклета стока!“ — мислеше си Игнат Белин, като гледаше всички тия неща, натрупани едно върху друго.

В тоя миг вратата на дюкяна се отвори и вътре влезе един снажен човек на около петдесет години, с червендалесто лице и с дълги увиснали мустаци.

— Добър вечер, Игнате! — рече тежко дошлият и венците по тавана се заклатиха от стъпките му.

— О, дал ти бог добро, бай Цвятко! Добре дошел! — отвърна търговецът и по лицето му се изписа изненада. Той закуца към дъното на дюкяна си, измъкна оттам един стол и го подаде на госта си.

— Заповядай де, седни! — каза Игнат Белин и сетне добави: — Е, как си сега със здравето? Чух, че си бил болен.

— Каквото било, било! Куршум на дявола в ушите! — извика гостът

и отпусна грамадното си тяло върху подадения му стол.

— Дълго ли лежа? — попита куцият, като седна до снажния мъж пред ниската дървена маса, върху която гореше лампата.

— А че кажи-речи един месец. Да ти не дава господ такава болест, Игнате! Лоша работа!

— Я, е какво ти беше?

— А бе, както си седях така и си обядвах, нещо току притрепера в гърдите ми, дъхът ми спря на гърлото и туп — на земята. Докторът казва — от сърцето било.

— Гледай ти! — зачуди се Игнат Белин и ококори малките си лъскави очи.

— Да-а-а! — въздъхна гостът и по червеното му лице премина сянка.

Той хвърли бърз поглед наоколо, сетне се обърна към стопанина:

— Ами твоята работа как върви? Търсят ли се ковчезите, а?

— Какво да ти кажа, бай Цвятко — отвърна ковчегарят, като сви рамене, — нашата работа е игра на зарове. Днес има — утре няма.

— Тъй, тъй, игра на зарове — каза сякаш на себе си бай Цвятко и погледът му се закова върху ковчега на отсрещната стена.

— Слушай, Игнате, как харчиш оня ковчег там със златните ангелчета на капака? — попита той.

Сърцето на търговеца трепна. Сухото му лице се озари от весела усмивка, устните му бяха готови да прошепнат: „Чудесен материал!“ Ала той се опомни в същия миг и забеляза остро:

— Не е за тебе тоя ковчег, бай Цвятко! Ти има още много да живееш.

В гласа на Игнат Белин прозвуча едва доловим гняв, и то само защото тоя, който го питаше, не беше наистина умрял, за да може да се намести в ковчега му. В същност ковчегарят беше добродушен човечец и гневът му угасна като случайно блеснала искра.

За да прикрие коварната си мисъл, той рече:

— Бай Цвятко, ще пиеш едно кафе, нали?

— А, не, кафе не пия. От кафе и от тютюн бягам. Виж, един локум мога да изям.

Игнат Белин заскърца с дървения си крак към дъсчената стена на дюкяна, зад която се чуваше тракане на табла, и като сложи ръка на устата си, извика:

— Едно кафе с каймак и един локум!

— Готово! — отвърна някакъв глас, скрит сякаш в самите ковчези, и след малко едно сънливо хлапе донесе кафето и локума и ги остави на масата заедно с две мръсни чаши вода.

— Човещина — каза бай Цвятко, като хвана локума с дебелите си пръсти и го изтърси в бялата порцеланова чинийка. — Родиш се, живееш четиридесет-петдесет години и хоп — напълниш дупката. Как ти се вижда тая работа, а?

— Така е — съгласи се Игнат Белин и засърба на големи глътки кафето. — Ами ти ми кажи друго нещо: какво би станало, ако светът се плодеше, както сега, а пък хората не умираха? Та тогава ние щяхме да се издушим…

— Чакай! — изфъфла гостът и се хвана за устата.

И като пресегна към масата, той взе чинийката и плюна в нея.

— Я виж, падна ми зъб!

Ковчегарят надникна в порцелановата чинийка и видя един черен гнил кътник, голям колкото лешник.

— Стар зъб е — рече той.

— Стар зъб ли? Локумът е стар! — извика бай Цвятко и избърса устата си с голяма шарена кърпа. — Нейсе, добре, че не беше насън, иначе щях да си кажа, че ще умре някой в къщи.

— Ама ти вярваш ли в тия работи?

— В кои?

— В сънищата!

— Вярвам зер — рече замислен бай Цвятко. — Миналата година сънувах, че поправям къщата. Насъбрали се дюлгери, катерят се по керемидите, ходят из стаите, забиват ей такива гвоздеи по стените. По едно време гледам: един от майсторите зазижда прозорците на едната стая. „Какво правиш бе?“ — питам го аз, а той се обръща и ме поглежда с такова едно черно, циганско лице, че кръвта ми се смръзна. „Няма нужда — казва той — от тия прозорци.“ „Тая стая — казва — ще я затворим.“ А в същото време унучето Митко седнало посред стаята и яде погача. Яде погачата, а кожата му набръчкана като на старец и на лицето му вместо очи зеят черни дупки. Събудих се, ама през целия ден ми беше криво. Уж — сън, пък нещо такова, като че ли наистина се е случило. И ето, не минаха три-четири дена, Митко легна и за една седмица — бог да го прости. Ха сега иди, че не вярвай в сънищата!

— Виж какво — каза Игнат Белин, като остави празната кафена чашка на масата, — всичко това е станало съвсем случайно. Човек сънува всяка нощ такива страшни работи, че ако рече да ги вярва, може и в лудницата да иде.

— А бе как няма да вярвам, когато сънят ми се сбъдна! — ядоса се бай Цвятко.

— Добре де, защо с мен се не случи нещо такова?

— Че де да знам! Може и да ти се случи! — извика гостът и се усмихна лукаво.

— Вятър! Няма вече таласъми, бай Цвятко-о-о! — каза ковчегарят и в черните му очи блеснаха искрици.

— Хайде твоята да бъде, какво ще се разправяме! Я ми кажи ти сега, колко стана часът, че трябва да вървя — рече мъжът с дългите мустаци и се изправи на нозете си.

Игнат Белин надникна зад една тънка зелена завеса и извика:

— Я, часовникът спрял! Чудна работа — одеве го курдисах. Девет показва, ама трябва да е по-късно.

— Занеси го утре на Гаврил в Ганчовото кафене, той разбира от часовникарство — каза бай Цвятко и подаде два пръста на дебелата си космата ръка за сбогом.

— Лека нощ, бай Цвятко! — рече ковчегарят, като се сбогува с госта си.

Когато стигна до вратата, едрият снажен мъж се обърна, направи няколко крачки настрана и застана до ковчега със златните ангелчета на капака, сякаш искаше да измери височината си с неговата.

— Да, добър е тоя ковчег — каза той. — И капакът му е хубав, добре се затваря.

Сетне той се върна бавно към старата разкривена врата, открехна я и се изгуби в глухата нощ.

На сутринта, когато Игнат Белин отвори дюкяна си и почна да мете дъските, в рамката на вратата се показа усмихнатото лице на един от съседите.

— Научи ли новината? — каза той. — Бай Цвятко умрял! Хайде, стягай му ковчега!

— Какво приказваш! — извика ковчегарят и метлата падна от ръката му.

— Ако искаш вярвай! — рече съседът и отмина нататък из кривата уличка.

Докато Игнат Белин стоеше смразен от вестта, която му съобщиха, вътре в ковчегарницата влезе самият син на бай Цвятко с натъжено лице и с черен нагръдник.

— Какво е станало с баща ти бе, Стояне? — извика Игнат Белин в самото лице на дошлия.

— Бог да го прости! — отвърна мрачно момъкът. — Помина се снощи в девет часа. Дойдох за ковчег и там други някои работи, които трябват.

— Ама как така снощи? — питаше ковчегарят с изблещени очи. — Та снощи той беше тук, нищо му нямаше!

— Ти трябва да си луд! — рече синът на умрелия, като изгледа търговеца от главата до петите. — От един месец насам баща ми не е мърдал от леглото.

— Чакай бе, трябва да има някаква грешка — говореше несвързано Игнат Белин. — Ха, ето го и зъба! — добави той, като се спусна към масата и донесе чинийката с черния разяден кътник.

— Какъв ти зъб! — разсърди се дошлият. — Дай ми ковчег, ти казвам! Чуваш ли?

Игнат Белин се облегна о стената и всичко се завъртя пред очите му. Изведнъж в неговия беден мозък нахлуха толкова много мисли, че той с мъка можа да ги овладее. Какво беше всичко това? Снощното ли беше сън, или сега сънуваше? Той извади незабелязано зъба от чинийката и го стисна в ръката си — стисна го до болка, за да се увери, че не сънува. Сетне го погледна крадешком: да, това беше истински човешки зъб, изгнил от дълго дъвчене, с малка дупчица на върха.

— Нямам време за губене, трябва да отивам и в общината! — каза нетърпеливо момъкът и започна да се оглежда наоколо.

Тогава Игнат Белин се отлепи от мястото си и се приближи почти несъзнателно до ковчега със златните ангелчета на капака.

— Да, тоя ще бъде — промълви той, като изправи дългия ковчег, обкован с тенекиена украса.

— Молим, плаща от снощи едно кафе и един локум! — изписка някой зад гърба на ковчегаря и той се обърна. Пред него стоеше слугата от съседното кафене.

— Ха, слушай бе, момче, колко души имаше тук снощи, когато донесе локума и кафето?

— Че колко души? Един! Само ти беше! — рече момчето.

— Само аз ли? — извика глухо Игнат Белин и в същия миг почувствува съвсем неочаквано един неопределен страх от самия себе си.

— Е, добре тогава — опита се да възрази той, като се съвзе отново. — Щом съм бил сам, защо ще ми носиш хем кафе, хем локум?

— Че щом заръчваш, ще ти донеса и сто кафета! — отвърна упорито момчето.

— Виж какво, бай Игнате! Изпрати ковчега заедно с другите работи в

къщи, а пък аз ще бягам, че закъснях — каза синът на покойния и излезе от дюкяна, защото не можеше да слуша повече нелепите приказки на тоя смахнат човек.

Към обед из прашните улички на градчето мина един бос циганин с лъскав ковчег на гърба си. Ковчегът гореше като огледало в пламтящите лъчи на слънцето и омагьосваше очите на любопитните, които надничаха зад пердетата на схлупените къщици.

На няколко крачки зад циганина куцаше бавно с наведена глава Игнат Белин. Той не виждаше минувачите, които се спираха и го питаха:

— За бай Цвятко ли е тоя ковчег?

Той мислеше:

— Чий ли е зъбът?

Когато разтвори вратата на бай Цвятковия дом, Игнат Белин се изкашля по стар навик и лицето му стана необикновено важно. Широкият двор беше пълен с хора, които си приказваха тихо и клатеха глави. По клоните на големите стари дървета чуруликаха весело птички, над дългите цветни лехи, оградени с чемширени храсти, играеха пеперуди.

Високо в ясното небе трептеше слънцето като бяло огнено сърце и цялата земя се смееше. Само отсреща, в къщата, където лежеше мъртвецът, беше тихо, тъжно и студено, зад стъклата на прозорците блещукаха свещи с лимоненожълти пламъчета.

Игнат Белин влезе в дългия полутъмен коридор и сне товара от гърба на циганина. В тоя миг в дъното на къщата се чу писък и след малко една дребна женица с подути от плач очи се захлупи върху внесения ковчег.

— Къде е смъртта? — попита съвсем тихо, ала някак особено властно ковчегарят и сега всички присъствуващи наоколо наскачаха от местата си и се отдръпнаха до стените.

Появата на тоя малък човек, който размахваше скърцащия си дървен крак и мигаше безучастно с живите си черни очи внесе едно необикновено съживяване сред гостите. В лицето на Игнат Белин хората виждаха нещо съдбоносно. Това нещо нямаше нито ясен образ, нито пък будеше определена представа, но то беше свързано с техния собствен живот и с неизбежното им заминаване в отвъдния свят.

— Тука, бай Игнате — промълви синът на покойника, като застана пред една разтворена стая.

Игнат Белин прекрачи прага на стаята и по тялото му полазиха студени тръпки. Досега той беше виждал десетки мъртъвци, разкапани в отвратителната грозота на смъртта — образи със страшно изцъклени очи, с разкривени уста и с подпухнали носове, из които струеше черна лепкава

кръв — и все пак чувството на отвращение и страх му беше непознато. Ала в тоя миг той изпита за пръв път в живота си оня смъртен ужас пред мъртвата плът, която изглежда като жива. Да, покойникът лежеше върху ниско дървено легло със свежо, червено лице — също като заспал. Главата му беше превързана с бяла кърпа, чиито краища стърчаха смешно над плешивото теме. Господи, та това беше досущ оня човек, който бе идвал на гости у него и му бе оставил като зловеща загадка за себе си изгнилия зъб!

— Я слушай — обърна се Игнат Белин към сина на умрелия, — ела да внесем ковчега!

Когато двамата мъже донесоха ковчега и го наместиха в средата на широката стая, Игнат Белин отиде при покойника и сложи ръка върху челото му, сякаш искаше да се убеди, че той наистина е умрял. Сетне ковчегарят дръпна краищата на кърпата около главата му и рече сухо:

— Какво сте го завързали с тая кърпа?

— Ами рекохме да не почне да се вмирисва, че да си отвори устата! — отвърна с плачлив глас съпругата на бай Цвятко, същата оная дребна женица, която беше изпищяла при внасянето на ковчега в къщата.

— Да се вмирисва ли? Не го ли виждате, че е като жив! — извика навъсено Игнат Белин и сне превръзката от главата на мъртвеца.

— Вижте какво! — добави веднага той, като въздъхна и се загледа в крайчеца на огледалото, покрито с бяло платно. — Сега всички ще излезете навън! Няма какво да стоите тук, хайде, не е женска работа това!

В думите на ковчегаря прозвуча такава сурова неумолимост, че близките на покойника се измъкнаха безшумно из стаята.

— Ами аз? — попита синът, който се колебаеше дали да излезе.

— Ти остани — каза Игнат Белин, — само затвори вратата.

След това куцото човече хвана мъртвеца за главата, а момъкът — за нозете и бай Цвятко се изпъна в скъпия лъскав ковчег.

— Стояне, я донеси едно чукче да заковем тук тенекето, че се е отпрало! — рече тихо ковчегарят, като се наведе над ковчега.

Когато момъкът излезе, Игнат Белин натисна с ръката си студената корава брада на мъртвия и се помъчи да отвори устата му. Ала челюстите на бай Цвятко се бяха схванали така здраво, сякаш бяха от камък.

— Кой каквото ще да ми разправя, негов е зъбът — бъбреше човечето и напрягаше всичките си сили, за да откопчи поне малко челюстите.

Но мъртвият не отстъпваше. Под дългите му мустаци играеше едва доловима усмивка, едното му око се полуотвори и сякаш намигна. „Е-хе-е, Игнате — искаше сякаш да каже старият чорбаджия, — с мене ли ще се

бориш? Та аз едно време пехливанлък в Цариград съм продавал!“

Тогава Игнат Белин прибягна до последното средство. Измъкна изпод палтото си един нож и като се озърна наоколо, за да се увери, че никой не го гледа, пъхна острието му между стиснатите устни на мъртвеца, завря го между зъбите и натисна настрана. Ножът изпращя и върхът му остана вътре, в устата на покойника.

— Тая тесла не може ли, чук няма? — попита синът на бай Цвятко, като отвори вратата и влезе в стаята.

Игнат Белин погледна безпомощно момъка и не отговори нищо.

Лицето му беше разядено от мъка.

Следобед старата погребална кола на градчето се затъркаля към буренясалото гробище и бай Цвятко замина за оня свят — загадъчен и някак особено доволен от себе си.

УЖАСЪТ

Живееха си хората в града съвсем спокойно, гледаха си работата, ядяха, спяха, празнуваха имените си дни — с една дума живееха тъй, както е наредено да се живее.

И ето, с бързината на мълния дойде това, което никой не очакваше.

Една сутрин отец Йероним намери пред вратата на къщата си една кошница с яйца. Да, нищо друго освен една проста кошница от върбови пръчки, пълна с обикновени кокоши яйца.

Отец Йероним дигна кошницата, разгледа внимателно яйцата и дълго мисли над загадката, която кацна като някаква кобна птица в мозъка му точно тогава, когато той се беше запътил да служи литургия в черквата.

— Вие ли сте оставили тия яйца отвън пред вратата? — попита беловласият старец, като се върна назад и застана сред многобройната си челяд с кошницата в ръка.

Всички зяпнаха учудено и свиха рамене. Само старата попадия — една дебела жена с вечно запретнати ръкави — не изгуби присъствие на духа, а се приближи смело до съпруга си и започна да се взира в яйцата.

— Гледай ти — говореше тя. — Та пред вратата, казваш, си ги намерил, а?

Ала отец Йероним не каза нито дума повече. Той сложи кошницата на земята и излезе от къщи, като остави близките си в пълно недоумение.

Щом прекрачи прага на черквата, отец Йероним се заприказва с клисаря за някаква кражба на восък от черковната ливница и веднага забрави необикновеното събитие. Така той влезе в олтара, наметна патрахила и започна да служи. Но не щеш ли — тъкмо по средата на службата, когато псалтът пееше като петел, с полуразтворени от удоволствие очи, отец Йероним си спомни съвсем неочаквано за кошницата с яйцата и престана да мисли за бога. Как стана това и коя беше причината, за да си спомни той за яйцата в един миг, когато мисълта му странствуваше из Вехтия завет — това не можем да обясним. Ако при подобни случаи разговарят, да кажем, двама или трима чиновници от данъчното управление, ние бихме чули на всяка цена думата „асоциация“. Ала тук тая дума е напълно излишна, тъй като случката с яйцата беше твърде скорошна и следователно човек можеше да си спомни съвсем естествено за нея без каквато и да било намеса на подсъзнанието.

Както и да е, отец Йероним прекара няколко часа в истинска мъка.

Вместо богомолци, сълзящите му старчески очи виждаха навсякъде из черквата големи плетени кошници с яйца.

— Чия ли ще е тая кошница? — мислеше си той в същото време, когато устата му пръскаше словото божие в глухите уши на няколко бабички, които стояха със смирено сведени глави пред олтара.

Най-сетне клисарят сякаш разбра мъката на нещастния отец и реши да му се притече на помощ. Той се изкачи на камбанарията и дръпна въжето на голямата камбана, чийто звън се разнесе като тежък дим. Черквата пусна.

Отец Йероним въздъхна дълбоко, сне патрахила, засука оредялата си коса в малко кокче, което натисна под извехтялата си калимавка, и като грабна дебелия си чворест бастун, почти побягна към къщи.

— Е, как, какво стана? — рече той още от вратата.

— Че какво ще стане — стои си кошницата и туйто — отвърна попадията.

— Я вижте — извика замислен старецът. — Никой да не пипа яйцата. Отде да знаем каква е работата.

Туй предупреждение беше ако не излишно, то поне малко закъсняло, защото баба попадия бе успяла вече да счупи скришом в кухнята едно от яйцата с намерение да започне разнищване на загадката. Макар че яйцето се оказа съвсем прясно и жълтъкът му бе чист като кехлибар, тя все пак не се реши да го използува в готварството, а го забърка с царевично брашно и го даде на прасето. Тя го беше счупила само за да се увери, че то е истинско яйце.

На следната утрин на другия край на града точно по същото време друг един човек — обущарят Стефчо Жицата, който бе тръгнал да отваря дюкяна си и се бе замислил не за психоанализата на Фройд, не за Паневропа, а просто за новите подметки на общинския писар — тоя човек именно се спъна сред двора на къщата си о една кошница яйца — една кошница, досущ еднаква на оная, която отец Йероним намери предния ден пред вратата си.

Стефчо Жицата беше човек, който можеше да се смути и от мравката, и затова нам не трябва да се вижда чудно, че той изпадна в едно състояние, близко до умопомрачение, при вида на загадъчната кошница. Ако кажем, че смущението му се дължеше на някакъв страх — ще сгрешим. Чувството на страх беше непознато на Жицата, като изключим само оня случай в живота му, когато две улични хлапета го бяха издебнали и бяха пъхнали във врата му жива жаба. Преди всичко той се развълнува от обстоятелството, че вижда в къщата си цяла кошница с яйца — нещо, което

му се случваше само от Великден на Великден. После, тайнственият начин, по който бе дошла кошницата, събуди у него особено усещане, че се е откъснал от земята на живите люде и се е пренесъл в някаква омагьосана действителност. А като прибавим към туй и осакатения му от самата природа мозък, на който липсваха центровете за възприемане на каквито и да било необикновени събития — ние ще си обясним много лесно защо тоя човек прекара повече от половин час в едно тъпо съзерцание на кошницата с яйца.

Но може би Жицата щеше да стои и по-дълго пред чудния дар на съдбата, може би той нямаше да се мръдне до настъпването на вечерта от мястото си, ако по едно време не чу зад гърба си един глас, който го опомни мигом.

— Какво правиш бе? Ти още ли си тука? — извика изневиделица една висока жена с искрящи зли очи, като се приближи до смаяния човек, и сама отстъпи назад, изумена от това, що се откри пред погледа ѝ.

— Какви са тия яйца? Отде си взел тия яйца? — попита жената, а Жицата се гушеше в яката на палтото си, сякаш очакваше да мине над главата му някакъв неизбежен удар.

— Че де да знам… Намерих ги тук в двора… — заекваше той и лицето му ставаше ту червено, ту жълто.

— Лъжеш! — съскаше жената. — Казвай отде си взел тия яйца! Ох, божичко, отрови ми живота тоя човек с неговите скришни работи!

— Ама… ама… — мъчеше се да проговори Жицата.

— Млък! — кресна високата жена и в същия миг се чу един глух плясък, подобен на оня, който се явява при изтупване на добре натъпкана бродирана възглавничка.

Освободен от кошмара на дългоочаквания удар, бедният обущар изпъна шията си и се изкашля някак неестествено, като по тоя начин искаше да каже, че всичко е минало незабелязано, сиреч само между четири очи.

В същото време пък Зойка — тъй се казваше съпругата — грабна тежката кошница от земята и я понесе към къщи с оня тържествен израз на лицето, който озарява победителя още в първата минута след заграбването на достойно спечеления трофей. Когато стигна до чешмата, в нейната глава проблясваше вече мисълта да опита вкуса на яйцата. Ала за нещастие тъкмо в тоя миг се отвори пътната врата и вътре в двора влезе една от съседките с румено лице и с тежки чехли на краката.

— У-у-у, и у вас ли е дошла тая напаст! — извика съседката и пребледня, като видя жената на обущаря с кошницата в ръка.

— Каква напаст? — попита Зойка.

— Каква напаст ли? Та вие да не сте глухи? Целият град само за това говори. Също такава кошница оставили и пред вратата на отец Йероним. Глътнали си езика хората — не знаят магия ли е, що е!

Като чу думата „магия“, Зойка изпадна в суеверен ужас и коленете й се подкосиха. Тя остави кошницата с яйцата, приближи се до съседката си и рече тихо:

— Какво думаш, Нанчовице?

— Ох! — мълвеше съседката, която не можеше да дойде на себе си от внезапно връхлетялата я уплаха.

— Какво има? Говори де! — настояваше жената на обущаря.

— Нали ти казах — говореше с мъка дошлата. — Тръгнал вчера отец Йероним за черква и гледа — пред вратата му една кошница с яйца. Гледа човекът и се чуди. Връща се в къщи и пита каква е тая работа — зер, де да знае, може и попадията да е оставила кошницата. Добре, ама излиза, че никой нищо не знае за тая кошница. Както и да е, прибрали я хората, няма да я оставят да им стои така пред вратата. Ха сега иди ги виж. Като че умряло има в къщата им.

При тия думи лицето на Зойка се изкриви и погрозня, от очите й попадаха остри иглици. Тя издигна мършавата си ръка и замахна по посоката, където стоеше нейният съпруг.

— Проклетнико! — изкрещя в изстъпление тя и устата й останаха отворени, без да може да каже нещо повече.

Жицата се бе изплъзнал навреме от лапите на жена си, понеже бе усетил, че ще трябва да отговаря и за кошницата на отец Йероним.

Той вече седеше в схлупеното си дюкянче и чукаше с юнашка сила някакви изсъхнали октоподи, които приличаха много на обущата на общинския писар.

Така, драги читателю, в две различни къщи на града, където живееха различни по нрав и положение хора, се случиха две съвсем еднакви събития. Макар и твърде необикновени, тия събития щяха да си отминат като всички житейски случки, ако не бяха взели съвсем неочаквано епидемичен характер.

Да, на третия, на четвъртия, на петия ден се появиха също такива кошници с яйца и в други къщи: у съдията, у аптекаря, у агронома. И после, през следващите дни, всяка сутрин изникваше по една нова кошница, а заедно с нея — и по една нова тревога.

Отначало тия свръхестествени явления предизвикваха, както видяхме, само недоразумение и едно неприятно чувство. Ала лека-полека изненадата се превърна в страх, който по-късно пък премина в истински ужас.

Хората се събуждаха сутрин със силни болки в слепите очи, клатеха се като пияни от стая в стая и когато зърнеха зловещата кошница пред вратата си, надаваха нечовешки писък и се изпокриваха като мишки. А яйчевата чума, ако можем така да се изразим, шествуваше от къща в къща, не правеше разлика между богати и бедни, всяваше тъмен смут в душите и смразяваше кръвта и сърцата на всички.

Тревогата летеше из градските улици, събираше тълпи обезумели люде, развихряше се като стихиен пожар. Появиха се конни стражари, които разгонваха с камшици тълпите и търсеха виновника под дърво и под камък.

Ала виновникът оставаше загадка. Яйцата снасяше сякаш самият дявол, когото човешките ръце не можеха да уловят.

Тогава стана нещо колкото забавно, толкова и невероятно: хората престанаха да ядат яйца. Не яйцата, които намираха пред вратите си и които бяха съвсем пресни (тях те не можеха дори да гледат), а яйцата, които купуваха преди това от бакалите. В търговията на тоя артикул настана невъобразима криза. Най-богатият яйчар от околията се разори напълно и свърши със самоубийство. Четири малки дюкянчета се затвориха. Кокошките пък, напук на всичко това, започнаха да снасят по две яйца дневно.

И ето, ужасът достигна до крайния предел, когато една сутрин околийският началник намери на стълбите на къщата си двайсетина яйца, наредени във формата на буквата С. Околийският началник, който и без това беше буен човек, се разяри до такава степен от тая дързост, че обяви веднага на своя глава военно положение и предприе внезапни обиски из целия град.

— Тая буква означава *смърт*! — шушукаха някои.

— *Сатана*! — говореха други.

А никому и през ума не минаваше да помисли, че с образуваната от яйцата буква започват и други думи — например думата *смях*.

Понеже обиските не дадоха никакъв резултат, из улиците на града разлепиха заповед, която гласеше, че всеки, който произнесе думата „яйце“, ще бъде съден по Закона за защита на държавата.

Колкото и чудно да изглеждаше, но тая мярка тури край на всички чудеса. При такова едно положение хората престанаха не само да изговарят

думата „яйце“, но дори да мислят за болестта *албумин*, която, както е известно, има много допирни точки с белтъка на яйцето.

А щом престана да се говори за кошниците с яйцата, тия кошници, от своя страна, престанаха да се явяват пред вратите на къщите — изчезнаха, потънаха вдън земя, като че нищо не е било.

И така с течение на времето настъпи всеобщо успокоение и животът тръгна постарому.

Според приетия обичай тук следва краят на тая странна история, но аз виждам по израза на лицето ти, драги читателю, че ти си недоволен. Ти искаш да знаеш на всяка цена кой е оставял кошниците с яйцата пред вратите на хорските къщи.

Нима това има някакво значение за теб? Добре тогава. Допусни, че туй е вършил някой смахнат човек или пък някой шегобиец.

За нас е важно другото: че обикновените яйца, обикновените и невинни кокоши яйца, които слагаме в супата, в баницата, в козунаците, от които правим омлети, които ядем сурови, варени и пържени — че тия яйца именно се явиха като някакъв загадъчен символ на злото и ужасиха до влудяване жителите на цял един град.

НЕЧИСТА СИЛА

Към воденицата тичаха хора. Задъхани, изплашени, с червени лица.

— Дядо Петко уловил таласъм!

— Не думай! Къде?

— В брашното!

— Ами кога?

— Снощи!

Седи дядо Петко на ниско трикрако столче пред прага на воденицата, дълбоки бръчки дълбаят челото му. Гледа той унесено далечните облаци по небето и гърдите му дишат тежко. А двете стари върби отсреща люлеят леко клоните си, листата на трепетликата играят като пеперуди. Шуми реката, разбива се водата й о камъните, грее слънцето, цвърчат врабчета из нажежения въздух.

— Какво е станало бе, дядо Петко? Де е таласъмът? — питат и разпитват хората, а старият воденичар седи навъсен и дума не продумва.

— Ето! Ето! — вика един и сочи с ръка към върбите. Спущат се нататък хората, спират се и гледат. Ужас свива сърцата им.

Под върбите стои вързан с кучешка верига един страшен звяр: черен като въглен, с дълга лисича опашка и с рог на главата. Изпънала се проклетата гад на нозете си, ще скъса веригата. Из устата й изскочили зъби като клинове, червени искри святкат из очите й.

— Брей, нечиста сила! — говори Найден кръчмарят и плюе от погнуса, а една бабичка с восъчно лице се кръсти и шъпне името на света Богородица.

Изправя се дядо Петко на кривите си нозе и закретва с бавни крачки към събралите се. Бялата му коса лъщи на слънцето.

— Та и такива работи има по божия свят — подхваща той и хвърля мрачен поглед към нечистата сила.

Думите му омагьосват хората. Заобикалят го те и го гледат с отворени уста.

— Седя си нощес във воденицата — разправя старецът — и по едно време съм задрямал. Както седя така и си дремя, слушам — нещо драще на вратата и курлюка като мисир. Отварям очи, ослушвам се: няма нищо. Задрямвам пак — пак почва да се драще, ама тоя път вече по-силно и вратата се тресе. Скачам аз, отивам до прозореца и гледам вънка. Над върбите изгряла една месечина, заплела се сякаш в клоните. Ръка да

протегнеш и ще я уловиш. Каква ли ще е тая работа, си мисля аз, и току някой пита над ушите ми: „Дядо Петко, дядо Петко, имаш ли прясно брашно за погача?“ Смръзна се сърцето ми, такъв страх ме хвана. Стоя като закован, а гласът все пита в ушите ми: „Прясно брашно за погача, прясно брашно за погача, прясно брашно за погача.“ И като пита — курлюка като мисир, сякаш човек се смее. Притъмня ми на очите, ви казвам. Нейсе, поокопитих се малко, че като грабнах кобилицата! Харно, ама някой я издърпа из ръката ми и я запрати чак при чувалите. Тупна нещо на земята и в нозете ми се претъркoли едно черно кълбо. То бяга — аз го гоня, то бяга — аз го гоня. Като видя дяволската гад, че ще я хвана, преметна се, подскочи като котка и хоп — в сандъка с брашното. Хвърлих се отгоре й, а тя се мушна чак на дъното, брашното кипна и почна да ври като живо. Пищи проклетият му звяр, та кънти воденицата от писъка му. Разкървави ми ръцете. Най-после стиснах го като яре за гушата и го измъкнах от сандъка. Страшно нещо. Насмалко щях да го изпусна, като го видях.

Простира дядо Петко жилестата си ръка и хората се взират в нея. Зее на ръката дълбока рана, посипана с тютюн.

— Я виж! Като от бясно куче!

— Какво ти бясно куче, вълк — само вълк ще те ухапе така, че докато си жив да носиш белег от зъбите му.

— Слушай, дядо Петко, с таласъм шега не бива. Я земи, че му свети маслото. Няма да го държиш за дамазлък, я! — казва един селянин с изгоряло лице и скръцва със зъби.

А таласъмът се върти около опашката си и хапе старата ръждясала верига, над късия му рог между ушите мъждее алено пламъче.

Ето го, задава се из трънаците горският Иван Фъртуната с дълга кремъклийка през рамо. На устата му дими цигара.

Пристъпя той и пита с тежък глас:

— Какво сте се събрали като на панаир? Какво има?

— Таласъм!

— Таласъм ли? Я чакайте!

И горският сваля кремъклийката от рамото си. Дръпват се хората и му отварят път. Излиза той напред и почва да кашля тежко.

Не е виждал Иван Фъртуната такова нещо. Цял ден ходи из горите, всякакви зверове са се изпречвали на пътя му, ама такъв — с рог на главата, не е и сънувал. Дига той ръка, сваля опълченския си калпак, чеше се по тила и тежкият му глас омеква:

— Къде го хванахте бе? Гледай ти, какво чудо!

— Улових го във воденицата — казва дядо Петко.

— Ами какво ще го правиш сега?

— Че де да знам. Вързал съм го — стоѝ — отвръща воденичарът.

— Да извикаме поп Йордан да прочете евангелието — обажда се бабичката с восъчното лице. Може светите думи…

— Светите думи ли? Ами тая пушка да не е за чавките! — казва горският и отстъпва крачка назад. Слага той кремъклийката под брадата си и се прицелва с едно око.

А таласъмът се изблещил срещу цевта, сякаш се смее — очите му ще изхвръкнат навън.

Щракна кремъклийката, изпращя като счупена дъска, политна горският назад и падна на гърба си.

Седи си таласъмът, вързан за веригата, разтворил уста и курлюка като мисир. А в ушите на събралите се отеква грозен смях, тресе се земята под нозете им.

— Не го лови куршум — казва Иван Фъртуната и се дига като попарен.

— Да го убием с камъни! — рече Найден кръчмарят, па се наведе, взе един камък и го хвърли върху таласъма.

Изви се камъкът и прехвърча високо над върбите.

И пак изкурлюка нечистата твар и пак отекна в ушите на хората грозният смях.

— Дайте дърва да запалим огън! — викна някой.

— Вярно, да запалим огън! Дайте огън!

— На пепел да стане!

— Костите му на въглен да се обърнат!

Разтичаха се селяните насам-натам, събраха дърва, наскубаха тръне, запалиха огън край върбите и таласъмът почна да цвърчи и да се пържи в пламъците.

Дигна се черен дим, разнесе се смрад, стана тъмно, задуха вятър, заскърцаха върбите, сякаш по клоните им увиснаха обесени.

Всички стоят като вкаменени и никой не може да проговори дума. Нещо ги стиска за гърлото, треперят нозете им, побелели са очите им от ужас.

Дълго горя огънят, а никакви пламъци се не виждаха. Само черният дим течеше като катранена река надолу из ливадите.

И когато угасна и последната искрица, ръждясалата кучешка верига задрънка в пепелта, във въздуха изсвири нещо и по небето плъзна — от изток до запад — грамадната сянка на таласъма.

И за последен път се чу смехът на нечистата сила, която бягаше в пъкъла.

След четиридесет дена дядо Петко умря. Отначало ухапаната му ръка изсъхна, после тялото му се изду и позеленя като злак.

Запустя воденицата, заглъхна песента на колелото й, а реката продължаваше да си тече под нея и месецът светеше вечер над двете стари върби.

СЛАМЕНИЯТ ЧОВЕК[1]

Ти, драги читателю, навярно си виждал поне веднъж в живота си някой от ония сламени хора, които новобранците мушкат с ножовете на пушките, за да изучат военното изкуство. Тия чучели обикновено са съшити от стари брашнени чували или от нарочно купен за целта кеневир, натъпкани са добре със слама, а някои от тях имат същинско човешко лице, с нос, уста и очи. Идват младите момчета от село със своите прости дървени сандъчета, в които се крият по няколко яйца или ябълки, по едно сварено пиле, по една-две макари с черни и бели конци, обличат войнишките дрехи и още ненаучени, дето се казва, да държат пушките — току виж, започнали да мушкат сламения човек в гърдите, в корема, в главата — гдето сварят. Разбира се, сламеният човек стои спокойно в голямата си дървена рамка и търпеливо понася жестоките удари на войнишкия нож, без да се оплаква някому от тая висша несправедливост.

Тъй като настоящият разказ има за герой такъв един казармен чучел, който поради едно странно стечение на обстоятелствата се заплита в една още по-странна и дори малко неприятна история, ние се обръщаме към любезния читател с горещата молба да запази в тайна всичко, което ще прочете по-долу, за да не се правят после всевъзможни погрешни заключения от страна на някои заинтересовани люде, търсещи, както гласи поговорката, под вола теле.

И тъй, в казармата на 1357-и полк стоеше за слава и чест на военното изкуство един сламен човек, който цели петнайсет години беше мушкан така безмилостно от ножовете на новобранците, че в края на краищата бе загубил всякакъв човешки образ и подобие и бе заприличал просто на някаква разкапана костенурка. Наистина, той все още се държеше на нозете си, ала жалкият му вид будеше такова тягостно впечатление, че и най-коравото сърце не можеше да не изпита известно състрадание към това онеправдано от съдбата същество. Впрочем нашият сламен човек не се чувствуваше нещастен, защото изобщо не можеше да чувствува. Той стоеше непоколебимо на поста си, като рискуваше всеки миг да рухне на земята и да бъде изхвърлен след това съвсем безславно в някоя от общинските коли за смет.

Тоя, който е служил войник, знае много добре, че всяка рота в полка си има свой фелдфебел, наречен по някакво странно недоразумение „майка на ротата“. Казваме недоразумение, защото тия „майки“ понякога

проявяват твърде мащенски чувства към своите деца и нерядко работата стига дотам, че фелдфебелът се превръща в истинско страшилище за войниците, които почват да го смятат едва ли не за някакъв брат на дявола.

Такъв именно брат на дявола имаше и в една от ротите на нашия полк. Войниците от тая рота тръпнеха от ужас пред изстъпленията на своята „майка“, докато самият фелдфебел пък се радваше тайно на оная тъмна слава, с която живееше в съзнанието на бедните новобранци. Дошъл преди години от някакво далечно село като прост редник, той беше усвоил със завидно усърдие всички казармени добродетели и бе стигнал напълно заслужено до фелдфебелски чин. Когато на ръката му блеснаха триъгълните жълти нашивки, у него неочаквано се пробуди едно деспотично чувство и той започна да вилнее и да тероризира съвсем безпричинно младите войници. Така например, когато те свършваха дневните упражнения и просто капваха от умора, той ги караше да тичат от единия до другия край на казармата, без да можеше да обясни защо върши това. Веднъж при упражненията на лоста един новобранец падна с главата надолу и за миг изгуби съзнание. Фелдфебелът се спусна върху него, улови го за яката, изправи го на нозе и като го разтърси с всичка сила, изкрещя побеснял на ухото му, че с казионни дрехи никой не можел да се търкаля в праха.

За разлика от другите фелдфебели, които обикновено са едри мъже с големи кореми, нашият фелдфебел беше ниско човече с мургаво циганско лице, под чийто нос стърчаха малки черни мустачки. Той мигаше някак неестествено, както мига човек срещу слънчевата светлина, и тоя негов навик придаваше на лицето му привидно добродушие. Нощем, когато цялата казарма спеше, дребната фигурка на фелдфебела бродеше като призрак из помещенията, дебнеше дежурните и търсеше да открие някакво несъществуващо нарушение на реда.

Ала всяка отрова, разбира се, си има и противоотрова. В ротата на страшния фелдфебел бе попаднал, неизвестно откъде, един истински нехранимайко, който дразнеше на всяка крачка своя началник и понасяше геройски всички наказания. Тоя нехранимайко прекарваше половината от денонощието в ареста, а през другата половина си подготвяше същата участ за следващото денонощие.

— Мирно! — изкомандува една сутрин фелдфебелът и докато всички войници замръзнаха на местата си, непрокопсаният новобранец направи някаква гримаса и се озъби право в лицето на майката на ротата.

Извън себе си от раздразнение, фелдфебелът извади провинения от строя и като му зашлеви с ликуващо злорадство една шумна плесница,

изпрати го на тридневно покаяние в карцера.

Ала тая негова постъпка предизвика такива усложнения, че той сигурно би се съгласил да пощади пропадналия войник, ако изобщо можеше да предвиди, че ще стане жертва на едно жестоко отмъщение.

Когато виновникът излезе от карцера, лицето му сияеше от някакво вътрешно просветление. Той се прибра в ротата и изведнъж, за голяма изненада на всички, започна да прави впечатление на крайно благовъзпитан човек. Изпълняваше със светкавична бързина всички заповеди, стараеше се да бъде пръв в ротата и в скоро време стигна до завидното положение да чисти ботушите на самия фелдфебел, което показваше, че е спечелил благоволението на своя доскорошен враг. На какво се дължеше тая внезапна промяна у него — никой не знаеше. Във всеки случай фелдфебелът тържествуваше, че е успял да вкара в пътя тоя разюздан младеж, и затова по-късно, когато ругаеше някой войник, обичаше да казва самодоволно на своя фелдфебелски жаргон:

— Аз такива тарикати съм укротявал, та на тебе ли басма ще цепя!

Така говореше страшният фелдфебел, без да подозира, че е попаднал в клопката.

Една тиха лятна нощ, когато всички спяха, покаяният грешник отвори очи, озърна се със затаен дъх наоколо и като видя, че в помещението няма никой друг буден освен него, измъкна се предпазливо от леглото си, нахлузи набързо панталоните си, плъзна се като сянка край стената и скочи през отворения прозорец в дъното на полутъмния коридор. Никой не го видя. Не го забелязва дори и дежурният по рота, който след неочакваната проверка на призрака-фелдфебел бе седнал заедно с един от часовите в едно затулено кътче и играеше с него на дама.

Момъкът се промъкна в сянката на дългото казармено здание и отиде точно на онова място, дето оставяха след учение сламения човек. Да, той отиде право при сламения човек и без да губи време, извади от джоба си игла и конец и приши набързо върху ръката на чучела едни, бог знае отде намерени, стари фелдфебелски нашивки за прослужени години. Като извърши това нечестиво дело, той се върна все тъй предпазливо при леглото си, мушна се под тънкото сиво одеяло и в същия миг захърка с всичка сила.

Полковият командир беше снажен петдесетгодишен мъж с прошарена коса и със сини, замислени очи, обичаше да си посръбва и да играе на карти, ходеше два пъти в седмицата на кино и дори получаваше

вкъщи едно литературно списание. Някога, като юнкер във Военното училище, той се бе опитвал да пише стихове, но след като разбра, че от него не ще излезе втори Лермонтов, захвърли с огорчение перото, запазвайки у себе си като неизлечима рана само един далечен копнеж по изкуството.

Вечерта на току-що отбелязаното по-горе събитие в казармата полковникът бе прекарал на покер у своя приятел инженера, дето остана до четири часа сутринта, зашеметен от магията на картите, които минаваха от ръка в ръка и се разтваряха като измамни ветрила между изпотените пръсти на играчите. Най-сетне на разсъмване гостите станаха да си вървят и след като домакинът ги изпрати до входната врата с широка и малко досадна прозявка, всички се пръснаха на различни страни и се запътиха към домовете си.

Като всеки добре обзаведен ерген, полковникът си свари в къщи кафе на електрическия чайник, изпи го на бавни и големи глътки, после се изтегна върху мекото си пружинено легло и дълго се обръща, без да заспи, ту на една, ту на друга страна.

Слънцето беше отдавна изгряло, когато полковият командир премина дългата пясъчна пътека на казармения двор и влезе в канцеларията си. Главата му тежеше от безсънната нощ, по гърба му лазеха студени тръпки. Той седна пред писмената си маса, помириса прясно откъснатия трендафил, натопен в блестящо излъскана гилза от французка граната, хвърли бегъл поглед към натрупаните отпреде му книжа и протегна ръка към мастилницата, направена също от трофейна бомбена чашка.

Полковникът беше вече натопил перото в мастилото, когато на вратата на канцеларията се похлопа съвсем тихо и той вдигна глава.

В същия миг вратата се отвори. Офицерът изпусна писалката, вцепени се на мястото си и остана със зяпнала уста. На прага на стаята стоеше в мирна войнишка стойка — кой мислите?

Сламеният човек!

— Разрешете да остана! — рече отсечено чучелът, като отдаде чест, и фелдфебелските му нашивки слисаха съвсем полковия командир, който и без това беше вече изпаднал в едно състояние, близко до лудост.

Полковникът хвана главата си с две ръце и като натисна до болка очите си с дланите, замижа и прекара така около половин минута, мъчейки се да улови нишката на тая нелепа загадка. Сетне той отвори едното си око и през пръстите на ръката си погледна към вратата. Но, о, ужас! Сега сламеният човек стоеше до самата негова маса и дишаше право в лицето му. При това дишане се чуваше едно особено пращене, напомнящо шума

на сламеник, настъпен от човешки крак.

Полковникът, който изобщо беше смел човек и притежаваше орден за храброст, дойде веднага на себе си, скочи от стола си и като се дръпна до стената, извика със страшен глас:

— Марш! Навън! Марш!

— Поз-поз-волете, една докладна запп-пи-ска! — заекна чучелът, като протегна ръка и остави на масата един голям лист, изписан от горе до долу с виолетово мастило.

— Никакви докладни записки! — крещеше обезумелият полковник. — Марш навън! Върви по каналния ред! Три дни в карцера!

— Позволете, господин полковник, никой друг освен вас няма да вземе тая записка! — мълвеше смутено сламеният човек и нарисуваните му с химически молив очи мигаха също като очите на злия, дребен фелдфебел.

— Добре! Остави я! Ще видим! Марш! — озъби се полковият командир, като изгледа свирепо просителя.

— Слушам, господин полковник! — извика чучелът и като козирува повторно, обърна се кръгом и се запъти към вратата. Изпод мишницата на дясната му ръка стърчеше снопче почерняла слама, гърбът му бе закърпен с измърсено хасе, върху което някой бе написал с въглен „Кольо“.

Когато необикновеният гост излезе, полковникът закрачи нервно из стаята, сетне се приближи до прозореца и загледа разсеяно, с пламнало от възбуда лице весело пърхащите врабчета в казармения двор.

— Не, не може да бъде — рече на себе си той. — Аз сигурно бълнувам. Гледай ти какво може да излезе от един покер!

И той заповяда да извикат веднага полковия лекар.

След малко лекарят се яви със слушалка в ръката.

— Да, докторе — рече мрачно полковникът и започна да разказва току-що случилото се с него невероятно приключение.

— Я си изплезете езика! — каза лекарят, когато командирът свърши разказа си.

— Така. А да чувствувате някакви болки в главата?

— Да, има нещо такова — отвърна неуверено полковникът.

— Хм, слабо нервно разстройство! — заключи тържествено докторът и като извади из джоба си една голяма кутия, подаде от нея на нервно резстроения си пациент няколко прахчета с думите:

— Три пъти дневно, по един прах след ядене.

Останал сам, полковникът пристъпи отмалял до писмената си маса и се отпусна на стола. Ушите му свиреха, виеше му се свят. Той нямаше никакво желание за работа. Цялата тая история бе развалила настроението

му. Искаше му се да си отиде вкъщи, да легне в леглото си, да заспи и да не се събужда няколко дена наред. Тогава погледът му падна върху червения трендафил във френцузката гилза, плъзна се надолу, премина по книжата и изведнъж се закова върху един голям лист, на който с едри калиграфически букви бяха написани думите: **Докладна записка.**

Въпреки волята си полковникът зачете с разтупкано от ужас сърце странната просба, оставена на масата му. Тялото му трепереше като в треска, искрящите му от безумие очи прескачаха по цели редове:

> „И тъй като при сегашното ми положение аз не мога да служа повече за чучел на новобранците, моля най-учтиво ходатайството Ви, господин полковник, да ми бъде дадена рота или ако това е невъзможно, да бъда уволнен в запаса на армията, като ми се признае законното право на пенсия за фелдфебелски чин.“

— Не! Тук има нещо друго! — изрева полковият командир и побягна навън.

— Къде е чучелът? Да се донесе веднага чучелът! — гърмеше в далечината неговият глас.

В казармата настана суматоха.

Всъщност ето каква беше работата.

Когато нашият нехранимайко се промъкна през нощта до сламения човек и приши на ръката му жълтите фелдфебелски нашивки, той просто искаше да се подиграе с виновника за всички свои страдания в казармата, без да влага някакъв по-дълбок смисъл в постъпката си.

Ала случи се тъкмо това, което никой никога не можеше да допусне. То беше и невероятно, и глупаво, и нелепо, и страшно в едно и също време, и все пак беше факт. Чудотворната сила на фелдфебелските нашивки одухотвори бездушния сламен чучел и събуди у него съзнанието на жив човек. Отначало чучелът помръдна леко нозете си, след това издигна украсената си с нашивки ръка и най-после въздъхна дълбоко, замига с очи и излезе из дървената си рамка.

През неговия сламен мозък проблесна като светкавичен лъч цялата картина на досегашното му казармено битие, той почувствува внезапна

болка от всички свои стари рани, сетне всичко това изчезна за миг и в главата му изплува смътната мисъл за неговото ново, фелдфебелско величие. Чучелът премина смело пустия казармен двор, тръгна из помещенията, улови на местопрестъплението часовоя и дежурния по рота, които играеха на дама, и започна да ги ругае така, както никой фелдфебел не бе ги ругал дотогава. Той дори ритна жестоко часовоя, като го заплаши, че ще му откъсне ушите.

Безкрайно доволен от своя пръв фелдфебелски подвиг, сламеният човек закрачи нататък и надникна в една празна канцелария, полуосветена през малкото стъкло на вратата от запалената в коридора лампа. Той влезе в канцеларията, но в същия миг отстъпи назад, смутен от една страшна картина, която висеше на отсрещната страна. Тая картина, изобразяваща войник в легендарната стойка „на нож“, събуди в паметта му ужасния спомен за неговия доскорошен живот в казармата и същевременно го озари с една щастлива мисъл.

Нашият герой седна пред една маса и дълго и грижливо писа докладната записка до командира на полка, чието съдържание ние вече знаем отчасти. Като написа просбата, той се изгуби в дъното на широкия казармен двор — в малката постройка, дето се намираше канцеларията на полковия командир. Там той се скри в един голям дървен сандък и зачака утрото, за да се яви пред полковника. Разигралата се след това сцена в канцеларията на командира е също тъй известна на читателя.

Какво стана по-нататък?

Какво можеше да стане, когато в тая работа имаше пръст самия дявол. Сламеният фелдфебел остана неоткрит въпреки най-усърдното претърсване на всички казармени помещения. Гледаха и под креватите, завираха се и в комините, търсиха и под едно старо седло — никъде не можаха да го намерят.

Може би, след като командирът го изруга и го изпъди тъй грубо, той не посмя да се върне вече в казармата, страхувайки се да не го разжалват и да го оставят пак за чучел на новобранците.

Къде отиде той, какво стана с него, удави ли се, изгоря ли — това остава неизвестно.

Във всеки случай малкият страшен фелдфебел не можа да преживее събитието, пожълтя като лимон, стопи се от мъка и умря през една дъждовна есенна вечер в полковия лазарет. Виновникът за неговата смърт и за неизвестната съдба на чучела пък бе изправен пред военния съд, да

отговаря за извършената от него гавра с пагона. Най-сетне и самият полкови командир се ожени и от цялата тая история в паметта му се запази само един кошмарен спомен.

Ще запитате: мигар казармата остана без чучел? О, не. На тоя свят има толкова много слама и кеневир, че в услуга на военното изкуство могат да се сътворят не един, а десетки, стотици, дори цели дивизии сламени хора. Веднага след изчезването на нашия герой в казармения двор на 1357-ми полк се яви в нова дървена рамка нов сламен човек, много по-строен и по-хубав от стария, с голяма топчеста глава, върху която ръката на полковия шивач изписа със зелена боя очи, нос и всички други подробности на човешкото лице.

И новият инвентарен жител на казармата заживя трагичната и величава съдба на незнайния чучел, без да търси някакво възмездие или награда за своята беззаветна служба към родината.

---

[1] По-късно разказът е наречен „Сламеният фелдфебел“. ↑

КЪЩАТА ПРИ ПОСЛЕДНИЯ ФЕНЕР

В нейната тревясала градина бръмчат изгубени пчели, из бурените бродят зли котки, в разлистените клони на дърветата се бият птици.

Вечер прозорците на къщата при последния фенер лъщят като тъмни локви срещу жълтия кръг на месеца и по стените ѝ играят катранени сенки.

Тогава призракът се явява — една бяла сянка, която минава през празните стаи, разтваря южния прозорец на къщата и се вглежда в мъртвата нощна картина.

Насреща е езерото, в чиито тихи води трептят звездите на далечните съзвездия, наоколо са вилите на богатите хора.

Призракът стои замислен в рамката на прозореца и се мъчи да си спомни своето минало, изпъстрено с толкова победоносни приключения.

Някога легендата за него се носеше със суеверен трепет от уста на уста и хората се плашеха дори от светлината на фенера, който чертае кобни знаци върху вратата на тая запустяла къща.

Разбира се, светът се измени и днес вече никой не говори за привидения.

А щом легендата за един призрак изчезне, тогава и самият призрак престава да съществува. Наистина, той може да се явява, както по-рано, може да върши чудеса и да се въплътява в най-страшни образи, ала хората не му обръщат никакво внимание, защото, преди всичко, той няма биография.

От няколко години насам призракът в къщата при последния фенер не е преживял нито едно приключение и това е истинско нещастие за него.

Той стои затворен по цял ден в една тъмна стаичка на тавана и чака с нетърпение вечерта. А вечерта настъпва, часовете минават, в къщата не идва никой. Докато най-сетне петлите пропяват и бялата сянка изчезва с въздишка в скривалището си.

Понякога призракът се спуща в градината и обикаля край дърветата. Той излиза чак на пътната врата, за да изплаши поне някое куче. Но и кучетата са станали други. Те го лаят като обикновен минувач, а някои дори въртят безгрижно опашка и се опитват да му лижат нозете.

Каква съдба!

И отгоре на всичко туй самата нощ е изгубила вече своята мистична тайна.

Зад осветените и широко разтворени прозорци на съседните вили се

виждат танцуващи жени и мъже.

Десетки грамофони оскверняват тишината.

В говорителя на един радиоапарат хърка някакъв задавен глас от Англия.

* * *

Един юлски следобед, когато продавачите на лимонада спят с отворени уста под големите си червени чадъри край брега на езерото, пред къщата при последния фенер спира един автомобил.

От автомобила слиза непознат човек — висок, прегърбен, с тясно чело и с ниско остригана коса, която стърчи като четка. Червеното му лице лъщи от пот, под горната му устна се усмихват два големи зъба, а малките му продълговати очи мигат срещу слънцето.

Автомобилът отфучава из широката прашна алея и непознатият човек стои зад барикадата на три платнени куфара, омотани с въжета.

След миг той разтваря пътната врата на къщата при последния фенер и се скрива заедно с куфарите си в дъното на градината.

Призракът разбира, че в неговия дом е дошъл отдавна чаканият гост. Той се разхожда из стаичката си и брои нетърпеливо минутите до настъпването на вечерта. Всички клетки на неговата етерна плът треперят от радост при мисълта за близкото приключение.

Долу прозорците на стаите се разтварят и крилата им се блъскат под изкъртените корнизи, чува се тропот, вратите се затварят с трясък.

Непознатият минава по тясната дървена стълба и слиза в градината.

Той гледа дълго върховете на дърветата, над които се разтваря безкрайно синьо небе, прошарено с бягащи облачета, сетне навежда глава и крачи замислен из тревясалите пътеки.

Тънките му вежди се изпъват, прерязват челото му и се забиват в острата му черна коса.

* * *

Месецът трепти като голямо златно петно в огледалните води на езерото.

Грамофоните лаят срещу неговия небесен образ и заливат тишината с

игривите звуци на най-новите шлагери.

Призракът напуща скривалището си и броди тържествено из празните стаи като всички стари видения, които спазват церемониала на своите нощни подвизи.

Дрънкат ръждясали железни вериги, стъклата на прозорците звънтят в изгнилите си рамки.

Когато бялата сянка се приближава до стаята с южния прозорец, вратата сама се разтваря бавно пред стъпките ѝ и тя се изправя огромна и грозна на прага.

До самия прозорец седи човекът с тясното чело и пише нещо върху малка кръгла маса, отрупана с книги.

Човекът дига глава, облъхнат от внезапния тайнствен вятър, гледа призрака, трие очите си и се навежда отново над работата си.

А призракът говори страшно и неговият глас долита сякаш изпод земята:

— Кой сте вие и кой ви дава право да смущавате моя покой? Знаете ли, че още преди изгрев слънце вие не ще бъдете между живите?

Човекът с тясното чело захвърля писалката, изпъва дългите си нозе под масата и се заглежда в пламъка на мъждивата газена лампа пред себе си.

— Покой… Покой… — бъбре на носа си непознатият. — Понякога „покой“ и „равномерно праволинейно движение“ губят всякакъв смисъл, защото ние не можем да установим с положителност в кое от тия две състояния се намира дадено тяло. Тия две понятия стават относителни, сиреч такива, които добиват реално значение само тогава, когато говорим за движение или за покой и в същото време имаме пред вид известна координатна система… Да-а-а…

Тоя неочакван отговор пада като заклинание върху призрака и го смразява на мястото му. Ала веднага след това той прекрачва смело в средата на стаята, из очите му лумват зелени пламъци, ръцете му се разперват като корени, с дълги до земята пръсти.

— Как? Вие се осмелявате да се гаврите с мен? Не ме ли виждате, кажете, не ме ли виждате, а?

Едва сега човекът става от стола си, прекарва длан по косата си и говори разсеяно:

— Да-да… да-да… Струва ми се, че виждам нещо като мъгла.

— По дяволите! — гърми сърдитият глас на призрака. — Вие виждате пред себе си не мъгла, а едно от най-страшните видения, разбирате ли, един призрак, който е също тъй действителен като вас!

— В никакъв случай не мога да се съглася с това — отвръща спокойно упоритият гост и сяда отново на мястото си.

Той протяга ръка към голямата тенекиена кутия върху масата, изважда оттам цигара, запалва я и хвърля небрежно горящата кибритена клечка през отворения прозорец. Сетне смуква дълбоко две синкави кълбета дим, взема писалката и почва да пише, като говори високо:

— Да видим сега в какво отношение се намира общият принцип на относителността към частния принцип, който разгледахме по-рано. Последният ни доказва, че при описанието на природните явления ние можем с еднакво основание да употребим която и да било от двете координатни системи, които се движат равномерно и праволинейно една спрямо друга… Да-а-а… Четириизмеримият временнопространствен континуум и формулировката на природните закони…

— Значи, вие не вярвате в моето съществуване? — проплаква нещастният призрак, като затваря капака на мастилницата и ученият удря перото си о него.

— Ох, боже мой, какво става в тая къща! Изглежда, че и тук не ще може да се работи спокойно! — сърди се гостът и губи нишката на разсъжденията си. Жилите на лицето му се изпъват от мъка.

— Тук не става нищо, повярвайте само в моето съществуване, и аз ще ви оставя веднага на спокойствие — моли плачещият глас.

— В чие съществуване? — пита непознатият и гледа призрака право в очите.

— Ето, вие ме виждате!

— Е?

— Съмнявате ли се, че аз живея на земята?

— Няма никакво съмнение в това, че вие не съществувате нито на земята, нито в пространството. Впрочем, ако някога експерименталната наука докаже по чисто научен път съществуването на призраци, тогава, разбира се, ще имам всичкото основание да вярвам в тия легендарни същества. Да-а-а. Може би науката ще направи нещо в тая насока. Едно време хората слушаха Деветата симфония на Бетховена и вярваха в магичната структура на музиката. Днес науката разлага вече тая симфония на атоми и подкрепя гледището на Демокрита, който твърдеше, че окръжаващата ни действителност е измама на нашите сетива. Да, още преди векове тоя философ разправяше, че във вселената съществуват само атоми, различни по форма и величина, но с напълно еднакви свойства и състав.

— Но вие разговаряте с мен! — мълви обезумелият от отчаяние

призрак.

— Не, това е халюцинация. Господи, човек наистина почва да вижда таласъми, след като е пътувал цели часове с автомобил из разкаляни и неравни пътища!

Човекът с тясното чело протяга ръце и се прозява, малките му очи се наливат със сълзи.

Той запалва нова цигара, смуче жадно гъстия й дим и перото се плъзва под пръстите му.

Тогава призракът прави своя класичен трик и се превръща в един от ония вълци, за които средновековните демонолози говореха с истински патос.

И ето, ученият настръхва в припадъка на неукротим гняв, грабва от масата една тежка книга под наслов „Ирационални и трансцедентни числа“ и я запраща с всичка сила върху чудовището.

Книгата хвърчи с разперени корици, залепва се о стената — видението изчезва.

* * *

Призракът приема отново стария си образ и бяга изплашен през стаите.

Спуща се в градината и броди край дърветата, чиито листа стоят неподвижно замръзнали върху клоните.

Явява се на пътната врата, оглежда се наоколо и ужасените му очи прочитат една малка табелка върху вратата — точно там, където старият фенер изцежда студените си лъчи:

Д-р Богомил Верилов
математик

Призракът стои на брега на езерото с изгубен в далечината поглед.

Той не вижда младия човек и момичето в бялата дреха, които идат към него.

Нито пък младият човек и момичето забелязват рицаря на забравената легенда.

Те говорят високо и се смеят.

Момичето в бялата дреха минава през призрака и го изгаря с уханието на своя замайващ парфюм.

Призракът решава да се самоубие.

Призракът се хвърля в езерото.

В това време доктор Богомил Верилов стои в рамката на южния прозорец и вижда един сребърен лъч, който разсича езерните води и угасва.

Докторът се доближава до масата си и пише:

> „С каква скорост се движи светлината в тръбата R, ако по тая тръба протича течност със скорост v?
>
> От опита на Физо имаме
>
> W = w + v(1 — 1/n^2)
>
> Значи…“

* * *

През есента доктор Богомил Верилов замина нанякъде, като отнесе в куфарите си ръкописа на едно бележито съчинение върху Айнщайновата теория за относителността.

Такъв е краят на разказа за къщата при последния фенер, чийто призрак живее може би и днес още в някое по-щастливо, четвърто измерение.

МАЙМУНСКА МЛАДОСТ

Има едни стари гостни стаи, останали ей така от времето. С големи кръгли маси в средата, върху които се белее порцеланова пепелница с някакво човече или кученце, а до пепелницата лъщи стереоскоп с изгледи на градове, които изглеждат като сънувани, щом сложиш някой от тях зад дебелите увеличителни стъкла и почнеш да се взираш в него. В тия гостни стаи е винаги студено и мрачно. Някаква вечна есен стои заключена между стените им, прояжда като молец дантелите на тъмните завеси по прозорците и кадифето на разкривените канапета, които звънят като стенни часовници, когато седнеш отгоре им, посипва с прах стъклата на олющените златни рамки, откъдето гледат вторачено и страшно портретите на стари жени с тънки свити устни на одумвачки или образите на отдавна живели ханджии с броеници в ръцете.

В една такава постна стая седяха през една октомврийска привечер двама мъже. Единият пушеше цигара и от дебелия му нос струеше синкав дим, другият седеше точно срещу него, зад кръглата дървена маса, кръстосал ръце на гърдите си и загледан неподвижно в лявата топка на ореховия корниз над прозореца. И двамата бяха в оная възраст, когато човек остава само с десетина пломбирани зъби в устата и си купува наесен десетина пломбирани зъба в устата и си купува наесен чадър, да се задъхва и да заспива рано вечер, след като е играл домино или пък е чел няколко страници от някакъв забравен роман из живота на парижките апаши.

— Няма от какво да се страхуваш — рече неочаквано пушачът, като протегна ръка към масата и чукна два пъти цигарата си о пепелницата. — Досега не е отбелязан нито един смъртен случай.

— Не че се страхувам — отвърна другият и откъсна погледа си от корниза. — Тук има нещо друго, какво да ти кажа: тревожи ме само неизвестността, пред която се намирам.

— И таз хубава! — извика човекът с цигарата. — Каква неизвестност? Ще се качиш оттук на влака и право в Ривиерата. Знаеш френски, бил си и друг път из ония места, от какво ще се смущаваш?

— Виж какво, не зная дали всичко туй е вярно — промълви някак плахо и съвсем тихо събеседникът. — Ами я ако парите ми отидат на вятъра, после? Осемдесет хиляди франка не са малко.

— Голям неверник си ти — въздъхна с досада пушачът и като угаси угарката си, изправи се на нозете си и закрачи между канапетата. Дребното

му набито тяло, облечено в черни дрехи, изчезна мигом в гъстия вечерен полумрак. Виждаше се само плешивата му глава, която плуваше из стаята като бяло балонче. — Слушай, Иларионе — добави той, живеем във век на чудесата и затова не трябва да се учудваш на нищо, а още по-малко да се съмняваш в неща, които са доказани вече. Та за тая теория излязоха през последните години най-възторжени отзиви, и то все от бележити мъже на науката. Но да оставим отзивите настрана. Да вземем живите примери. Знаеш ли само колко хора днес се радват на отлично здраве, след като са били с единия крак в гроба, смазани от старост, измъчвани от ревматизъм и от всевъзможни други болести. Разхождат си се те сега бодри и весели и грабят с две ръце насладите на живота. Да, на тоя доктор Воронов особено ние, старите ергени, трябва да бъдем крайно признателни. Малко нещо ли е това, да снемеш изведнаж от плещите си бремето на годините, да погребеш старостта си на операционната маса и да заживееш безгрижните дни на една втора младост, след като имаш вече жизнения опит на миналото?

— Вярно, прав си — съгласи се човекът от канапето. — Най-сетне и да загубя осемдесет хиляди франка, все ще ми остане нещо в банката. Решено, няма да се колебая повече. Щом падне първият сняг, заминавам. Зная ги аз пътищата. Едно време, когато вземах доктората в Гренобъл, всяка неделя ходех по екскурзии. Прескачал съм и до Ница. Има там една алея по брега на морето, километри дълга. Казват я Променад де з'Англе. Чудесна природа. Нашият Рилски манастир нищо не струва пред ония палми, знаеш. Но това с думи не може да се опише, трябва сам да го видиш. Ех, пък да излезе сполучлива и операцията, по-щастлив човек от мен няма да има! Ще си ушия веднага бели панталони, ще си обръсна мустаците и едно бастунче така в ръката, а?

— Слушай, не забравяй един съвет от мен — извика бялото балонче от дъното на смрачената гостна стая. — Неотдавна четох във вестниците, че един аржентинец отишъл в Неапол да се оперира по методата на Воронов. Поискали му петдесет хиляди лири за една маймунска жлеза. Но аржентинецът, види се, бил някой скъперник, та затова се отказал от всякакво подмладяване и решил да си се върне в родината. Стегнал си човекът куфарите и щял вече да заминава, когато при него се явил някакъв беден студент и му предложил своите жлези само за тринадесет хиляди лири. Бъркнал старият скъперник в джоба си и му броил парите. После извадили жлезите на студента и ги сменили с неговите. Операцията излязла уж сполучлива. Кой знае, аз не вярвам тая работа, но както и да е. Във всеки случай, съветвам те да не се подлагаш на такива опити, защото е рисковано. Давай там колкото ти искат, само гледай да бъде маймунска

жлеза. Чуваш ли, жлеза от младо шимпанзе!

— Да, да, жлеза от младо шимпанзе — повтори човекът, който седеше на канапето, и се загледа отново в топките на ореховия корниз.

Старата гостна стая угасна като картина, погълната от тежък мрак. Разглобените мебели и предмети запращяха в тишината, внезапно оживели из своя тъжен покой. Зад стените прошумя невидима мишка.

Експресът хвърчи в тъмната нощ, пищи тревожно край пероните на малки запустели гари с пламтящи часовници, сетне неговият писък секва изведнъж и в безмълвието на нощта се разнася отново само глухият тътен на колелата, които гърмят по безкрайните релси.

Сега по леглата на спалните вагони спят десетки уморени пътници. Ето, тоя пътник в кафявата пижама, който хърка с ужасна сила и сам пуфти като някакъв малък жив локомотив, няма нищо общо нито с действителния свят, нито е царството на сънищата. Той е потънал в някакво мъртво междупланетно пространство, чужд на всякакви сновидения, далеч от минутите и часовете. Над зиналата му уста са провиснали два посивели мустака, сухото му жълто лице е набраздено с бръчки. Така, заспал дълбоко, с черната нощна шапчица, върху чието дъно светят сребърни цветя, той прилича на един от ония антиквари, които разнасят из Европа зъби от праисторически животни и монети от времето на Калигула.

Релсите шумят като буен поток след дъжд — след нощта идва ден, след деня пада нова нощ. Голяма гара с широк стъклен покрив. Един по един пътниците напущат влака, сетне целият експрес запустява, вагоните му се разкъсват и локомотивът побягва сам нанякъде.

* * *

Минават седмици. Една слънчева сутрин човекът в кафявата пижама седи на терасата на Вороновата клиника в онова райско кътче на френската Ривиера, където небето е съвсем синьо и въздухът е напоен с тежкото ухание на милиони карамфили. Той почива в бял тръстиков шезлонг, загънат цял в одеяла, протяга от време на време ръка към малката масичка, вдига високата стъклена чаша и смуква няколко глътки цитронада през тънка сламка. Сетне въздъхва с някакво ликуващо задоволство и сивите му очи се заглеждат мечтателно в далечината на широката градина. А

градината трепти в пламъци: портокаловите и мандариновите дървета са отрупани с плодове, от които тече червено злато под лъчите на вечното слънце.

Колко неузнаваем е станал пътникът, който хъркаше неотдавна в едно от купетата на експреса! Лицето му е свежо и румено, катраненочерните му мустаци имат някаква далечна родствена връзка с мустаците на Вилхелма II. Никой не би му дал повече от двадесет и четири години, а всъщност неговото кръщелно свидетелство носи годината на Френско-пруската война.

Ти, читателю, навярно се досещаш, че тоя човек не е никой друг, освен нашия познайник от старата гостна стая — същият, който седеше на едно от канапетата и гледаше орехoвия корниз над прозореца. Сега той лежи в тръстиковия шезлонг и неговата фаустовска мечта е вече сбъдната. Гърдите му дишат леко, из жилите му блика буйна юношеска кръв, всички клетки на тялото му цъфтят в щастливото преображение на една втора младост. Къде изчезнаха болките в кръста, астмата и пясъкът в жлъчката? Чудовището на старостта е победено и отровното му жило е откъснато. И то не с тайнствените заклинания на черната магия, а с блестящото хирургическо ножче на гениалния доктор Воронов, който присади върху увяхналата плът на своя пациент една чудотворна ендокринна жлеза от младо шимпанзе.

Привечер на терасата се явява една сестра в бяла престилка, пристъпя до подмладения ни герой и му подава усмихната един виолетов плик. После се връща назад и се скрива зад голямата стъклена врата.

Човекът в шезлонга разтваря плика, изважда отвътре писмото и прочита само тия три реда:

Dear Sir,
Не забравяйте обещанието си. Чакам Ви в Монте Карло.
Дороти Уатердей

Нашият герой се замисля и квадратното виолетово писмо пада от ръката му.

Да, да, мис Уатердей — универсалната наследница на покойния крал на безопасните игли в щата Масачузетс. Тя беше дошла през океана със

своя неизбежен бедекер, с малкия си кодаков апарат и с шестдесетгодишния авторитет на видна дама, която издържа със свои средства в сърцето на Съединените щати един приют за бездомни котки и кучета. Подпираше се с бастунче, охкаше по стъпалата на всяка стълба и макар че не дочуваше, обичаше да говори с възторг за музиката на Дебюси и Стравински, за да изглежда напълно съвременна. Един следобед мис Уатердей срещна в портокаловата градина на клиниката нашия герой Иларион Матеев. Заприказваха. За времето. За бъдещата въздушна война. Сетне — за вълшебството на маймунските жлези.

— Звучи като приказка от „Хиляда и една нощ“ — каза Иларион Матеев.

— И все пак е истина — добави мис Уатердей.

Те се разделиха сърдечно и обещаха да се видят отново в казиното на Монте Карло. Точно в 6 часа и 6 минути на 20 февруари, при бюста на Масне. На следния ден мис Уатердей легна на операционната маса, а една седмица по-късно се прости със старостта си и нашият герой.

Сега Иларион Матеев си спомня почти с досада своето обещание и се колебае дали да отиде на уречената среща или да замине направо за Венеция. Той бръква в джобчето на пижамата си и изважда малко огледалце. Оглежда се и замира от щастие. Господи, от ден на ден той става все по-млад! Дали няма да настъпи и тоя час, когато ще го сложат в детска количка?

Ами мис Уатердей?

В една от игралните зали влиза строен млад човек с гладко избръснато лице. Облечен е в сиво спортно сако и бели тенисни панталони. Той пристъпя някак неуверено и обгръща с поглед залата. Сетне се приближава до дългата зелена маса и почва да се взира поотделно във всеки едного от играчите. Тук има всякакви хора: и махараджи с талисмани, и кротки маниаци, които дебнат цял живот щастливия номер, и ловки международни мошеници, зарегистрирани във всички полицейски албуми по света.

Рулетката бръмчи и малкото бяло топче подскача като живо, събрало в себе си погледите на всички присъстващи.

— Trente deux! Rouge! Pair! Et passe! — провиква се крупието и загребва веднага с дългата си лопатка натрупаните по масата жетони.

Само върху квадратчето на тридесет и втория номер жетоните остават непокътнати. Съдбоносната лопатка подава на щастливия играч

цяла купчина жълти кокалени плочици. Младото златокосо момиче в цинобърната рокля прибира печалбата си и залага петстотин франка на 0.

Бялото топче побягва отново по ръба на дяволската машина и готви нова изненада.

— Zero! — отсича крупието.

— Sacramento! — сърди се някакъв дебел италианец в смокинг и трие изпотеното си чело с копринена кърпичка.

И тоя път печели само момичето в цинобърната рокля. То играе съвсем спокойно, не се вълнува като италианеца. Пуши цигара и от време на време в крайчеца на устните му трепва едва доловима усмивка. Тогава неговото лице става чудно хубаво — като образа на току-що изгряваща кинозвезда, която гледа от страниците на някое илюстровано списание.

Когато рулетката се завъртва за трети път, младият човек в белите тенисни панталони протяга ръка и залага един червен жетон на 17.

— Dix-sept! Noir! Impair! Et manque!

Сега щастието минава на негова страна и златокосата хубавица загубва играта.

Четвърти, пети, осми удар. Пред момъка се натрупва цяла грамада жетони.

— Vous avez une chance étonnante! — хили се дребното старче до него, което записва в коженото си тефтерче всеки излязъл номер и прилича на някаква чудновата мишка, седнала върху капака на латерна.

Но къде е хубавицата в цинобърната рокля? Може би тя е разбрала, че е безсмислено да играе повече и е напуснала залата. Или е отишла на бара да пие коктейл.

Някъде бие часовник: 6.

Момъкът в белите тенисни панталони скача от стола си, разменя набързо жетоните и побягва навън, без да дочака края на новата игра.

Той излиза в парка на казиното, минава под палмите и се запътва към бюста на Масне.

В здрача на настъпващата вечер играят теменужни сенки. Над малкото княжество Монако се разгръща безкрайно ведро небе с двуроג месец. Морето шуми в далечината и над водите му се люлее като призрачна птица една бяла яхта.

Младият човек се приближава до мраморния бюст и отстъпва назад. Не вярва на очите си. Струва му се, че сънува. До бюста стои момичето в цинобърната рокля. Няколко мига двамата се гледат смаяни, без да промълвят нито дума. Сетне от устата им се откъсва вик:

— Мис Уатердей!

— Мистер Матеев!

Сред тишината закукуригват сребърни петли: саксофоните на оркестъра от Кафе дьо Пари.

— Значи, вие сте играчът, който грабна щастието ми на рулетката? — смее се мис Уатердей и в гласа й звучи радостна изненада.

— Готов съм да ви го върна заедно със сърцето си! — отвръща галантно нашият герой.

Те се разхождат до късна нощ, запленени от едно непознато досега чувство, скъсали всякаква връзка с миналото. Приказват възбудено и весело, пожелават си приятни сънища и дълго държат ръцете си, преди да се разделят.

След няколко дена синият експрес с блестящите пулманови вагони лети по Лазурния бряг, минава през опожарените от слънцето равнини на Прованс и изчезва в мъглявата далечина на север. Ница. Кан. Жуан ле Пен. Сент Рафаел. Марсилия. Арл. Авиньон. Лион. И най-сетне — Париж.

Хотел „Едуард VII“ на Елисейските полета. Чернокожият грум в червената униформа снема като автомат фуражката си и разтваря вратичката на асансьора. Оставя внимателно вътре кошче с мимози и карамфили. Младата двойка се възнася в апартаментите си.

Същия ден в кметството на квартал Етоал се зарегистрирва първият законен брак на мис Уатердей с Иларион Матеев.

Есента настъпи и над земята се проточиха сиви, тъжни дни. Ръмеше от сутрин до вечер. Ситен дъждовен прах, който лакираше асфалта на улиците и падаше като плесен по старите пожълтели книги на букинистите, сгушени под големи чадъри край Сена.

Една нощ, към три часа, Иларион Матеев бе събуден от острия звън на телефона. Той скочи от леглото си и грабна слушалката:

— Ало!

— Тук родилният дом на професор Поташ!

— Има ли нещо ново?

— Тръгнете веднага!

Нашият герой се облече набързо, изхвръкна на улицата и се хвърли в едно такси:

— Булевард де Капюсен — 11!

Когато пристигна пред голямата сива къща с осветените прозорци, Иларион Матеев скочи от автомобила и изчезна зад тежката входна врата.

Няколко минути по-късно той беше вече в чакалнята на професор

Поташ. Крачеше нервно от единия до другия край на стаята и чакаше с нетърпение появата на знаменития гинеколог.

Най-сетне зелената врата се отвори и вътре влезе белобрадият професор — някак предпазливо, ала все пак с твърди и уверени стъпки. Той се приближи до късния си гост, стисна му ръката и го изгледа вторачено и строго.

— Бъдете мъж! — рече професор Поташ.

— Какво има? Да не се е случило някакво нещастие? — промълви с разтреперан глас Иларион Матеев.

— Един необикновен случай в моята практика — отвърна замислен гинекологът.

— Господи! Жива ли е жена ми! — извика младият човек, като хвана професора за раменете.

— Да, вашата съпруга се чувства отлично, за това можете да бъдете напълно спокоен.

— Тогава детето е мъртвородено?

— Не, и детето е добре — каза малко смутено професорът. — Само, как да ви кажа, случаят е твърде феноменален.

— Говорете, говорете! С две глави? С три ръце? С пет крака? Хермафродит?

— Вие сам ще го видите, елате с мен — рече белобрадият учен и като улови госта си под ръка, измъкна го почти насила из чакалнята и го въведе в кабинета си.

Там прочутият в цял свят професор Амброаз Поташ пристъпи до една голяма кошница и повдигна съвсем бавно бялата кърпа, метната отгоре.

Иларион Матеев надникна в кошницата и в същия миг почувства, че нещо се скъса в него. Пред очите му притъмня, зъбите му затракаха, косата му настръхна от ужас. В голямата кошница лежеше едно съвсем мъничко шимпанзе.

— Успокойте се — говореше съчувствено гинекологът. — Науката ще ви бъде благодарна на вечни времена. Още утре вие ще бъдете награден с лентата на почетния легион.

Ала нашият герой не чуваше нищо. Той се отпусна безпомощно в едно кожено кресло и заплака така, както никога през живота си не бе плакал. От очите му течеха потоци сълзи, цялото му тяло се тресеше в припадък на неудържим плач. Някаква страшна мъка разяждаше сърцето му, изгаряше всичките му надежди и радости и в същото време събуждаше в съзнанието му едно жестоко просветление. Той се топеше като свещ, младото му тяло увяхваше с изумителна бързина, косата му стана съвсем

бяла като сняг, лицето му пожълтя и се покри с дълбоки бръчки. За няколко минути той се превърна в предишния грохнал старец, който бе отгатнал бясовската шега на своята втора младост.

— Боже мой, какви са тия чудеса! — бъбреше изуменият професор, хванал главата си с две ръце.

Призори нашият герой се прибра вкъщи. Погледна се отново в голямото огледало на стената и още веднъж се убеди, че не сънува. Усмихна се горчиво и от стъклото на огледалото се озъби насреща му една отвратителна мумия, от която лъхаше гробен хлад.

Тогава той отряза като в просъница дебелия копринен шнур на една от завесите, закачи единия му край за куката на полилея, а другия впримчи около шията си и увисна във въздуха.

Когато съобщиха на жена му за неговата смърт, тя само поклати глава и извика с вдигнати към тавана очи:

— Good heavens, this man is a hundred percent idiot![1]

После Иларион Матеев се скри в земята на Монмартърските гробища — без некролог, без панихида, без варено жито на задушница, далеч от родината си, — а мисис Дороти Уатердей замина наскоро след това за Египет, за да се присъедини към експедицията, която бе попаднала съвсем случайно в следите на третия братовчед на Тутанкамон. Тя беше все тъй млада и хубава и жадуваше за приключения.

Пътуваше през градове, морета и океани, а след нея подскачаше с весел крясък малкото игриво шимпанзе, вързано за тънка златна верижка.

---

[1] Този човек е стопроцентов идиот! ↑

ЧОВЕКЪТ, КОЙТО ДОЙДЕ ОТ АМЕРИКА

Преди няколко месеца пощенският раздавач ми донесе писмо от Америка.

Измъква из кожената си чанта един дълъг плик и ми го подава. Под името ми със скромната титла „мистър“ следва моя неизменен адрес, а отгоре, в крайчеца на плика, се усмихва мършавият образ на Абраам Линколн върху една синя марка от петнайсет цента.

Можете да си представите моята изненада. Писмо от Америка! Та аз нямах никакви връзки с тая страна. Вярно е, че веднъж получих от някакъв вавилонски астролог в Пенсилвания подробен хороскоп на живота ми, благодарение на който днес мога да ви кажа с положителност какво ще ми се случи след десет години. Ала тогава аз сам станах причина да бъда удостоен с вниманието на знаменития гадател: просто прочетох обявлението му в един вестник и понеже открай време обичам да си гледам на кафе и да се отнасям с особено уважение към ясновидството, заинтересувах се по стар навик за съдбата си и изпратих на посочения адрес всички необходими сведения, след което дойде и отговор.

Сега, разбира се, случаят беше съвсем друг. С астролога отдавна бях престанал да кореспондирам и загадъчното писмо ме хвърли в истинско недоумение. Но трябваше ли да си блъскам главата над излишни догадки? Без да разсъждавам много, взех от масата целулоидния нож за разрязване на книги, разтворих плика и извадих отвътре дебелата хартия с назъбени краища.

От кого, мислите, беше това писмо? Ах, защо ли ви питам! Мигар вие можете да предполагате, че имам леля в Америка, която по някакъв странен каприз на съдбата бе решила да ми се обади след дългогодишно мълчание. Нека си призная — аз бях съвсем забравил за нейното съществуване. Някога, на именни дни у сродници, когато шоколадените бонбони не бяха още на мода и гостите покапваха дрехите си с вишнево сладко, за тая мила женица се говореше твърде оживено. Тогава един от моите чичовци, нотариус по професия, бършеше мустаците си с голяма шарена кърпа и разправяше какво нещо е това — човешкото щастие, като сочеше американската ми леля за пример. Отишла тя в Загреб да следва аптекарство и там се запознала с някакъв милионер от Ню Джърси. Отначало съвсем невинно познанство: добър ден — добър ден. Ала лека-полека между двамата се завързали по-близки отношения. Американецът,

както казваше чичо ми, лапнал въдицата, пък и леля ми не останала равнодушна към неговите чувства. Зарязала тя аптекарството и го зяпнала право в устата. Той каже нещо — тя: ха, ха, ха. Весело й, не й се мисли за тинктурите. В края на краищата работата стигнала до женитба. Венчали се те и заминали за Америка. Били щастливи. Живеели много добре, имали си автомобил, само с деца не бил ги надарил всевишният. — Ех, пък всички радости не могат да бъдат на едно място — заключаваше добрият нотариус и веднага след това поднасяше на присъствуващите поуката от тая малка историйка. — Та искам да кажа, де — добавяше той във внезапно просветление на житейска мъдрост, — ако наша Олга не беше се запознала с американеца, щеше може би и до ден днешен да върти хаванчето в някоя аптека и да продава синапови хартийки. Човешкото щастие е като златно птиче. Веднъж в живота то кацва на рамото на всеки едното от нас и ние трябва да си отваряме добре очите, да не го изпуснем.

При тия думи, пълни с горчива истина, всички близки и далечни сродници на моята честита американска леля поклащахме мълчаливо глави и почвахме да разглеждаме портрета й, който ни се усмихваше презрително като на хотентоти от една рамчица с дребни охлювчета по ръбовете. Когато тоя почти фантастичен образ минеше през всички ръце и заемеше старото си място върху покривката на малката масичка, ние ставахме от канапетата, обувахме с въздишка галошите си и се пръсвахме на различни страни, като отнасяхме със себе си тягостното чувство, че сме присъствували на някакво погребение.

Вие сте виждали сушени сливи, нанизани на връв. Така изглеждаха и малките черни букви, слепени една о друга върху жълтеникавата хартия на писмото. Моята леля ми припомняше много забравени подробности из миналото. За тихата бащина къща с широки, сенчести стаи, по чиито стени мъждееха сънни огледала и тържествуваха свирепи ловджийски картини с невинно усмихнати ловци между лапите на разярени мечки. За светулките, които плуваха като зелени искри в тъмнината на летните вечери. За старата градина, сред чиято висока трева пламтяха лехи с огнени латинки. „Тук, в Ню Йорк, няма нито следа от тоя спокоен и пълен с първобитна красота живот — пишеше леля ми с носталгичен патос. — Ню Йорк е градът на новото време — на статистиката, на бензина и на порцелановата усмивка на негрите от боксьорските рингове. Това е милионното селище с високи до облаците къщи, върху чиито покриви танцуваме вечер танго, а в подземията на локалите пием уиски в кафени чашки, за да не нарушаваме закона за сухия режим. Ние живеем между стоманените лостове на една огромна машина и знаем цената на всяка секунда. В черквата, докато

свещеникът чете Соломоновите притчи, жените фризират косите си, а мъжете се бръснат. Зъболекарите пък пломбират в кабинетите си по три зъба едновременно на трима различни пациенти. Най-сетне, когато лягаме да спим, слагаме на главите си едни особени апарати, за да запазим мисълта си свежа до утрешния ден и да не я изтощаваме с глупави сънища. “ По-нататък леля ми съобщаваше, че била свикнала вече с тоя живот и че въпреки напредналата си възраст, получила неотдавна награда в едно дамско състезание на ръгби. Накрая тя свършваше писмото си така: „Може би ще се учудиш, че ти пиша, ала нека това не ти се види никак странно. Ти ще узнаеш ей сега причината, която ме накара да си спомня за тебе и да ти се обадя след толкова дълго мълчание. Представи си, миличък, минавам оная сутрин по голямата банкерска улица Уолстрийт и гледам: на тротоара стои едно златокосо момченце на около пет-шест години и плаче. Приближавам се до него и го питам какво се е случило. А то ме поглежда тъжно, с по-мътени от сълзи очи, и ми показва в розовата си ръчица един счупен оловен войник. И знаеш ли, в същия миг пред мен възкръсна твоят образ като дете, когато веднъж ти стоеше също така насреща ми и ми показваше счупения си восъчен палячо със звънче на шапката, който ти бях купила за имения ден. Да, тоя далечен спомен изплува през бездната от време, сред кипежа от хаотични преживелици, за да озари сърцето ми с миражната светлина на едно приказно минало. Цял ден съм мислила за теб с такова умиление, че вечерта трябваше да гълтам хапчета със сгъстен въздух от Хималаите и да слагам на сърцето си хладилния конус против силни усещания. Днес ти пиша това писмо, за да ти съобщя, че ти правя един малък подарък. Някогашният восъчен палячо със звънчето на шапката не съществува вече, но затова пък ти ще получиш един истински човек от желязо — един автомат-робот, който ще ти помага в къщната работа и ще ти бъде близък другар в самотните часове. Тоя стандартен човек, производство на фирмата Слейпинг, Том Тон и Ко, е истинско чудо на съвременната техника и напоследък има широко приложение във всекидневния живот на американците. Той е вярното куче, което пази къщата, и съвестният прислужник, който се обажда по телефона, разтваря вратите и посреща гости. Той не консумира нищо друго освен машинно масло и тук за него се плаща годишно данък колкото за един велосипед. Той е лингвист и разбира всички земни езици, така че ти спокойно ще можеш да му говориш на български. Към пратката, която ще получиш, е приложено подробно упътване за обслужване с автомата. Бъди щастлив и не забравяй твоята горещо любеща те леля Олга. Целувам те.“

От очите ми капеха радостни сълзи. Така е. Кръвта вода не става.

Ето, след толкова години на мъчително очакване легендарното златно птиче идваше най-сетне и при мен. То бе кацнало вече на рамото ми, чуруликаше весело и ме удряше с острия си клюн по брадата.

Той пристигна така, както пристигат машините. Добре опакован, в дълъг дървен ковчег, с неизбежните надписи върху капака: „Внимание!“ „Да се пази от сътресение!“

Когато в митницата разтвориха ковчега, оценителят отстъпи назад и по лицето му се изписа лека уплаха. Стандартният човек лежеше като мъртъв рицар, със скръстени на гърдите ръце. Беше цял от желязо. Само главата му бе направена от някаква неузнаваема материя, подобна на каучук, и имаше естествения цвят и форма на жива човешка глава. Притворени клепачи, остър правилен нос, малки уста, свити в иронична усмивка. Над челото му се спущаха небрежно разпилени къдри от руса коса.

— Какво е това? — попита с професионално любопитство оценителят.

— Автомат — отвърнах смутено аз.

— Какъв автомат? За какво служи?

— За всичко. Обажда се по телефона, разтваря вратите, посреща гости, вари кафе — с една дума, върши всякаква къщна работа. Нещо като слуга.

— Хм — озадачи се чиновникът и започна да прелиства разсеяно тарифната книга. — За пръв път ми се случва да обмитявам такъв предмет. Чакайте да извикам някой от колегите.

И той изчезна зад една врата.

След малко около стандартния човек се събраха всички чиновници от митницата. Един късичък оценител, с разкопчана куртка и алуминиев медал върху верижката на часовника си, надникна в ковчега, изкашля се многозначително и започна да разглежда с особено внимание автомата. После той дигна ръцете му и върху желязната броня на робота блеснаха три копчета: жълто, синьо и червено. Оценителят натисна неуверено червеното копче и в същия миг в просторното митническо помещение, задръстено с денкове, сандъци и пакети, се разнесе зловещо бръмчене като от адска машина.

Докато ние стояхме с ужасени сърца и чакахме неминуемата експлозия, стандартният човек се надигна от ковчега, отвори очи и се озърна учудено наоколо. Щом ни видя, той се изправи на нозете си и извика на чист български език:

— Добър ден!

— Здравейте! — отговорих му аз и излязох напред. — Позволете ми да ви се представя. Аз съм вашият господар.

Автоматът ме изгледа снизходително от главата до петите и рече:

— Тъй ли се посрещат гости? Защо не сте облечен официално? Къде е букетът от рози?

Тия въпроси ми бяха зададени така рязко и с такова убийствено пренебрежение, че аз се почувствувах изведнъж като амеба.

— Простете ми — казах, като се усмихнах гузно. — Цял ден съм тичал да уредя формалностите около вашето освобождаване и поради тая причина нямах никакво време да се подготвя както трябва, за да ви посрещна с всичката необходима тържественост. До утре пък не исках да чакам, защото вие сам виждате, че тук, в митницата, е съвсем неудобно да пренощува такъв един джентълмен като вас.

— Ах, тъй! Значи аз се намирам в митницата? Отде накъде? Какво означава това? — озъби се роботът и лицето му се сви в зла гримаса.

— Да, вие се намирате в митницата! — извикаха в хор всички митнически чиновници, които се бяха наредили в шпалир пред празния ковчег. — Съгласно закона вие подлежите на обмитяване!

При думата „закон“ стандартният човек сложи ръка на гърдите си като оперен певец, поклони се учтиво и каза:

— На ваше разположение съм, господа! Побързайте само с обмитяването ми, защото тук мирише ужасно на формалин, а тая миризма ми е просто непоносима. Все ми се струва, че се намирам в някаква морга.

Тогава между униформеното общество от оценители започна едно от ония тихи и дълги съвещания, което напомняше тайния съд на инквизиторите от средновековието. Модерните потомци на Торквемада и Педро Арбуец Деспила потънаха в гадание на светата митническа тарифа и всеки от тях се стараеше да прояви по възможност повече жестокост при обмитяването на робота.

— Да го таксуваме като часовник! — предложи един.

— Като радиоапарат! — рече друг.

— Като сметачна машина! — добави трети.

— Като мотоциклет! — извика четвърти.

— Не, да го таксуваме като луксозен автомобил! — намеси се оценителят с алуминиевия медал и веднага след това забъбри като курдисан: — Студебейкър, Буик, Пакард, Хорх, Линколн, Ролс-Ройс…

— Чакайте! Спрете! — извиках аз, понесен от пороя на автомобилните марки. — Вие ще ме разорите с такова голямо мито. Най-сетне съгласете се, че негова милост е направен не от злато, а от желязо.

— Няма значение! — отсече злобно късичкият оценител. — В случая материалът не се взема под внимание. За нас е важна самата същност на предмета, разбирате ли? Предметът, погледнат не като материална субстанция, а като кинетична енергия!

— Все пак, все пак — възразих аз, без да разбирам нито буква от тая странна терминология на митническата философия. — Пред вас, уважаеми господа, стои един най-обикновен железен автомат и аз ви моля да го таксувате като примус.

Стандартният човек, който до тоя миг слушаше с тържествуващо задоволство високото мнение на митничарите за себе си, подскочи като ужилен и кресна на ухото ми:

— Забранявам ви да ме сравнявате с примус!

— Добре тогава — промълвих безпомощно аз. — Нека ви обмитят, да речем, като пожарогасител, но в никакъв случай не като луксозен автомобил. Та това би значило да прахосам цялото си състояние, за да ви освободя от митницата!

— Моля, тихо! — извикаха в хор всички оценители. — При митническите оценки не е позволено никому да прави забележки, които могат да подведат персонала. Ние си знаем работата и нямаме нужда от съвети!

След тая кратка служебна изповед митничарите се събраха на ново съвещание — тоя път още по-дълго и по-мъчително. Най-сетне присъдата бе прочетена:

— Таксува се като телескоп!

Аз въздъхнах с облекчение, извадих портфейла из джоба си и платих исканата сума, която наистина не беше много малка, ала все пак не можеше да се сравнява с митото на един Ролс-Ройс. После се обърнах към автомата и го запитах:

— Доволен ли сте от оценката?

— Да — отвърна равнодушно той. — Телескопът стои във всяко отношение по-горе и от примуса, и от пожарогасителя. С него се наблюдават планетите и се предсказват космичните катастрофи. А това не е малко нещо.

Когато преминах с благоговейно смирение през всички по-нататъшни тайнства на митническата литургия и снех от плещите си едно тежко бреме, аз се приближих до стандартния човек, хванах го за ръка и го поканих да си вървим.

— И тъй, ако обичате, можете да легнете отново в ковчега — казах му. — Време е да тръгваме.

— Много се лъжете — рече роботът, като дръпна ръката си. — Вие попречихте да ме обмитят като луксозен автомобил, но затова пък сега ще ми направите удоволствието да пътуваме с такси до вас. Нали?

Аз примигнах глупаво и не отговорих нищо. Излязох на улицата, извиках едно такси и разтворих вратичката му:

— Заповядайте!

Моят скъп гост от Америка влезе в автомобила бавно, уморено и съвсем леко прегърбен.

През 1774 година граф Кюфщайн и неговият помощник абатът Джелони добиха по изкуствен начин в един кармелитски манастир в Калабрия три човекоподобни същества за шест месеца.

В 1932 година американската фирма Слейпинг, Том Тон и Ко произвежда дневно по 1000 робота.

Моят робот носи на гърдите си никелова татуировка: „Верният Джон. №384,991“.

От сутрин до вечер аз и той беседваме надълго и нашироко и нашият разговор свършва винаги с остра препирня.

— Вие сте непоносим индивидуалист — казва с досада Джон. — Разберете най-сетне, че аз съм масово производство, еднокръвен близнак на хилядите мои събратя, които мислят, приказват и работят досущ еднакво. Ние всички имаме не само еднакви физически качества, но и по равно количество мозък в главите си.

— Та тъкмо защото вашият мозък е претеглен с аптекарски везни и главите ви приличат на лимонадени шишета с точно измерено съдържание, вие, роботите, не представлявате нищо друго освен една сива и безлична тълпа! — отвръщам разпалено аз. — От друга страна запомнете, че стандартното производство дава винаги понижено качество за сметка на количеството, а това безспорно се отразява също тъй върху умствените способности на колектива. Да, в края на краищата, въпреки изумителните постижения на съвременната техника, вие си оставате човек-машина, разбирате ли? Вие можете да бъдете прекрасно оръдие на чуждата воля, ала не и самостоятелна творческа личност.

Автоматът ме поглежда със съжаление, после скръства ръце на гърба си и започва да крачи от единия до другия край на стаята.

— Ще видим кой е оръдие на чуждата воля — процежда той през зъби.

Всеки ден ми носи най-неочаквани изненади. Джон влиза в стаята ми и казва:

— Благоволете да изтриете краката ми с фланелена кърпа!

Аз го гледам изумен и почвам да се кръстя.

— Вие сте си загубил ума, Джон! Не знаете ли как трябва да се държи един слуга с господаря си?

— Ха-ха-ха! — киска се стандартният човек и желязното му тяло дрънка като верига. — Вие се намирате в голямо заблуждение, господине. Аз съм ваш слуга дотолкова, доколкото и вие сте мой лакей.

— Лакей! — възкликвам аз и всичката ми кръв нахлува в главата ми. — Джон, дръжте се по-прилично! Вие не ме познавате!

— И вие, изглежда, не ме познавате! — отвръща дръзко автоматът. — Аз имам право да се грижа за тоалета си също тъй, както вие се грижите за вашия. А ако искате да бъда по-искрен, ще добавя, че между мен и вас в същност няма никаква разлика, макар че вие си приписвате божествен произход. Нужно ли е да ви припомням, че за вам подобните Дарвин създаде специална теория и че във всяка зоологическа градина се намира по някой ваш сродник, който чупи орехи със зъбите си и разсмива собствените си потомци?

— Това е нечувано нахалство! — кипя от възмущение аз и стисвам юмруци.

През отворения прозорец на стаята ми долита саксофонният глас на Жозефина Бекер от някаква далечна грамофонна плоча.

Стандартният човек стои невъзмутимо насреща ми и повтаря песента на чернокожата кукла:

J’ai deux amou-ou-ou-ours,
mon pay-y-ys et Pari-i-is…

Джон става неограничен господар в къщата ми и аз треперя за всяка негова постъпка.

Днес той хлопна вратата под носа на най-добрия ми приятел и не го пусна да влезе вътре.

— Когато в моята къща идва някой, вие сте длъжен да се отнасяте човешки с него, чувате ли? Забранявам ви отсега нататък да разтваряте пътната врата и да посрещате гости!

— Глупости! — отвръща високомерно автоматът, — Вашият приятел има непростимия обичай да ходи с чадъра когато грее слънце, и това ме дразни. Аз съм човек на новото време и не мога да търпя педантите с бедно въображение.

Аз се чувствувам неврастеник. Дразни ме най-малкият шум. Ръцете ми треперят. Ушите ми свирят. Главата ми е стегната сякаш в обръч. Загубих апетита си и не спя по цели нощи. Погледна ли се в огледалото, виждам пред себе си една бледна маска с разкривени от страдание черти. Не мога да понасям повече тоя проклет робот. Представете си, днес той ми удари плесница, защото отказах да му прочета последния брой на „Ню Йорк Хералд“.

Прегледах отново упътването за обслужване с автомата. Добре, че оценителят в митницата не докосна синьото копче. От него аз се пазя като от чума. Ако го натисна, стандартният човек ще започне да руши всичко, що се изпречи на пътя му.

„Един добър пазач на нашето имущество при нападение от бандити“ — пише в упътването.

Едничкото ми спасение остава все пак жълтото копче.

То носи смърт на робота.

Ала той е хитър. От няколко дни стои заключен в стаята си и не излиза навън. Може би предчувствува, че аз искам да се избавя от него.

Какво е това?

Гледам се в огледалото и ме побиват тръпки. Моят образ напомня образа на робота. В главата ми хрумва една странна мисъл: има кучета, които приличат на господарите си.

Да, с мен става наистина нещо необикновено. Приликата ми със стандартния човек расте по необясним начин. Същото лице, същите устни, сключени в иронична усмивка. Но не е само това. Аз започвам да върша неща, които по-рано са ми били съвсем чужди.

Днес например ходих на футболен мач и право да си кажа — изпитах истинска наслада от играта на двата тима. Резултат 3:1 в полза на „Зеленото теле“.

Ето вече цяла седмица Джон не излиза от стаята си. Какво става с него?

Приближавам се до вратата му и се вслушвам. Никакъв шум.

— Джон!

Никакъв отговор.

— Джон, какво правиш?

Тишина.

— Джон, чуваш ли? Отвори да вляза!

Мълчание.

Тогава аз натискам с всичка сила вратата, която изпращява под напора ми и отхвръква с разкъртена ключалка.

Леден ужас свива сърцето ми.

Роботът лежи изпънат сред стаята, с разперени встрани ръце. В големите му стъклени очи лъщи сатанинска насмешка.

Навеждам се плахо над него и прилепвам ръцете му о тялото.

В същия миг изпод желязната броня долита тихо съскане на разтягаща се пружина, стандартният човек разтваря уста и долната му челюст затреперва:

— Я-я-я-я-а-а-а-а! — разнася се проточено стенание и замира като ехо от звън на стенен часовник.

Не мога да си обясня смъртта му.

Самоубийство?

Или пък случайно докосване до жълтото копче?

Тежко разкаяние притиска съвестта ми и не ми дава покой.

Докато преди няколко дни само аз исках да убия автомата, сега изведнъж ме обхваща страшна мъка по него.

По-рано го чувствувах като машина — днес, когато той е бездушна желязна кукла, аз го обичам като брат.

Опитах се да го съживя и натиснах червеното копче, ала напразно, Джон не дава вече никакви признаци на живот. Той е мъртъв завинаги. Само очите му стоят все така отворени, като на жив човек, и се смеят.

Бог да прости великата му стандартна душа!

Тая сутрин открих нещо ново у себе си. Върху гърдите ми светят три копчета: жълто, синьо и червено.

Безумна радост изпълва цялото ми същество и от устата ми се откъсва ликуващ вик.

Изтичвам в коридора, където в един от ъглите стои изправен гордият рицар на новото време, хвърлям се в прегръдките му и покривам студеното му лице с целувки.

— Джон, погледни ме, ти виждаш, очите ти са отворени! Аз съм вече твой двойник, твое неразличимо подобие. Ти дойде от Америка, за да ми разкриеш неразгадаемата тайна на превъплъщението и да прелееш безсмъртния си дух в моето човешко тяло. Благодаря ти, Джон. Едва сега разбирам какво значи да станеш автомат и да пробудиш у себе си съзнанието, че нашият американски век принадлежи на стандартните хора!

Роботи! Събирайте се за великия кръстоносен поход. който носи гибел на стария свят!

Братя! Дигнете ръце и бъдете готови да разпалите благородния си гняв със сините копчета на разрушението!

Златната птица на щастието ще ни води като библейския гълъб!

— Интересна история — рече асистентът на своя професор, като затвори малката зелена тетрадка. — Е, и какво стана после с вашия пациент?

— Златната птица на щастието — усмихна се професорът — заведе моя пациент безспорно в лудницата. Той разбил витрината на един магазин за детски играчки и почнал да събира оттам куклите, които според думите му били „деца на роботи“. След тая именно случка той бе доведен в моето отделение. Любопитно е да узнаете тук една малка подробност. При обиска в къщата на болния действително бе намерен един счупен железен робот заедно с тая тетрадка, която представя нещо като дневник. Изглежда, че нещастникът наистина е преживял някакво твърде силно сътресение, за да стигне до нелепата мисъл, че се е превърнал в автомат.

— Каква абсурдна фикс-идея! — промълви асистентът.

— Да-а-а, циркулярна деконституция, маниакално депресивно състояние — отвърна на себе си професорът и се загледа през прозореца.

ВОДОРОДНИЯТ ГОСПОДИН И КИСЛОРОДНОТО МОМИЧЕ

Това химическо произшествие се случи в далечната земя на чудесата — някъде в Съединените щати. Ако не се лъжа — в Милуоки. Или в Чикаго. Или във Вашингтон. Да, да: във Вашингтон. Там, драги читателю, един известен учен дошъл до заключение, че тъканите на човешкото тяло се състоят от 16 химически елемента и образуват 22 основни химически типа, които определят характера на човека. Има, казва уважаемият учен, калциеви, кислородни, водородни, азотни и така нататък люде.

Великолепно. Напълно сме съгласни с тая теория. Най-сетне защо да не повярваме и в нея, щом вярваме, че кибритената клечка води началото си още от времето на египетския фараон Аменотеб III? Ние дори поздравяваме бележития мъж на науката, задето е имал щастливата идея да поразчопли малко нашата тленна плът, да я съзерцава от биохимична гледна точка и в края на краищата да докаже нелепостта за нейния божествен произход. Може ти, драги читателю, да не си съгласен с нас, може да ти стане и криво, че авторът изказва тъй недвусмислено възхищението си от откритието на американския учен, ала няма що: нали и ти, и аз сме хора съвременни и обичаме истината? Нали и ти, и аз знаем много добре, че времето на белите перуки и на менуетите отдавна е минало.

Занимавал се човекът години наред с тъканта на тялото ни и доказал нещо, което праща по дяволите всички досегашни изследвания в тая област. Кажете, не заслужава ли тогава тоя човек не само похвала, но и Нобелова премия? По румениката на лицето ти, драги читателю, отгатвам, че ти не можеш нищо да ми възразиш. Ти си дълбоко убеден в правотата на думите ми, ала от гордост или просто от някакво егоистично себелюбие не искаш да паднеш на гърба си. Но ето, тъкмо сега, когато ти споделяш напълно мнението ми, аз на свой ред искам да въстана срещу откритието на въпросния американски учен, или по-право, не срещу самото откритие, а срещу неговото практическо приложение в живота. Разбираш ли? Срещу това безогледно превръщане на теорията в практика, срещу тая дръзка интимност на науката, която си бърка носа навсякъде и навлиза дори в свещената област на любовта.

Да, става дума за любовта! Моля, снемете си шапките и слушайте с внимание! След като нашият учен развил всестранно своята теория за

химическите елементи на човешката тъкан, хрумнала му мисълта да твърди, че могат да се женят само ония хора, чиито „химически типове“ съвпадат. Обхванат веднъж от тая натрапчива мисъл, той отишъл още по-далеч: предложил да бъдат подлагани на предварителен химически анализ всички ония, които желаят да встъпят в брак… И понеже Америка е страната на бързите и радикални реформи, идеята за химическия анализ на новобрачните се възприела мигом от всички кръгове на обществото и се въплътила в специален закон, по силата на който бъдещите съпрузи се задължавали да се явяват на преглед в създадената за целта химическа лаборатория. На пръв поглед, разбира се, в тая реформа няма нищо лошо — още повече, ако от нея зависи заздравяването на расата или отстраняването на бъдещите недоразумения между съпрузите. Ала погледната малко по-иначе, тя крие в себе си такива съдбоносни изненади, че човек наистина трябва да я осъди най-жестоко, ако иска да бъде чист пред съвестта си. Във всеки случай ние ще оставим да говорят самите факти и затова именно ще разкажем истинската покъртителна история на водородния господин и кислородното момиче.

Живееха двама млади хора, които се обичаха безумно и служеха за пример на подрастващите поколения. Нещо като Ромео и Жулиета, само че в съвсем друга действителност: танцуваха румба, мечтаеха за Холивуд, следяха със затаен дъх всички спортни сензации и сами бяха отлични спортисти. Над тяхната слънчева младост никога не бе минавала сянка — ето защо те имаха всичкото право да вярват, че са родени един за друг.

А щом вярваха това, много естествено е, че един прекрасен ден те решиха да се оженят. Макар и да се обичаха, както казахме, безумно, двамата млади хора заговориха за своята сватба не с онова романтично увлечение, което заслепяваше нашите прадеди и сетне ги хвърляше в хаоса на семейните междуособици, а с оная трезва и практична прозорливост на съвременния човек, който гледа на брака с острото око на математик. Седна, значи, бъдещата съпружеска двойка край една маса и започна изчисленията. От бащите — толкова наследство, от лелите — толкова, от колифорнийския чичо с артериосклерозата — толкова: значи, бракът може да се осъществи. Като дойдоха до това радостно заключение, двамата влюбени пристъпиха към съставянето на своя съпружески договор. Определиха си правата и задълженията, кой къде може да ходи и с кого да се среща, какви грамофонни плочи могат да се внасят вкъщи, какви трябва да бъдат мустаците на съпруга и веждите на съпругата (първите в стил „Менжу“, а вторите в стила на „божествената Грета“). Разбира се, раждането на децата, поради чисто физиологични причини, бе

предоставено на съпругата, но затова пък мъжът се задължаваше да люлее бебето и да го залъгва с биберона по два часа всяка вечер, без да се прозява. В това време, през тия два часа, жената имаше неограничената свобода да седи в своя клуб и да взема участие в дебатите по разоръжаването на Европа. Както виждате, всичко беше пресметнато умно, предметно и дори от хуманитарна гледна точка.

И тъй, щастливите годеници се хванаха подръка и се запътиха към химическата лаборатория. А химическата лаборатория се намираше на Третото авеню и беше препълнена с народ. Всевъзможни хора, знаете. С каскети и с бомбета, новоизлюпени юноши и попрецъфтели момичета с копринени клепки. Всички седнали на канапетата и чакат позволение за сватба. Ако тия хора се намираха в някое наше учреждение, щяха ей така да остареят от чакане, докато им дойде редът за преглед. Щяха просто да се сраснат със столовете и да забравят, че са искали да се женят. Но американците действуваг със светкавична бързина — не лепят гербови марки, не водят входящи и изходящи дневници, не пият кафета по канцелариите. Още щом се явите там по някаква работа, и чиновникът ви казва: готово. Искате справка — ето ви справката. Искате удостоверение — ето ви удостоверението. Ама ще възразите: това е телепатия. Олрайт, телепатия да бъде. За нас методите нямат никакво значение. Важното е да не висим като просяци по учрежденията и да ставаме жертва на разни бюрократи и педанти.

Та искам да кажа, затова и нашата влюбена двойка не седя дълго в чакалнята на химическата лаборатория. Поприказваха си двамата сладко и весело и ето, вратата се отвори и един триметров американец със златни челюсти ги извика по име.

— Мис Хенкок!

— Мистер Клапингтън!

Годениците скочиха от местата си и влязоха в една малка стаичка, където нямаше нищо друго освен няколко кожени кресла и един пейзаж на стената със залязващо слънце над езерото Титикака.

— Моля, заповядайте! — обърна се човекът със златните челюсти към младото момиче, като му посочи тежката кадифена завеса, зад която се намираше самата лаборатория за изследване на новобрачните.

Мис Хенкок стисна усмихната ръката на годеника си и се загуби зад завесата.

А мистер Клапингтън се отпусна в едно кожено кресло и се замисли за бъдещия си съпружески живот. Неизразимо щастие озари сърцето му, той си представи съвсем ясно своето скорошно сватбено пътешествие към

Сандвичевите острови.

— Мистер Клапингтън, сега е ваш ред! — извика неочаквано високият химик, като застана пред замечтания момък.

— Ах, значи, мис Хенкок е вече готова? — възкликна учуден годеникът. — Е как, какъв е резултатът?

— Не мога да ви кажа нищо, преди да изследвам и вашата тъкан! — отвърна сухо ученият и тръгна с бързи крачки към завесата.

Мистер Клапингтън въздъхна и го последва.

В това време мис Хенкок седеше в трета стая, от другата страна на лабораторията, съсредоточена в оправянето на тоалета си. Върху капачето на една пудриерка тя оглеждаше тънките си устни и ги гримираше с карминено моливче. Като извърши тая твърде сложна операция, девойката щипна с два пръста златната къдрица над челото си и я мушна под малката си шапчица, сетне се огледа още веднъж в капачето на пудриерката и се усмихна самодоволно.

В тоя миг при нея се втурна мистер Клапингтън — развълнуван, бледен, с широко разтворени очи, в които се четеше смъртна уплаха.

— Скандал! — извика годеникът. — Това е нечуван скандал!

— Какво има? — попита тихо мис Хенкок, като отстъпи назад и чантата й от крокодилска кожа се изплъзна от ръцете й.

— Какво има ли? — крещеше обезумелият мистер Клапингтън. — Какво има? О, нещастнице, нима не разбираш? Ти принадлежиш към кислородната група, а аз — към водородната!

— Че какво от това? — промълви смутено годеницата, която все още не можеше да проумее всичкия трагизъм на положението.

— Господи, ти трябва да си полудяла! Не чуваш ли какво ти казвам? Ти принадлежиш към кислородните типове, а аз — към водородните! Между нас е изключен всякакъв брак! Ти трябва да се омъжиш за някой кислороден идиот, а аз… не, аз по-скоро ще се самоубия, отколкото да се женя за друга жена!

Мис Хенкок се вцепени от ужас, дъхът й спря на гърлото, сърцето й престана да бие.

— Значи, всичко е свършено между нас? — прошепна тя и от големите й сини очи закапаха сълзи.

— Да! — гърмеше в припадък на неукротима ярост нещастният водороден годеник. — Ние сме осъдени на вечна раздяла от някакъв глупав закон, който слага любовта в реторта и прави химически анализ на нашите най-свети чувства! Но аз няма да позволя тая гавра! Не, аз ще отида при президента, ще се явя при самия Ал Капоне и ще го накарам да дигне във

въздуха цялата тая лаборатория заедно с нейния отвратителен шеф!

— Излишно е да се вълнувате повече — каза усмихнат човекът със златните челюсти, като се яви в средата на стаята и застана между двамата влюбени. — Вълненията и тревогите само затрудняват правилното кръвообращение през аортата на сърцето…

— По дяволите всички тия съвети! — избухна отново мистер Клапингтън и сви юмруци, готов за боксово нападение.

— Кажете, моля ви, кажете, непоправимо ли е всичко това? — извика кислородната мис Хенкок и падна на колене пред човека на науката.

— Какво да ви кажа, мис? Съжалявам само, че не мога да ви помогна с нищо — рече съчувствено химикът, като се наведе и дигна младото момиче от пода. — Водородният състав на вашия годеник е от такава валенция, че аз дори ви съветвам да прекратите всякакви по-нататъшни срещи с него, ако изобщо милеете за живота си.

— Много се лъжете, уважаеми мистер, ако смятате, че моята годеница ще ви послуша — забеляза злъчно момъкът с пламнало от възбуда лице. — Тя не само че не ще престане да се среща с мен, но дори ще се омъжи за мен, чувате ли? Напук на всички ваши констатации и химически изследвания, въпреки строгата категоричност на закона, разбрахте ли ме сега?

— Тогава на мен не ми остава нищо друго, освен да подчертая още веднъж, че от такава любов като вашата не може да се очаква нищо друго — отвърна равнодушно ученият и се скри в лабораторията си.

— Идиот! — изръмжа зад гърба му мистер Клапингтън и като дръпна годеницата си за ръка, излезе с нея на улицата и двамата се изгубиха в тълпата.

* * *

Разбира се, нито мис Хенкок, нито мистер Клапингтън останаха дълго под гнета на своето безгранично отчаяние, породено от жестоката неумолимост на химическия анализ. Още щом напуснаха лабораторията и изчезнаха в пъстрата навалица на Третото авеню, мрачните им мисли мигом се изпариха и сърцата им разгоряха още по-силно в пламъка на оная стихийна любов, която не признава никакви условности и не може да бъде победена от нищо. Пред тях се разгръщаше животът във всичкото си великолепие и в цялата си зашеметяваща примамливост, те вървяха

притиснати един до друг, окрилени от слепия героизъм на своята младост. Сега, когато и двамата съзнаваха горчивата истина, че химията е обявила война на техния законен брак, у тях се пробуждаше бавно, ала със страховита и величава сила чувството за един нечуван подвиг: да потъпчат закона, да се изгаврят с академичното целомъдрие на науката, която искаше да ги обререче на вечна раздяла. В изблик на внезапна и трогателна нежност мистер Клепингтън прегърна годеницата си и я целуна страстно по устните пред очите на стотиците минувачи, сетне извади из портфейла си една банкнота от пет долара и я подаде на явилия се полицай, за да си плати глобата за нарушението на публичния морал.

Още същата вечер двамата влюбени се издигнаха в облачните висини на едно грамадно здание и там, в шейсет и третия етаж, изживяха всичкия неочакван ужас на първата и последна нощ от своето трагично съпружество. Да, по някакви необясними и загадъчни пътища науката и законът доказаха, че са по-силни от любовта и че когато влюбените поискат да откъснат на свой риск забранения плод, тогава те могат да станат жертва на едно необикновено произшествие.

Ала нека предадем дословно съобщението на вестниците, което хвърля достатъчно светлина върху цялата тая трагедия:

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ КЪМ ВЛЮБЕНИТЕ

„Снощи към 10 1/2 часа една страшна експлозия разтърси целия град и предизвика истинска паника сред гражданите. Първите слухове разнесоха сензационната вест за някакъв атентат над известната банкерска къща «Гъдиярд Флинт и К-о». Впоследствие обаче се установи, че експлозията е станала на Броудстрийт, където в шейсет и третия етаж на небостъргач №17 са нанесени големи поражения. От допълнително събраните подробности можахме да научим, че това нещастие се дължи на неблагоразумието на двама млади хора, а именно — на мис Оливия Хенкок и на нейния годеник мистер Трапси Клапингтън. Поменатите млади хора, които са загинали на местопроизшествието, без да оставят някаква следа, се обичали отдавна и най-сетне решили да се оженят. Следвайки строгите предписания на закона, те отишли на преглед в химическата лаборатория. След изпълнението на предвидените формалности обаче се установило по един безспорен начин, че мис Хенкок

принадлежи към кислородната група, а мистър Клапингтън — към водородната. Следователно, на двамата годеници било отказано исканото разрешение за сватба. Ала вместо да се примирят с резултата от химическия анализ и да схванат сериозната опасност, която би могла да възникне от съвместния им съпружески живот, мис Хенкок и мистер Клапингтън прибягнали до неразумното и осъдително средство да встъпят в запретените връзки на един незаконен брак. Те си наели квартира на Броудстрийт и още през първата брачна нощ станали жертва на своята безразсъдна постъпка, тъй като кислородните и водородните атоми на двамата предизвикали сложния химически процес на обезплътяване на материята им и я превърнали в гърмящ газ, който експлоадирал с ужасна сила. Като изказваме съболезнованията си към близките на трагично загиналата двойка, ние не можем да не подчертаем радостта си от грандиозния напредък на науката, която от ден на ден дава все по-блестящи доказателства за своята могъща сила. Същевременно ние се обръщаме с предупреждение към всички влюбени да овладяват чувствата и страстите си и да бъдат напълно сдържани един към друг, докато химическият анализ на тъканите им не определи какви трябва да бъдат изобщо техните отношения. Иначе печалната случка на Броудстрийт ще сложи началото на една истинска анархия, която би застрашила не само морала, но и устоите на цялото днешно общество.“

* * *

Спомняш ли си, драги читателю, нашите някогашни учители по литература? Те седяха зад изпоцапаните с мастило и тебешир катедри, говореха ни за Омир, за Байрон, за мировата скръб, сетне скъсваха изведнъж с всякакво поетично бленуване и почваха да ни мъчат с един ужасно досаден и дори малко полицейски въпрос:

— Какво е искал да каже авторът с това съчинение?

Припомням си тая незначителна подробност из твоето минало, драги читателю, само за да не ме поставиш в онова глупаво състояние, в което бих изпаднал и сега, ако ме запиташ:

— Каква е идеята на тоя разказ?

Помисли ти сам и си извади заключение. Аз ще ти кажа само: разбираш ли какво значи да се обявиш срещу светата ненакърнимост на установени вече истини и срещу така наречения правов ред на нещата? Това значи: да рискуваш главата си.

На края ще добавя още няколко думи — ей така, просто защото не ми се иска да оставя писалката. Зная, че ти ще ме упрекнеш, задето съм излязъл из рамките на нашата родна действителност и съм ти разказал една история, която се е случила на хиляди километри далеч от нас. Но нали ние имаме имаме пълната свобода да говорим по всякакви обществени въпроси дори когато с тях е свързано някакво събитие, станало, да кажем, на Марс или на Нептун? Нали най-сетне ние сме напредничав народ и днес-утре можем да възприемем напълно американската практика за химически анализ на новобрачните въпреки протестите на благочестивите старци от Светия ни Синод?

Аз, драги читателю, те моля да си вземеш бележка от всичко гореизложено и да имаш пред вид какво става по широкия свят.

ЛУНАТИН!… ЛУНАТИН!… ЛУНАТИН!…

Той беше малко, гърбаво човече с живи, черни очи. Познавах го още като дете, когато ходех у тях и му плащах по две копчета, за да гледам направената от него панорама: едно газено сандъче, в което мъждееше запалена свещ, а на дъното блестяха лакирани илюстровани картички, задигнати от гостната им стая. Едни от тия картички изобразяваха влюбени двойки с букети в ръцете и с хитро амурче в някой от ъглите, други представяха пейзажи, каквито едва ли ще срещнеш някога през живота си, защото слънцето, да кажем, бе изписано с очи, с нос и с уста, трети пък положително нямаха нищо общо с действителността и ни караха да се смеем от все сърце. Представете си: едно прасе с цилиндър на главата и със звънче на шията се вози на велосипед, а високо над него свети надпис със сребърни букви:

ЧЕСТИТА ВИ НОВАТА 1907 ГОДИНА!

Днес тия лакирани картички лежат заровени може би на дъното на някой прашен тавански сандък, под десетина меки вързопчета с парцали и с оскубани щраусови пера от дамски шапки или под разкъсаните съчинения на Майн Рид, между чиито страници човек без друго ще намери две-три изсъхнали дървеници. Ала колкото и време да мине, каквото и да стане с картичките от някогашната панорама на моя приятел, една от тях ще се запази завинаги в паметта ми.

Нощ. Върху златния рог на месеца стои усмихнато момиченце в синя рокличка, а долу на земята едно белобрадо джудже с мандолина в ръце гледа лунното момиче и пее:

О, прекрасна Тереза,
ти при мене ще слезеш ли?

Моят приятел Хераклит Галилеев ни показваше тая картичка зад жълтото пламъче на лоената свещ и обясняваше с тънкия си хриплив гласец:

— Внимавайте! Сега месечината ще падне!

Ние стояхме с отворени уста и опулените ни очи надничаха нетърпеливо през кръглата дупчица на газеното сандъче. Ала чудото не идваше. То дойде по-късно. След години.

* * *

Хераклит Галилеев порасна и стана мъж. Гърбицата му стърчеше все така изострена над раменете, а бледното му лице се криеше в сянката на черна широкопола шапка. Той ходеше бавно из улиците и носеше на обущата си дебели гумени токове, за да изглежда по-висок. Ако забележеше някъде, че двамина се карат, изчезваше мигом в първата напречна улица или се скриваше в някой магазин. Имаше вроден ужас от катастрофите и произшествията. Беше човек не от тоя свят и не се интересуваше от нищо друго освен от науката. Хераклит Галилеев живееше съвсем усамотено в една таванска стаичка, затрупан с книги, със звездни карти и с диаграми. Понякога наистина отиваше на театър, ала и тогава неговата дресирана мисъл не излизаше из омагьосания кръг на физиката и астрономията. Докато хората около него следяха с трепет играта на артистите или слушаха унесено арията на Мефистофел, той мислеше:

„Директната ротационна сила на небесното тяло е право пропорционална на произведението от четвъртината на масата, квадрата от орбитната ъглова скорост и разликата от квадратите на радиус-векторите на планетата.“

При тия метафизични мисли той изваждаше предпазливо от джоба си своето неразделно пакетче с малцови бонбони, слагаше едно бонбонче в устата си и продължаваше с удвоена енергия разсъжденията си за ротацията на небесните тела.

Така безшумно и далеч от действителността живееше тоя човек, когато един ден вестниците съобщиха, че Рокфелеровата фондация го удостоява с шестмесечна командировка в Америка.

За пръв път върху замисленото лице на Хераклит Галилеев засия щастливата усмивка на завоевател.

Той натъпка големите си старомодни куфари с толкова книги, че дори самият председател на хамалското сдружение изгуби равновесие под тежестта им и изпъна до скъсване дебелия си врат, когато ги дигна от

земята.

Хераклит Галилеев пристигна в Хамбург и престоя там четири дни. На петия ден сутринта той отиде на пристанището, загуби се между пътниците, които вървяха по дългия подвижен мост над водата, яви се на палубата на парахода „Левиатан“ и размаха весело шапка към непознатите изпращачи на брега.

Параходната сирена изсвири тревожно и машините затрещяха в черната вода.

„Левиатан“ се заклати и отпътува към миражната обетована земя.

* * *

В кой щат, в кой град отиде Хераклит Галилеев, в какъв научен институт изчезна той и какви занимания погълнаха неговото мравешко трудолюбие — на всички тия въпроси ние ще отговорим с дълго и упорито мълчание, тъй като животът на нашия герой в Америка е забулен в мрака на пълна неизвестност. Знае се само, че през един слънчев ден на пролетта, когато капчуците звъняха весело и из топлата мокра земя се разпукваха първите кокичета, Хераклит Галилеев се завърна в родината си съвсем преобразен и неузнаваем.

Той слезе от влака с каскет на главата и в бял тренчкот, изпод който се подаваха тънките му криви крачета, обути в голф-панталони. След него вървеше носач с два нови куфара, върху чиито капаци крещяха пъстрите етикети с познати имена: „Бристол“, „Империал“, „Регина“.

В океана ли потънаха дебелите книги и звездните карти, черната широкопола шапка и старомодните куфари — тия бездънни ноеви ковчези, в които можеше да се побере цяла къща ведно с всички домашни животни и птици?

Хераклит Галилеев идеше от вълшебното царство на машините, където една жива свиня се превръщаше за 8 минути в 3 адвокатски чанти, в 6 четки за дрехи и в 15 кутийки за маникюрени принадлежности. Миналото стоеше далече-далече зад гърба му — като корито на пресъхнала река.

— О, йес! — отвръщаше високомерно нашият учен, когато някой го питаше дали в страната на янките има място за още един чужденец.

Каква чудна промяна стана с тоя човек, и то за толкова късо време — какво беше това загадъчно прераждане, което измени досъщ характера му и отскубна из корен старите му привички? Хераклит Галилеев не живееше

вече усамотен, като по-рано, а търсеше обществото. Той пръв донесе в нашата тъжна земя веселата топчица „ю-ю“, която ощастливи децата и запълни пустия живот на депутати, министри и общественици. Хераклит Галилеев не се плашеше вече от катастрофи, защото носеше в сърцето си магичния талисман на американското хладнокръвие: пресичаше пътя на бясно фучащи автомобили и мотоциклети, вървеше спокойно по трамвайните релси и чак когато трамваят приближеше на един сантиметър от него, той отхвръкваше като някакъв гумен акробат на тротоара. Сега из устата му се откъсваха странни слова, като „рационализация“, „динамизъм“, „тайлоризъм“ и още стотици подобни тайнствени звукосъчетания, които изправяха слушателя пред заключените врати на непознати представи. Но може би вие ще си помислите, че в своето ново преображение нашият учен изневери на науката и престана да се интересува от ротацията на небесните тела? Нищо подобно. Той седеше все така надвесен над книгите, само че не над ония кошмарни томове с километрично дълги обяснения и формули, а над едни малки американски ръководства, които разкриваха в една страница толкова много тайни от небесната механика, та стигаха чак до електрическия чайник на добрия дядо господ. Хераклит Галилеев дъвчеше късче мичиганска дъвка, четеше съсредоточено практическите наръчници и требници по астрономия и физика, после се заглеждаше в някоя точка на стената и разсъждаваше смело и парадоксално като стопроцентов учен от Колумбийския университет.

И тук ние ще си позволим да подчертаем тържествено и без колебание, че тъкмо тая парадоксалност в мисленето подтикна Хераклит Галилеев към осъществяването на една необикновена идея, чийто зародиш зрееше в подсъзнанието му още от ранно детство. Малкото гърбаво хлапе с панорамата от газено сандъче, човекът с черната широкопола шапка, когото Рокфелеровата фондация прибра под златното си крило, за да претвори духа му, даде на света най-абсурдното и същевременно най-великото откритие, каквото можем да си представим. Не динамопланетар, не перпетуум мобиле, а нещо друго, много по-ценно — това, от което всички чувствуваха отдавна нужда и което с право може да се нарече благодатна сол за духовния живот на новото човечество.

Ала нека бъдем последователни и да не нарушаваме класичния стил на нашия разказ заради внезапно пробуденото любопитство у читателя. Преди да изнесем на бял свят откритието на нашия учен, ние ще се изкашлим спокойно като Дикенс, ще пропъдим от носа си досадната муха, която също тъй гори от нетърпение да узнае още в тоя миг интригуващата

подробност, ще потопим отново перото си в мастилницата и ще продължим нататък повествованието си в досегашния дух.

И тъй, Хераклит Галилеев отпътува един ден за онова глухо градче в провинцията, дето се беше родил и дето не беше стъпвал години наред. Той намери бащиния си дом, разтвори голямата дървена порта и потъна в буренясалата градина с буйно разлистени дървета, по чиито клони чуруликаха птички.

В дъното светна малка къщица, изскочила сякаш из някаква забравена приказка — с бяло варосани стени, с тревясал покрив, с лястовичи гнезда под широката стряха и с алени гиргини пред входа.

Пред къщата гореше огън, а край огъня седеше човек с брада и вареше мармалад в черно казанче. Хераклит Галилеев се представи на непознатия стопанин и говори с него до залез слънце.

На следната утрин човекът с брадата и с мармелада се пренесе в друга къща, а нашият герой извика работници, отхлупи срещу небето част от покрива на родния си дом и превърна пълния с плъхове таван в една чудновата лаборатория.

* * *

— Б-р-р-р-р! — извика професор Тамбуко Бъйдерчилд, като се отпусна безпомощно в креслото си и захапа по стар навик дебелия си език.

Навярно вие никога не сте слушали за професор Тамбуко Бъйдерчилд? Той беше директор на Калифорнийската обсерватория в Уилсонова планина и заедно с двамата си помощници Клюк Дънхам и Хоруард Цвинклайт пътуваше непрекъснато из космичните сфери, за да оправдае заслуженото си име на първожрец в храма на астрономическата наука. Звездата Пестус беше негово откритие, планетата Вентила бе негова кръщелница. На времето той пръв забеляза магнитната буря около Сатурновия пръстен, а срещу една Нова година доказа съществуването на астероидни конски мухи по опашката на Халеевата комета.

Напоследък професор Тамбуко Бъйдерчилд и неговите помощници Клюк Дънхам и Хоруард Цвинклайт наблюдаваха инфрачервената зона на Венериния спектър, когато едно странно небесно явление прикова вниманието им и ги накара да насочат грамадния си телескоп в съвсем друга посока.

Беше период на пълнолуние, а ясният златен диск на месеца започна

изведнъж да съхне и да потъмнява — също както във фазата на последна четвърт. За лунно затъмнение по това време не можеше да става и дума, нито пък друга някаква астрална причина криеше в себе си ключа на тоя космичен катаклизъм.

Професор Тамбуко Бъйдерчилд ревеше от ярост пред загадката, която нараняваше все по-дълбоко самолюбието му и застрашаваше неговия авторитет на бележит астроном. Той крачеше като разярен лъв из стъклената клетка на обсерваторията, съветваше се с помощниците си, които свиваха в недоумение рамене и не знаеха повече от своя учител, плюеше гневно по пода и сипеше по адрес на цялата планетна система най-невъздържани ругатни.

Ала тая суматоха кипеше не само в Калифорнийската обсерватория на Уилсонова планина. Същото беше и на Монблан. И в Париж. И в Иркутск. И в Токио. И във всички останали обсерватории по света. Астрономите пламнаха в някаква мобилизационна треска и реквизираха и последните възможности, за да разбулят тайната на загадъчното небесно явление.

Спокойни и равнодушни бяха само милиардите простосмъртни люде, които вече не обръщаха никакво внимание на луната. По улиците и булевардите на големите градове горяха грамадни електрически слънца, чиято ослепителна светлина беше много по-примамлива от призрачното лунно сияние. В бедните хижи смазаните от труд и неволя хора хъркаха като заклани, в кабаретата и дансингите, омотани в спирали от дива музика, звъняха чаши с огнисто вино и ехтеше безгрижният смях на охолни веселяци.

Какво правеше в това време нашият герой Хераклит Галилеев?

В неговата лаборатория бръмчеше от сутрин до вечер някаква тайнствена машина и малката бяла къщица се тресеше като курдисана детска играчка.

* * *

Лунатин!… Лунатин!… Лунатин!…
Какво е това?
Лунатин!… Лунатин!… Лунатин!…
Кажете, за бога, каква е тая дума?
Лунатин!… Лунатин!… Лунатин!…

Но защо си играете с търпението ни?

* * *

По страниците на световните вестници започнаха да се явяват чудновати съобщения и реклами. В Тумбукту, в Камчатка, в Нова Каледония, в Сингапур хората разгръщаха картата на Европа и търсеха с любопитство малката държавица България.

— Вярно ли е, че тая страна е населена с людоеди?

— Да. Когато ордите на Чингиз хан нахлули в Европа, канибалското племе „българи“ завзело част от полуострова между планината Дунав и Седефено море, изклало и изяло местните жители и си основало там свое царство. Българският цар Крум е прочут като голям людоед. В едно сражение с португалците той успял да хване в плен самия махараджа Никифор, отрязал му собственоръчно главата, панирал му мозъка и го глътнал наведнъж, а черепа му позлатил и пил с него шампанско в чест на победата.

— Боже мой! Как тогава в тая варварска страна е направено такова велико откритие?

— В това няма нищо чудно. Геният може да се роди и в циганска колиба.

Ала въпреки тая страхотна мълва за нашето племе предприемчивите американци не закъсняха да пи направят посещение и да вземат в ръцете си някои концесии, които засипаха страната ни с долари и я превърнаха в същинска райска градина. Те организираха стандартното производство на цървули от негърска кожа, монополизираха търговията с парабели и с евтини погребални ковчези от непромокаем картон, създадоха тръстове за кондензиране на витамините от чесновия лук, издигнаха небостъргачи, прокараха подземни железници, откриха увеселителни заведения, та ако щете дори — пренесоха в престолния ни град и част от своите легендарни бандити, които пък се обединиха ведно с българските легионери и ратници в така наречения „Съюз за защита против болшевизма“. С една реч, нашата бедна земя цъфна като приказен оазис сред пустинната залязваща шир на европейския континент и от всички краища на земното кълбо започнаха да се стичат тук тълпи от любопитни люде.

И на върха на тоя духовен и материален разцвет стоеше някогашното глухо градче, в което се беше родил Хераклит Галилеев. За няколко месеца

само то стана неузнаваемо. На мястото на схлупените турски къщици се усмихнаха кълбовидни и кубически вили, родени из геометричната фантазия на новата архитектура. Калните криви улички се превърнаха в широки асфалтови булеварди, по които звъняха небесносини трамваи и се плъзгаха бавно дълги елегантни автомобили. Нямаше вече жени с чорапи в ръцете пред пътните порти, нямаше пеещи продавачи на мекици из улиците, нито димящи кебапчийски скари по тротоарите. Богатите чужденци раздаваха щедро злато и купуваха всичко: къщи, места, градини, дървета, кучета, котки, покъщнина — така че старите обитатели на градчето осъмваха за една нощ милионери и заминаваха незабавно за столицата. Тоя нов град събра в себе си цвета на световната аристокрация: парализирани барони с тръстикови патерици, дългоноси американки, които водеха подире си опитомени гущери, вързани за копринени панделки, жълтокожи принцове в лакирани двуколки, червенооки холандски албиноси, търгуващи с диаманти, мургави плантатори със сламени каски — о, това беше една пъстра менажерия на човешките раси, една весела интернационална републичка.

Едничкото нещо, което остана запазено като спомен от някогашното градче, беше бяло варосаната къщица на Хераклит Галилеев. Тя се гушеше, както по-рано, в сянката на старите дървета, трепереше цяла под развързаните сили на дяволската машина и напомняше все същата курдисана детска играчка. Около къщицата стояха три кръга от вечно будна стража, която не позволяваше никому да пристъпи прага ѝ: нашенски стражари в нови униформи с огледално лъснати чизми и със засукани мустачки, американски детективи с лули в устата и с по два пистолета във всяка ръка, английски полицаи от Скотланд Ярд с породисти кучета, чиито остри уши улавяха като антени и най-малкия шум.

На какво се дължеше това необикновено внимание към героя на нашия разказ Хераклит Галилеев?

Много просто. Та нали той даде на човечеството своето велико откритие Лунатин, което възроди света и прочу страната ни?

* * *

Да, Лунатин. Така се наричаха малките желатинови пилюли с лунни лъчи, които възвърнаха на човечеството неговия отдавна изгубен романтизъм. Лунатин се продаваше по всички аптеки, дрогерии и

санитарни магазини наред с одеколона, със самобръсначните ножчета, със специалитетите против мазоли и с козметичните еликсири за растене на коса.

Желатиновите хапчета Лунатин приличаха много на пилюлите с рициново масло — с тая разлика само, че под тънката им прозрачна корица блещукаше опалово и гъсто като сироп сияние. Вкусът им беше сладникав, мирисът им наподобяваше уханието на полски теменужки. Те бяха разковничето на сантименталното настроение и оказваха чудесно въздействие върху сухия практичен дух на модерния човек. Достатъчно бе да глътнеш едно хапче Лунатин, за да се откъснеш мигом от двойното счетоводство и да се захласнеш над стиховете на Верлен или да престанеш да мислиш за износа на черва и да порониш сълзи при звуците на някой Шопенов валс. При това лунните пилюли бяха съвсем безопасни, защото тяхното действие траеше само два часа. След туй човек се връщаше отново в нормалното си състояние и се залавяше упорито за предишната си работа, без да си спомня по-нататък за лунния транс на душата си.

Разбира се, най-много Лунатин употребяваха влюбените. Те гълтаха по пет хапчета наведнъж и говореха с патос за своята всеотдайна обич. Едно случайно докосване до косите на любимата или до рамото на любимия събуждаше трепета на велико блаженство. Целувката се нареди между седемте смъртни гряха и стана осмият.

След влюбените стояха офицерите. Те гълтаха по две хапчета и обявяваха дуел на всеки, който ги погледнеше, без да им се усмихне.

На трето място идеха знаменитите световни дипломати в Обществото на народите, които вземаха Лунатин винаги, щом трябваше да пипнат клончето на мира или да подпишат някаква спогодба. Тогава те се разнежваха, тупаха се приятелски по раменете и също като влюбените се кълняха един другиму във вечна любов.

Четвърти поред бяха лекарите. За тях пък Лунатинът беше неизбежно вдъхновително средство, когато им предстоеше да съставят географски карти или да свирят публично на цигулка.

И най-сетне, пето и последно място заемаха всички останали хора, включително и адвокатите, които гълтаха чудотворните лунни пилюли по разни случаи: на сватби, на погребения, на именни и рождени дни, в съдилищата, в кафенетата, в градините, та дори и в баните.

Цялото земно кълбо ехтеше от нощни серенади.

Фабриките за китари и мандолини работеха трескаво.

Класическият реверанс се яви отново в салоните.

Кражбите на жени зачестиха.

Самопожертвуването стана на мода.

Старите сантиментални романи се препечатваха в милиони екземпляри.

Лунатин!… Лунатин!… Лунатин!…

Това беше мистичният символ на възкресената романтика и сигналният зов за галантни приключения и рицарски подвизи.

* * *

РАЗГОВОР МЕЖДУ АВТОРА И ЧИТАТЕЛЯ

— Събери самообладанието си, любезни читателю, и слушай хладнокръвно. Ето, ние стигнахме вече края на нашето повествование и ти трябва да узнаеш една печална подробност. Не се вълнувай. Бъди твърд и посрещни спокойно вестта за трагичната смърт на тримата прочути астрономи от Калифорнийската обсерватория на Уилсонова планина.

— Как? Мигар професор Тамбуко Бъйдерчилд и неговите помощници загинаха?

— Да, професор Тамбуко Бъйдерчилд и неговите помощници Клюк Дънхам и Хоруард Цвинклайт се обесиха на грамадния телескоп на обсерваторията.

— Господи! Кажете по-скоро защо се обесиха!

— Защото и тримата бяха безумно влюбени в луната и не можаха да преживеят нейната гибел.

— А какво стана с луната?

— Не се ли сещаш? В края на краищата нашият герой я изстиска като лимон. Една нощ тя се показа съвсем оръфана и тъмна зад облаците, завъртя се безпомощно в небесните висини и се търкулна някъде на запад. Някои разправят, че потънала в Атлантическия океан.

— Каква ужасна космична катастрофа! И след всичко туй Хераклит Галилеев живее още, нали?

— О, да. Сега той дебне Венера и навярно скоро ще започне да експлоатира и нея. Какви ли чудеса ще видим още?

ДАМАТА С РЕНТГЕНОВИТЕ ОЧИ

В широката и светла чакалня на прочутия институт за разхубавяване „Козметикум Амулет — салон за дамска хирургия“, седяха пет дами — елегантно облечени, грижливо гримирани, ала все пак толкова грозни, че човек би изпаднал в истинско затруднение, ако се нагърбеше с неблагодарната задача да определи коя от тях заслужава да носи с най-голямо достойнство титлата „царица на грозотата“. Като отминаваме с галантно равнодушие природните недостатъци на тия пет дами, ние ще споменем само една малка подробност, като чисто декоративен елемент на нашия разказ: уважаемите посетителки седяха в дълбоки металически кресла и прелистваха разсеяно по едно илюстровано списание, между чиито страници, наред с тържествените съобщения за предстоящи шахматни турнири и нови полярни експедиции, се криеха още и новините, че Уелският принц минал неотдавна из лондонските улици в червен фрак или че индийският махараджа Хария Трибхубана Юн Бахадур Шумшаре пристигнал благополучно в Ривиерата. От време на време мълчаливите гостенки вдигаха очи от списанията и хвърляха нетърпелив поглед към синята врата в дъното на чакалнята, където трябваше да се яви любимецът на всички жени — гениалният маестро Чезарио Галфоне, който притежаваше необикновения дар да се бори с капризите на природата и да превръща и най-отвратителния изрод в прекрасен ангел.

От няколко години насам институтът за разхубавяване „Козметикум Амулет — салон за дамска хирургия“ си беше спечелил заслужената слава на истинска магична лаборатория, в която всяка жена можеше да стане просто неузнаваема. Тук идваха стокилограмови дами, които оставяха тлъстините си и излизаха бледолики и стройни като манекени. Идваха жени с дълги носове, с дебели и криви крака, с цепнати до ушите уста, с увехнали гърди или с обраснали в косми тела — и всички те, след половинчасова операция, напущаха института като приказни хубавици. Ала маестро Галфоне беше прочут не само с изкуството си да побеждава природната грозота на своите клиентки. Не, той измисляше най-неочаквани козметични изненади и даваше непрекъснато нови насоки на гримовата техника. Тъй например негово откритие беше еликсирът за импрегниране на кожата против белези от страстни целувки, както и триъгълните вежди, които намериха широко разпространение сред скромните дами от висшето общество. Най-сетне маестро Галфоне дойде до заключение, че както

противотифозният серум се приготвя от тифозни бацили, на същото основание може да се приготви и серум от патешки мозък за опресняване умствените способности на ония жени, които се занимават с благотворителни чайове, благотворителни коктейли, благотворителни пазари и изобщо с всякакъв вид благотворителна дейност. Той приготви вълшебния си серум и доказа веднъж завинаги, че е действително чудотворец. С помощта на тоя серум една видна дама сполучи да убеди със замайваща логика ревнивия си съпруг, че изневярата на съвременната жена не е нищо друго, освен израз на едно най-обикновено благоготворително кокетство. Накъсо казано, маестро Чезарио Галфоне беше една свръхестествена личност, чийто живот бе посветен изцяло в служба на слабия пол от хайлайфното общество.

Сега ние ще се занимаем само с една от петте дами, които седяха в чакалнята на козметикума, без, разбира се, да влагаме някакво преднамерено предпочитание в нашия избор. Спираме се на тая дама не защото тя превъзхожда другите или се намира в роднински връзки с автора, а чисто и просто затуй, че на нея именно провидението е отсъдило да играе ролята на героиня в разказаната по-долу история.

И тъй, удостоената с вниманието ни дама носеше звучното име Мими Тромпеева, но за нещастие бе надарена от злата орисница с кривогледи очи, които бяха тежък кошмар в нейната иначе ефирна младост. Тя предпочиташе да бъде сляпа, отколкото да съзерцава напразно прекрасните съблазни на живота около себе си, до които не можеше да се докосне. Жените я гледаха с презрение, мъжете я отминаваха с безразличие. Наистина тялото ѝ беше съвсем нормално развито, но изпъкналите ѝ кривогледи очи отблъсваха всички и я правеха непоносима за обществото на ония, които играеха тенис и говореха за новите марки автомобилни коли. А Мими Тромпеева мечтаеше да се омъжи за милионер, защото сама беше дъщеря на богат индустриалец и не искаше да скъсва връзките си с парфюмираната младеж от аристократичните кръгове. По цял ден седеше тя пред огледалото и се мъчеше да замаскира по някакъв начин жестоката шега на природата, ала напразно. Нито дълбоките сенки на очите ѝ, нито удължените ѝ ресници, нито лакираните ѝ с вазелин клепачи можеха да ѝ помогнат. В края на краищата, като разбра, че е безсилна да се бори със съдбата си, Мими Тромпеева изпадна в страшно отчаяние, което я доведе постепенно до мисълта да постъпи в манастир. Ала тъкмо тогава в помрачената ѝ памет проблесна неочаквано като спасителен фар името „Козметикум Амулет — салон за дамска хирургия“. Тя подскочи от радост и захвърли малкото коварно евангелие, което щеше да отрови дните ѝ със

своята свещена скука. Чудно как по-рано не бе се сетила да потърси помощта на тоя институт за разхубавяване, през който бяха минали, като през някаква вълшебна фабрика на щастливите преображения, толкова много жени! Мими Тромпеева драсна бързо върху устните си две карминени черти, напудри лицето си и изтегли тънките скоби на веждите си с черно моливче, после грабна чантата си и се запъти с затаен дъх към салона за дамска хирургия, в чиято чакалня малко по-късно ние имахме случая да я видим, седнала в дълбоко металическо кресло.

След дълго и мъчително чакане маестро Чезарио Галфоне прие най-сетне нещастната си клиентка с всичкото онова съчувствие, което неговата професия му налагаше.

Той успокои развълнуваната девойка с тържественото обещание, че ще направи от нея неподражаема богиня на хубостта — една феноменалт Венера на двайстия век, с парафинени гърди и с рентгенови очи.

— Какво говорите! — учуди се приятно изненадана Мими Тромпеева, като изтърси пепелта от цигарата си в емайловата пепелничка на масата за пушене.

— Много просто, джентилисима синьорина! — извика театрално маестро Галфоне, вдъхновен от недоумението на своята събеседница. — Още не съм имал великото удоволствие да видя вашия сутиен, но допущам, че неговата кройка е безупречна. И все пак, грациозисима синьорина, ако съдя по очертанията на бюста ви под роклята, смея да заявя съвсем категорично, дори в присъствието на негово магистрално превъзходителство синьор Морис де Валеф, вдъхновения експерт във всички парижки конкурси за световни хубавици, че вашите божествени гърди правят известно отклонение от нормалната анатомия и следователно се нуждаят от една парафинена инжекция, която ще ги моделира превъзходно и ще им възвърне отново загубената класическа форма.

— Боже мой! Какво приказвате! — въздъхна радостно възбудена Мими Тромпеева, като сне кокетно жълтата си касторена шапчица и я захлупи върху откритото си коляно. — Ами какво ще стане с очите ми? За бога, кажете ще можете ли да поправите очите ми? — добави в същия миг тя и лицето й потъмня в печална гримаса.

Маестро Чезарио Галфоне сложи лявата си ръка на сърцето, а дясната издигна знаменателно нагоре и като коленичи неочаквано пред изумената девойка, извика с мекия си глицеринен глас:

— О, джентилисима, беллисима и карисима синьорина! Вярно е, че зрителният фокус на вашите омайни очи е изместен в някаква блуждаеща далечина, но за щастие днешната хирургия стои на такава висота, че тоя

съвсем невинен недостатък ще може да се отстрани само в разстояние на десетина минути. При това аз ще капна в ангелските ви зеници няколко капки от моето последно откритие „Рентгенол“, което ще ги окъпе в лъчезарен блясък и ще ги превърне в сияйни звезди за пеперудното вдъхновение на поетите. Готов съм без всякакво колебание да ви дам тригодишна писмена гаранция за поразителното действие на моите чудотворни капки, заедно с кавалерската си дума, че вие идете в салона ми тъкмо когато аз възнамерявам да пусна в обръщение първата пробна партида от дами с рентгенови очи. Доверете се на грижите ми, илустрисима синьорина, и най-късно след половин час вие ще шествувате из улиците като възкръснала из гроба Семирамида!

Упоена от патетичното красноречие на тоя необикновен творец на женска красота, Мими Тромпеева пристъпи като хипнотизирана до лекия китайски параван и се скри зад черните му лакирани крила.

Дотук, драги читателю, всичко вървеше, тъй да се каже, нормално. Ала ето че нашата история взема съвсем неочаквана развръзка и за всеобща изненада приема формата на дневник, в който преобразената ни героиня е записала със собствената си ръка своите странни преживелици след излизането си от салона за дамска хирургия. Прочее, нека престанем вече да говорим от името на автора, който и без това ненавижда клюкарската словоохотливост по тоя или оня повод. Следващите странички от дневника на Мими Тромпеева обясняват какво се случи по-нататък.

8 септември

Току-що се завърнах от салона на маестро Галфоне. Като вървях из улиците, всички се обръщаха да ме гледат. Мнозина дори се спираха и възкликваха: „Ах, какви чудни очи!“ Едва сега чувствувам, че живея. Боже, колко съм щастлива! Дано се омъжа само по-скоро.

9 септември

Хип-хип, ура! Аз виждам неща, които другите не виждат. Моите рентгенови очи проникват навсякъде. Тая сутрин, като се събудих, забелязах в спалнята си един скелет със сребърен поднос в ръцете. Отначало се уплаших и си помислих, че все още сънувам. Но по-късно разбрах, че скелетът не бил никой друг, освен нашата готвачка, която

влязла да ми донесе закуската. Вълшебните капки на маестро Галфоне придадоха на очите ми свойството да гледат през материята.

10 септември

На улицата, в трамвая, в градината — навсякъде виждам само скелети. И туй ме страшно забавлява. В гръдния кош на някои бият големи като юмруци сърца, на други пък сърцата са съвсем мънички, като на врабчета.

11 септември

Аз се движа сякаш из някакво живо гробище. И интересно, че не изпитвам никакво неприятно чувство от това. Напротив, най-голямото ми развлечение е да се взирам във всеки минувач и да изследвам неговата анатомия.

14 септември

От известно време наблюдавам едно необикновено явление. Някои от хората, които срещам, и то предимно от хайлайфа, нямат никакъв мозък в главите си. Днес например видях братовчеда на Валя, който е член в управителния съвет на спортната федерация и има идеално развито тяло. Той ме спря и ме заприказва. Целуна ми ръка, започна да ме обсипва с комплименти, а аз го гледам и си мисля: „Господи, какъв строен скелет!“ Но като дигнах очи към главата му, аз открих, че в нея няма нито капчица мозък. Щях да му кажа това, но се въздържах, за да не го обидя. Може би той щеше да изтълкува думите ми в преносен смисъл. И все пак, аз предпочитам да се омъжа за човек като него, вместо да имам съпруг, чийто череп е пълен с мозък, но се крепи върху хилаво тяло.

16 септември

Снощи бях на соаре у Дейзи. Имаше много интересен свят. Само дами и господа от бомонда, между които и един чужд дипломат. Всички се

надпреварваха да флиртуват с мене, но в края на краищата аз предпочетох Жан. Той е тъй богат и тъй мил. Разправят, че бил единствен наследник на вуйчо си — някакъв мултимилионер, който през време на войната натрупал грамадни богатства и сега си лекувал черния дроб във Виши. Между петнайсетината кавалери нямаше нито един с мозък. Главите на всички бяха празни, но затова пък чудно красиви. А пък скелетите им — ах, какво телосложение! Разбира се, Жан държеше първенство. Той има фигура на атлет и когато се смее, ръмжи като мечка. Струва ми се, че ако ме прегърне, ще се стопя в ръцете му. Любопитствувам да узная откъде се взе тая духовитост у него, за да ме забавлява през цялата вечер с най-пикантни вицове. Просто щях да се пукна от смях. Уж мислите на човека идели от неговия мозък. Кой знае, може би хората от висшето общество разсъждават и мислят с някои други части на тялото си… За дамите — какво да кажа. Нито една не ми направи особено впечатление. Техните глави също нямаха мозъци, а скелетите им бяха ужасно разширени в ханша, макар че всички носеха сентюри. Дейзи беше облечена в нова рокля от виолетово ламе, но изглеждаше някак демоде. Пепи и Гретето бяха бронзирали ноктите си, ала въпреки туй останаха в сянка. Аз наблюдавах как дробовете им се издуват от завист при моя блестящ успех сред кавалерите. Те не можеха да си намерят място от яд, загдето съм станала център на изключително внимание, та постоянно търсеха повод да ме ухапят. Простачки! А на тръгване се осмелиха да ме разцелуват, като че нищо не е било, и дори изявиха желание да ми дойдат на гости. Какво безсрамие!

18 септември

Ах, Жан е най-пленителният мъж, когото съм срещала през живота си! Днес ходихме на разходка с колата му извън града. Бяхма само двамата. Той наистина е ненадминат в шегите си. Знае всички улични песни на простолюдието и ги пя из целия път. А при това колко е интелигентен и възпитан! Говори ми за значението и ефекта на различните парфюми и за чистенето на зъбите с клечка при официалните динета. Такива изискани маниери като неговите не съм виждала у никого. Да, ние бихме били една идеална двойка!

23 септември

Естествено, че аристократите трябва да се различават по нещо от обикновените хора. Затуй и главите им изглеждат кухи. В същност, техните мозъци са на мястото си, само че са направени от някаква много тънка материя, по-тънка навярно и от паяжина, та затова не могат да се видят. Ах, дано и моят мозък е също тъй фин като на Жан!

27 септември

Чувствувам се на седмото небе от радост! Жан ми се обясни в любов. Бяхме пак с колата му на разходка. На един завой той намали хода, прегърна ме и ме целуна. Каза, че утре ще направи официално предложение на папа.

28 септември

Отначало папа упорствуваше, защото сумата му се видя голяма. Но после, като разбра, че Жан е човек с характер, отстъпи. Един милион в аванс и два милиона след сватбата.

5 октомври

Струва ми се, че ще полудея от щастие! Жан трепери над мен и ме уверява непрестанно в безкрайната си любов. Днес следобед кихнах и той изтича веднага за лекар. Никога не съм допущала, че ще имам такъв внимателен и нежен съпруг.

20 ноември

Ура! Заминаваме с експреса на Voyage de noce! Най-напред в Ница, а оттам — за хермелиново палто и бален тоалет в Париж.

ЕДНА ВЪЗМОЖНА УТОПИЯ

С помощта на новооткрития апарат *фантаскоп* човек можеше да вижда всичко, каквото пожелае, без да е надарен с някакво шесто чувство на ясновидец. Изобретател на фантаскопа беше холандският инженер Ван Трайден от Харлем — един нещастен щастливец, който спечели милиони флорини с патентуването на своето откритие в Европа и Америка и който в края на краищата се умопобърка, обсебен от нелепата мания, че въплъщаваше в себе си духа на свети Франциск.

Все пак, въпреки трагичния край на инженер Ван Трайден, фантаскопът си остана едно от най-гениалните постижения на човешкия ум. Думата „загадка“ се изхвърли от употреба, тъй като новото изобретение разкриваше неограничени възможности за разплитане на най-забулените тайни, дебнещи човека от всички страни. Нямаше вече мистериозни престъпления, нямаше неуловими любовни измени, нито неочаквани изненади от страна на оная коварна сила, наречена „съдба“. Във всяка къща имаше фантаскоп и всички хора бяха буквално обхванати от една неизлечима фантаскопна епидемия да надничат непрекъснато над съблазнителното прозорче на неизвестността.

Какво представляваше в същност фантаскопът?

Един съвсем прост апарат във форма на кубична кутия, наподобяваща донякъде миниатюрна панорама, с тая разлика само, че вместо картичка, на дъното на апарата се намираше огледална плочка. От двете страни на кутията излизаше по една нежна метална жица, споена на края със съвсем тънка магнитна пластинка. Човек закрепваше магнитните пластинки на слепите си очи посредством каучукови наушници — като радиослушалки, замисляше се съсредоточено няколко минути и след това се заглеждаше вторачено в голямата леща на окуляра. Тогава върху огледалната плоча изпъкваха с поразителна яснота картините и представите, извикани от неговата мисъл.

Така фантаскопът осъществяваше легендата за вълшебното огледало от „Хиляда и една нощ“.

* * *

Каква дълбока истина лежи в древната розенкрайцерска мъдрост: да

не се дават бисери на свинете!

Да, човек злоупотребява винаги с всичко.

Лека-полека увлечението в играта с фантаскопа стигна дотам, че мнозина започнаха да се гаврят с някои интимни подробности от живота на своите познати и да наблюдават зрелища, които им бяха запретени не само от гледището на общоприетия морал, но и от чувството на добро възпитание. С други думи стените на къщите станаха изведнъж прозрачни като стъкло и всеки любопитен безделник можеше спокойно да съзерцава какво се върши в чуждите стаи.

Много естествено е, че при това положение на разюздано любопитство и на крайно опасен за чистотата на нравите шпионаж черквата трябваше да издигне глас на протест. След черквата възнегодуваха и неколцина видни политически мъже, които нямаха никакъв интерес да се знаеха излишни подробности из тяхната обществена дейност. Най-сетне една международна конвенция тури край на нравственото вълнение, като забрани под страх на строго наказание масовата фабрикация и безогледната употреба на фантаскопа. Допущаха се известни изключения само за научни, полицейски и още някои по-специални цели.

По тоя начин човечеството наметна бялата мантия на невинността и се усмихна лукаво.

* * *

Понеже писателите страдат открай време от липса на фантазия, моята скромна личност попадна безспорно в категорията на ония хора, които се нуждаеха от фантаскоп „за специални цели“, сиреч — в името на чистото изкуство.

И тъй, нека ми бъде позволено сега да разкажа какво видях веднъж в огледалната плочка на фантаскопа благодарение на едно съвсем случайно хрумване.

Беше горещ юлски следобед, а аз сядах при спуснати завеси в стаята си, прозявах се и с пот на челото се мъчех да хвана в чудодейния апарат някаква интересна идея за художествена експлоатация. По едно време, навярно от досада, през главата ми мина мисълта: как ли бих прекарал днешния ден след триста години?

— Наистина как ли бих прекарал днешния ден след триста години?

— повторих на себе си аз и се загледах в лещата на окуляра.

Неочаквано огледалото на фантаскопа светна и пред очите ми се завъртя една безкрайна лента от странни картини.

Аз седях на терасата на големия хотел „Уникум“ и закусвах въглехидратни таблетки с каймак от небесна мана, когато до мен се приближи един непознат човек с четири чифта ръце и с висока цилиндрична глава, в средата на която имаше само едно око, а под окото — дълъг хобот вместо нос.

Непознатият ме поздрави, като дигна нагоре всичките си осем ръце, и рече на есперанто:

— Моето име е господин Лунч.

— Е? — отвърнах аз. — Какво обичате, господин Лунч?

— Не бихте ли желали да си вземете билет от лотарията, която безработните медиуми на Марс разиграват днес с благотворителна цел?

— Каква е главната печалба? — запитах аз с любопитство, като изгледах подозрително от главата до петите осморъкия субект.

— Три килограма телеплазма, напълно достатъчна да материализира за няколко секунди пред очите ви всеки дух, който пожелаете.

— Добре, дайте ми един билет.

Господин Лунч измъкна изпод широкото си сламено наметало едно дебело снопче с розови билети и ги поднесе насреща ми.

— Изберете си — каза весело той и дългият му хобот се изду в сърдечна усмивка.

Аз измъкнах от снопчето един билет, сгънах го внимателно и го скрих в джоба на жилетката си.

— Номерата на печелившите билети ще бъдат съобщени по северозападния микрофон в часа на обедното равноденствие!

При тия думи господин Лунч се наведе и натисна върху дясната си обувка лъскавото копче, с помощта на което разруши скрития в подметката си атом.

Чу се остро свистене и в същия миг човекът от Марс изчезна в необятната четириизмерима действителност.

* * *

Един аеробус ме носеше към къщата на моята годеница.
Върху синия лазур на небето пламтяха грамадни едри букви:

МИТИНГ!

МЕЖДУПЛАНЕТНО ПРОТЕСТНО СЪБРАНИЕ ПРОТИВ НОВИТЕ МИТНИЧЕСКИ ТАКСИ ВЪРХУ ЛУКСОЗНИЯ ВЪЗДУХ ЗА ДИШАНЕ. ГОВОРИ ПРОФЕСОР ХИБИ ТИБИ, ПОЧЕТЕН ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВСЕМИРНИЯ СЪЮЗ НА ПНЕВМАТИЦИТЕ.

НАЧАЛО: ТОЧНО СЛЕД 3 МИНУТИ.

МЯСТО: ГОЛЕМИЯТ СТАДИУМ НА САТУРН.

След няколко минути аз бях вече в стаята на моята скъпа Алфа.

— Кник! — извика тя и се хвърли на шията ми — Кник, днес ти ме обичаш по-малко от вчера!

— Алфа, престани да говориш глупости! — отвърнах аз, като я целунах по носа и се освободих леко от прегръдките й.

— Но аз ще ти докажа, че днес ти ме обичаш с един градус по-малко от вчера! — рече непоправимата ми годеница. — Съгласен ли си да проверим?

— Съгласен съм. Дай силомера! — казах с досада аз и се отпуснах в дълбокото алуминиево кресло до хелиоскопния апарат за наблюдение на слънчевите изменения.

Алфа изтича до нощната си масичка, извади от чекмеджето червения силомер на любовта и се приближи отново до мен.

— Не дишай! — заповяда тя, като разкопча ризата ми и допря до сърцето ми хладната платинена елипса.

Стрелката на силомера отскочи, както винаги, на 100 — блажения градус на всеотдайната и неизменна обич.

— Виждаш ли! — избухнах аз. — Забранявам ти отсега нататък да ми досаждаш с твоята глупава мнителност! Иначе не отговарям за себе си, ако аз наистина престана да те обичам, и то само заради тоя идиотски апарат.

Алфа ме гледаше с помътени от нежност зеници. Погледът на тъмните й очи ми говореше повече от всякакъв силомер.

— Прости ми — прошепна тя, като протегна татуираната си ръка и ме помилва по косата.

* * *

Моята квартира се намираше на шестстотин и осмия етаж: една просторна стъклена зала, пълна с всевъзможни апарати, които й придаваха вид на някаква физико-химическа лаборатория.

Тъкмо бях отворил устата си и се готвех да пломбирам наядения си кътник, когато от дъното на стаята ми се обади един дрезгав глас:

— Па-па-па! — — — Радиостанция Марс! — — — Па-па-па! — — — Главната печалба от лотарията на безработните медиуми се пада на № 7777777! — — — Па-па-па! — — — Умолява се печелившият щастливец да съобщи адреса си с ултравиолетова депеша, за да му се изпрати печалбата от три килограма телеплазма! — — — Па-па-па! — — —

Аз бръкнах в джобчето на жилетката си и извадих оттам лотарийния билет.

Какво щастие: № 7777777!

* * *

— Кажи, Алфа, кой дух желаеш да материализираме сега?

— Разбира се, някой, който се е преселил отдавна във вечността — отвърна Алфа.

Сетне тя се замисли и лицето й се озари за миг от радостна усмивка.

— Какво има? — попитах аз.

— Знаеш ли, Кник — извика моята годеница, — вчера слушах по септофона сказка за гениите на човечеството в миналото. Между много имена в сказката се спомена и името на някой си Томас Едисон, изобретател на електрически апарати. Не мислиш ли, че би било добре да извикаме него, за да ми поправи още сега лампата на леглото?

— Браво, Алфа! Ти винаги си имала чудесни идеи!

И аз грабнах от масата високия парафинен конус, пълен с телеплазма, сложих го в средата на стаята и отвъртях малкото му капаче.

После, съгласно наставлението, извиках три пъти:

— Томас Едисон, излез! Томас Едисон, излез! Томас Едисон, излез!

Из тесния отвор на парафинения конус бликна гъста синкава па̀ра, която се разля във въздуха и се събра на облак. От облака бавно се оформи една човешка фигура в старинен костюм, с бръснато лице и с лула в устата.

— Какво обичате? — попита тихо геният на миналото.

— Извинете, господин Едисон. Бихме ли могли да се възползуваме от вашите несъмнени дарби за поправката на оная лампа, която виждате

отсреща, над леглото?

— За такава дребна работа не трябваше да смущавате покоя на моето предстоящо прераждане! Тая поправка можеше да извърши всеки обикновен електротехник! — отвърна сърдито Едисон, като пристъпи към слюдената лампа и започна да я разглежда. — Каква е тая тройна жица? — добави той веднага, учуден от шнура на лампата. — Доколкото зная, електричеството бива два вида: положително и отрицателно.

— О, електричеството бива хиляди видове! — извиках с непоколебима увереност аз. — Специално в нашия случай ние имаме освен положително и отрицателно, и хроматично електричество.

— Що за глупости бъбрите? — озъби се древният учен, като ме изгледа подозрително.

— Да, хроматично — повторих аз. — Посредством тоя вид електричество лампата може да свети с различни цветове, без каквито и да било оцветени абажури. Ако не вярвате на думите ми, господин Едисон, разтворете който искате учебник по физика, за да се убедите. Днес електрическата енергия минава през толкова метафори, че — — —

— Тру-тру-тру! — — — Радиостанция Юпитер! — — — Отделение за научни открития — — — Тру-тру-тру! — — — Внимание! — — — Тукашната електролаборатория сполучи да добие електричество в течно състояние, с помощта на което посетите семена ще могат да дават плод за един ден! — — — Тру-тру-тру — — —

Без да каже нито дума, Томас Едисон се приближи до парафинения конус, превърна се отново в синкава па̀ра и изчезна тъй бавно от очите ни, както се беше появил.

В късния вечерен здрач на стаята неговият скръбен образ се стопи като малко пухкаво облаче.

Моето чудесно пътуване из действителността на далечното бъдеще би продължило навярно дълго още в огледалото на фантаскопа, ала уважаемият редактор на списанието, в което трябваше да се напечата тая история, пропъди виденията от очите ми. Той се беше вмъкнал незабелязано в стаята ми и съвсем безцеремонно бе откачил от главата ми наушниците с магнитните пластинки.

Когато го погледнах учудено, той рече невъзмутимо:

— Вашият разказ не трябваше да бъде по-голям от седем страници! Не забравяйте, че списанието съдържа и друг материал: стихове, статии и отзиви за новоизлезли книги.

ТОВА СЕ СЛУЧИ В ЛАМПАДЕФОРИЯ

Разгърнете който искате атлас и потърсете в него страната Лампадефория. Ей богу, ще си загубите времето, тъй като Лампадефория не е отбелязана в никоя георграфска карта.

А все пак Лампадефория съществува. И не само съществува, но е населена дори с хора, които приличат във всяко отношение на хората от другите културни страни. Лампадефорците познават Спенсера и Бетфовена, самолета и радиото, футбола и тангото. И те като нас живеят във високи бетонни здания, ходят на кино, плащат данъци, женят се, бият се, размножават се по общото правило на гражданската етика — с една реч, лампадефорците са прекрасни люде.

Ако някога английският хуманист Томас Мор създаде в своята „Утопия“ чудесния образ на една идеална държава, ние пък ще посочим за пример на останалите страни държавата Лампадефория, където няма криза и където всички се радват на нечувано благоденствие. Впрочем, кризата свирепствуваше и там, но благодарение на хитроумните мерки, взети от лампадефорските управници, тая почти загиваща страна се превърна за късо време в същинска райска градина.

Ала нека започнем разказа си от ония далечни дни, когато Лампадефория се намираше в навечерието на пълна стопанска катастрофа. Тогава, знаете, вътрешното положение на страната беше по-лошо от бедствено. Всеки ден се затваряше по един магазин, всеки три дни — по една фабрика. Безработицата беше взела такива грамадни размери, че най-сетне и самите министри рискуваха да останат без работа. Последната опасност, изглежда, накара лампадефорските държавници да се замислят по-сериозно за своето бъдеще и във връзка с това — да потърсят нови средства за спасението на народа. След дълги заседания и неуморни бдения в парламента един от министрите на Лампадефория, който минаваше за мъдър човек, скочи от стола си, удари с юмрук върху зелената заседателна маса и извика с ликуващия глас на Архимеда:

— Еврика!

На другия ден по улиците на лампадефорската столица бе разлепен следният паметен манифест:

„Лампадефорци! Световната криза шествува като зла

чума по цялото земно кълбо. Тя не пожали и нашата хубава страна, която преживява дни на тежки изпитания. Празните железни каси в държавната хазна напомнят надгробни на нашето някогашно благополучие. Мнозина от вас гладуват, защото са останали без работа, а държавата е безсилна да им се притече на помощ. Но нека това не отчайва никого. В днешния трагичен момент отечеството се нуждае от хора с несъкрушимо самообладание и с твърда вяра в щастливото бъдеще. Безработни граждани на Лампадефория! Дигнете гордо глави и хвърлете поглед към безкрайните родни поля — едничкото благо, което ви е останало. Идете всички там и докато трае кризата, яжте до насита тлъстата сочна трева с героичното съзнание, че вършите един велик патриотичен подвиг. Грядущите поколения ще си спомнят със сълзи на очи за вас и имената ви ще светят със златни букви в славната история на нашия народ. Нека бог ви закриля и подслажда с повече витамини тревата, която ще пасете. Амин!

Бодил III[1],
крал на Лампадефория“

— Ура — заклещуха радостно безработните лампадефорци и захвърляха шапките си високо във въздуха. — Да живее нашият любим владетел Бодил III! Да живеят нашите мъдри управници! Да живее Лампадефория!

Скоро по всички кътища на лампадефорското кралство се издигаха трибуни, на на трибуните се възкачиха като на черковни амвони видни вегетариански оратори, които започнаха да славославят своето учение и да доказват, че растителната храна облагородява човека и продължава живота му на земята с цели десетилетия. Специално за тревата в Лампадефория ораторите изказваха най-ласкави мнения. Те я сравняваха по хранителност ту с месото на пъдпъдъка, ту с яйцата на някаква кокошка от несъществуваща порода.

Разбира се, всички тия блестящи речи на апостолите на вегетарианската идея отзвучаха без особен ефект в пространството, тъй като лампадефорците притежаваха и без това твърде силно развити чувства на родолюбие и на граждански дълг. Трогателните слова на отправения

към тях манифест бяха предостатъчни, за да ги накарат да ядат не само трева, но дори и магарешки тръне. С песни и музики безработните лампадефорци потеглиха в стройни редици към широките родни поля, които се зеленееха примамливо в далечините пред замъглените им от глад очи. Топлото пролетно слънце ги гледаше весело от своя небесен престол и ги къпеше в лъчите си. Цъфналите дървета разтърсваха клоните си над главите им и ги засипваха с белите си и розови цветове. Из бистрия въздух чуруликаха радостно безброй врабчета и лястовици. Цялата природа ликуваше и благославяше тоя кръстоносен поход на лампадефорските базработни граждани, които бяха тръгнали да освобождават собствената си родина от варваското нашествие на кризата.

И когато полята и равнините се изпълниха с народ и сочната зелена трева заскърца между зъбите на гладните лампадефорци, на небосклона се появи знамение: изведнъж белите облаци се разкъсаха неочаквано и приеха ясните очертания на грамадни овце, чието призрачно стадо се понесе бавно към пламтящия кръг на слънцето.

* * *

По какви загадъчни и необясними пътища се сбъдна небесното знамение — това никой не може да каже. Неоспорима истина е само, че една сутрин безработните лампадефорци осъмнаха преобразени в овце. Може би тяхното преображение се дължеше на някакво скрито свойство на тревата, която пасяха, а може би всичко туй се случи просто защото живеем във век на неограничените възможности. Във всеки случай фактът си остава факт и ако речем да го чоплим и анализираме, току вижте, че сме заприличали на ония кучета, които обичат да се въртят понякога около опашката си, без да могат да я хванат.

И тъй, нека преглътнем спокойно невероятната случка и като си дадем вид на хора, които не се учудват на нищо, да проследим съвсем хладнокръвно развилите се по-нататък събития.

Когато новината за превъплъщението на безработните граждани стигна до ушите на лампадефорските министри, те се парализираха от радостно вълнение и дълго стояха с разтворени уста, без да кажат нещо. Най-сетне един от тях, а именно тоя, който бе озарен от щастливата идея да се пратят лампадефорците на паша, дойде на себе си и рече с просълзени очи:

— Аз предвиждах това още в самото начало!

Тия негови думи подействуваха като амоняк на останалите министри. Един по един развълнуваните държавни мъже се пробудиха от своя внезапен припадък и зашепнаха пророчески:

— За нашата скъпа родина настъпват дни на небивал стопански разцвет!

След туй всички министри напуснаха парламента и се запътиха вкупом към кралския палат, за да съобщят на краля приятната вест, че част от неговите верни поданици са се превърнали в тревопасни животни. Ала негово величество Бодил III, който се славеше с името на най-отчаяния бръмбаролог в света, посрещна тая новина с пълно ръвнодушие, тъй като в това време височайшето му внимание бе изцяло съсредоточено върху едно току-що пристигнало червейче от Малайския архипелаг, което трябваше да заеме видно място в богатата кралска сбирка с насекоми.

— Наградете ги с ордени за гражданска заслуга! — каза разсеяно той, като се взираше в червейчето.

— Но, ваше величество — осмели се да възрази с церемониална усмивка президентът, — това отличие е някак неудобно в случая, и то само поради обстоятелството, че една овца не може да бъде декорирана с орден.

— Окачете им тогава по един звънец на шията! — извика сърдито кралят, който започна да губи нишката на своите научни занимания. — Да, окачете им по един звънец на шията и ме оставете на мира!

— Тъй вярно, ваше величество! — отвърнаха в един глас всички министри и като се поклониха дълбоко, излязоха на пръсти от работния кабинет на обезпокоената кралска особа.

След няколко часа лампадефорските управници хвърчаха със своите мощни мерцедеси към лагерите на превъплътените лампадефорци, за да видят със собствените си очи чудото.

Както и тряваше да се очаква, министрите останаха смаяни от гледката, що се откри пред погледа им. Сред зелените ливади се разхождаха бавно стотици кротки овце, които хрупаха лакомо буйната трева и от време на време проблейваха от удоволствие. Всъщност, това не бяха овце в пълния смисъл на думата, а по-скоро някакви митични същества с овчи тела и с човешки глави. Някои от тях имаха бради и мустаци, други бяха с бръснати лица, трети пък носеха очила. Би казал човек, че самата Цирцея е докоснала с вълшебната си пръчица тия доскорошни хора, за да се пошегува с тяхното земно битие и да остави на вековете още една весела легенда за своето коварно изкуство.

Щом съзряха луксозните автомобилни коли, странните същества

разбраха, че са удостоени с посещението на някои високопоставени личности, та затова престанаха да пасат и облизаха грижливо устата си с позеленелите си езици. После изтърсиха къдравите си руна и се спуснаха в стадно безредие към широкото лъкатушно шосе, за да посрещнат скъпите гости. На шосето, където стоеше вече малката групичка на лампадефорските министри, всички се наредиха в шпалир, издигнаха опашките си за почест и изблеяха сякаш из едно гърло:

— Бе-е-е! Добри дошли!

На това сърдечно приветствие, естествено, трябваше да отговори сам министър-председателят. Той излезе напред, малко заруменял от смущение, щипна успокоително адамовата си ябълка като певец, който проверява гласните си струни във фаталната пауза преди започването на концерта, и извика така, както само един министър-председател можеше да извика в подобен случай:

— Славни граждани на Лампадефория! Моите думи са безсилни да изразят безкрайната признателност на лампадефорското правителство, което се прекланя с възторг пред вашия нечуван подвиг. В смиреното си и беззаветно усърдие да бъдете достойни синове на земята, която ви е родила, вие сте станали действително неузнаваеми, изгубили сте човешкото си подобие, презрели сте като истински мъдреци житейската суета, проникнати от съзнанието, че има нещо по-свето от вашето лично добруване. И наистина, какво са земните удоволствия и наслади, какво са краткотрайните радости пред неувяхващия блясък на онова величие, което озарява главите ви с ореола на безсмъртието? Вие сте себеоткрекохте заради благоденствието на отечеството и това ваше себеотричане направи от вас незабравими герои на една епопея. Скъпи братя! От името на лампадефорското правителство аз се чувствувам особено щастлив да ви поздравя с новото ви преображение, а от името на негово величество крал Бодил III — до ви поднеса като знак на високо гражданско отличие по един меден звънец, чийто пасторален звън ще огласят приятно тишината на вашето идилично усамотение сред природата. Бъдете все така търпеливи и усърдни във вашата тревопасна дейност, за да осъществим с общи усилия предстоящите стопански мероприятия на страната, които ще победят кризата. Ура!

— Бе-е-е! Ме-е-е! Бе-е-е! До последната минута на живота си ще работим все тъй неуморно за благоденствието на нашата скъпа родина! — отвърнаха гордо омагьосаните лампадефорци.

* * *

След няколко месеца Лампадефория можеше да бъде наречена с право обетована земя. Кризата бе хваната за ухото и изхвърлена извън пределите на страната. Потъналите в паяжина фабрики се отвориха отново: мухлясалите трансмисионни каиши заплющяха, както някога, около раздвижените стоманени колела на машините, чиито лостове започнаха своята забравена гимнастика. Нямаше вече безработица! Навсякъде цареше охолство и магазините се пълнеха с народ. Монетната обмяна беше тъй оживена, че дори фалшификаторите на пари не смогваха да пущат в обрещение достатъчно банкноти. Всички ядяха чер хайвер и заминаваха за оня свят с луксозни погребални коли. Някакво лудо разточителство бе обхванало цяла Лампадефория.

* * *

Отначало господ не проумяваше как тъй може да се осъществи без кръвопролитие идеята за социално равенство, и то в една държава, където имаше само двама-трима социалдемократи. Ала по-късно всичко му стана ясно.

Беше тиха лятна вечер в космическото пространство. Дядо Саваот седеше по пижама в своята резиденция на астероида Церера и играше шах с дявола. По едно време, тъкмо когато той искаше да направи голямата рокада, сатаната се усмихна лукаво и рече:

— Дядо Саваоте, знаеш ли, че всички държави на земното кълбо се надпреварват да купуват платове и сирене от Лампадефория. Тая страна, ти казвам, ще се удави в злато. Я вземи, че отвори и ти там един клон от рая, дано си пооправиш малко сметките.

— А, тъй била, значи, работата! — каза белобрадият старец, като помести предпазливо едно пионче.

— Тъй, тъй — отвърна дяволът и скочи с шахматното си конче към неприятелския цар. — Лампадефорските министри, знаеш, най-добре разрешили кризата. Изпратили безработните граждани да пасат трева, а после, когато хората се превърнали в овце, започнали да ги доят и да ги стрижат. От вълната правят платове, а от млякото — сирене. Какво ще кажеш на туй отгоре? Умно измислено, а? По-умно, отколкото сам аз бих могъл да го измисля, нали?

— Ех, младост, младост! — въздъхна дядо Саваот и трепперещата му ръка посегна към шахматната дъска, за да поведе бялата царица към черния офицер. — Блазе ти, че си още здрав, та можеш да ходиш насам-натам и да гледаш какво става по света! Ами аз, като съм се парализирал и все в количка седя! Това живот ли е?

— Мат! — извика тържествуващ сатаната и мургавото му лице лъсна в злъчна усмивка.

А господ стисна ядосано дългата си брада и рече:

— Брей, че хитрец си бил! Сякаш и ти си роден в Лампадефория!

---

[1] В първоначалния текст поради явното сходство с името на цар Борис III думата Бодил III е заличена от цензурата и заменена от автора с „Кактус I“ — бел.ред. ↑

СЪВСЕМ СТРАННА ИСТОРИЯ

Някакъв въпрос от второстепенна величина очакваше благоприятно разрешение и внедряване в нашето житейско всекидневие.

И от време на време хората с право питаха ту тук, ту там:

— Е, какво става с оня въпрос?

И оттук-оттам се чуваше успокоителен отговор:

— По оня въпрос няма никакво възражение. Изобщо въпросът се движи към своя благополучен край.

Минаваха дни и седмици, търкулнаха се два-три месеца.

Въпросът пълзеше от канцелария в канцелария, разглеждаше се от разни комисии и после неочаквано изчезваше в някое чекмедже, спотайваше се дълго там и се покриваше с мухъл.

Но имаше хора, които не го забравяха и започнаха да напомнят с досадна настойчивост:

— Какво става с оня въпрос?

И пак отекваше спокойният отговор:

— Въпросът е, тъй да се каже, решен. Остават само някои дребни формалности.

А крилатото време не стоеше на едно място и като лудо прескачаше дните, седмиците, месеците.

Неизвестно по чий почин въпросът излизаше от чекмеджетата, явяваше се пред нови комисии, губеше се в нови чекмеджета.

Най-после той не можа да чака повече и реши сам да се представи на обществото.

Един ден дълготърпеливият въпрос се измъкна от последното чекмедже, изтърси се от мухъла и с доста поизмачкан вид отиде в редакцията на един всекидневник.

А главният редактор тъкмо пишеше статия за ускорените темпове на производството и всяко външно посещение му беше крайно неприятно.

Без да иска позволение от секретарката, необикновеният посетител се озова направо в кабинета на главния редактор, пристъпи към писмената му маса и като поднесе обичайния поздрав, заяви с нескрито прискърбие в гласа:

— Другарю главен редактор, аз съм оня въпрос, по който доста отдавна бе писано и във вашия вестник, но който за съжаление все още се намира в неизяснено състояние. Колкото и маловажно да е моето значение

от национален и общочовешки мащаб, все пак у нас има хора, които проявяват повишен интерес към необяснимото ми протакане из учрежденските дебри и с нетърпение очакват да бъда претворен в живо дело.

Главният редактор премести недописаната си статия настрана и като изгледа госта от главата до петите, попита с учудено дигнати вежди:

— Но аз не разбирам какво искате?

— Ей сегичка ще ви обясня — каза кротко въпросът. — По думите на някои служебни лица, аз съм бил вече излязъл из утробата на последната решаваща инстанция, но както виждате, и досега не се явявам на бял свят. Не можете ли вие да напомните с няколко думи във вашия вестник за моето съществуване и да дигнете бариерата, която ми пречи да вляза в живота?

Раздвижен от най-разнообразни вътрешни импулси, главният редактор стана от креслото си и се вгледа вторачено в бледото лице на госта.

— Другарю въпрос — произнесе строго той, — искрено скърбя, че не ще мога да ви помогна. Вашият случай е наистина достоен за съчувствие, но позволете ми да забележа, че всяка крушка си има опашка. Първо, отде знаете защо ви бавят? Второ, да не мислите, че само вие се намирате в зрителното поле на държавното внимание? И, трето, кой ще ни гарантира, че в момента, когато ние се застъпим публично за вас, в същото време нашият събрат „Държавен вестник“ няма да излезе с очакваното постановление? И хайде давай след това обяснения, пиши опровержения и тъй нататък. Как си я представяте вие таз работа, а?

И главният редактор се отпусна отново в креслото и продължи със същия неумолим тон:

— Не, другарю въпрос, не искайте от нас такова застъпничество, което излиза от рамките на полезната критика и намирисва на непозволено ходатайство. Толкова сте чакали, ще почакате още някой ден.

— Но скоро ще стане година — промълви мрачно гостът.

— Така е. Вие не сте на пъпа на събитията. Ще имате търпение, ще дойде и вашият ред.

Мъченикът въпрос напусна кабинета на главния редактор с дълбоко огорчение, но все пак твърдо решен да се бори докрай срещу несправедливото му задържане по чекмеджетата. Макар и да съзнаваше, че не стои на пъпа на събитията, той търсеше законното си право на живот и съвсем естествено искаше да се яви час по-скоро на бял свят.

Затова, като тръгна из редакционните помещения, въпросът се

прокрадна в някаква безлюдна стая с пишеща машина и тук си позволи небивало своеволие. Той грабна от една масичка къс хартия и с трескава бързина натрака на машината няколко реда. После си сложи шапката-невидимка, спусна се долу в печатницата и подхвърли пред стария словослагател бай Станчо приготвеното за печат съобщение.

— Хей, затваряйте там прозорците! — извика бай Станчо, като помисли, че падналата пред него хартийка е подухната от вятъра.

На следната утрин познатият ни вече главен редактор седеше в кабинета си и сърбаше с наслада току-що донесеното кафе, разгърнал най-новия брой на собствения си вестник. Прясно отпечатаните страници излъхваха оня упоителен мирис на печатарско мастило, който буди у истинския журналист същото приятно чувство, каквото изпитва, да речем, старият пенсионер от миризмата на камфора или източноправославният поп от уханието на тамяна.

Като вдъхна дълбоко аромата на свежото печатно слово, главният редактор зарея любознателен поглед по стройните колони и изведнъж се вцепени. В горния десен ъгъл на втора страница се мъдреше под голямо заглавие, с курсивни букви, следното съобщение, проникнало контрабанда във вестника:

ПО ОНЯ ВЪПРОС

Наближава една година, откакто оня въпрос се търкаля немил-недраг из едно учрежденско тресавище без всякакви изгледи да се измъкне скоро оттам. Като имаме пред вид преизпълнението на плановете и наднормените постижения в много сектори на нашия живот, ние с основание питаме: докога ще се търпи неоправданото разтакаване на поменатия въпрос и трябва ли ние лично да занимаем с него някое по-горно място?

Главният редактор дълго седя в недоумение пред дръзкото антрефиле, сетне с нервен жест събори празната кафена чашка пред себе си и объркано започна да натиска по бюрото разните електрически звънци.

Скоро кабинетът се изпълни с пъстър редакционен свят: редактори и репортьори, коректори и машинописки.

— Кой е допуснал това съобщение в днешния брой? — фучеше главният редактор и пляскаше вестника с една металическа линия.

Всички блещеха очи и не разбираха какво е станало.

— Да, да, ей това съобщение! И то — с курсив!

Събраните редакционни работници гледаха озадачено вестника и с най-непресторена невинност отхвърляха всяко подозрение в съучастничество. След като се изказаха различни мнения и предположения, на края донесоха папката с материалите и установиха безспорната истина, че съобщението бе написано на стария редакционен „Континентал“, чиято повредена буква „т“ личеше ясно върху бележката. Оставаше неразгадаема само тайната — как бе попаднало това съобщение между другия материал и кой беше неговият автор.

Когато остана отново сам в кабинета си, главният редактор си спомни за вчерашното необикновено посещение, ала тутакси отхвърли проблесналата нелепа мисъл, че оня смахнат чудак — въпросът! — лично е написал бележката и ловко я е промъкнал във вестника. Но всъщност какво страшно имаше в появата на това антрефиле? Та нали тъкмо печатът, тъкмо неговият вестник трябваше да посочва и да бичува нередностите? Постепенно главният редактор се успокои и дори започна да изпитва някакво смътно удовлетворение от своята бавно пробуждаща се гражданска смелост.

Но да видим какво стана с оня въпрос. След дръзките си похождения той побърза да се върне в голямото сиво учреждение, отдето бе излязъл, и да се прибере в тъмното задушно чекмедже. Той вярваше, че след като бе алармирал обществото за незавидната си участ, най-после все някой щеше да му помогне и да го изхвърли на обетования бряг.

С тая непоколебима вяра в крайното възмездие въпросът живя още много месеци. Понякога подът на канцеларията окуражително скърцаше, чуваха се приближаващи стъпки и нашият страдалец мислеше с разтупкано сърце (да, той имаше сърце!), че ей сега нечия спасителна ръка ще издърпа чекмеджето и ще го извади навън.

Но стъпките отминаваха и наоколо наставаше предишната мъчителна тишина.

* * *

И сред тая мъчителна тишина по едно време наистина се намериха смелчаци, които решиха да се обърнат към по-горното място.

Един ден с неоспоримия авторитет на обществена сила една тричленна делегация влезе в сградата на висшестоящата инстанция и се

озова пред гардеробното преддверие, където се издаваха и пропуските.

Тримата делегати представиха най-напред паспортите си, но после, като подадоха шапките си и поискаха да отминат нататък, за тяхна най-голяма изненада гардеробиерката ги покани да оставят и главите си.

Изумени до немай-къде от това нелепо искане, достопочтените граждани помислиха, че не са чули добре, и тръгнаха към асансьора, ала жената в черната престилка енергично ги спря.

— Моля, другари, дайте си и главите! — повтори тя и протегна ръце.

— Но вие подигравате ли се с нас? — озъби се един от тримата, който изглеждаше водач на делегацията.

— Никой не се подиграва — поясни спокойно гардеробиерката. — Такова е нареждането. Заедно с шапката да се оставя и главата.

Възмутените посетители успяха да се свържат с главния секретар на учреждението и след дълги разправии и обяснения сполучиха да го убедят, че главите им са крайно необходими, за да могат да изпълнят достойно възложената им задача. Така, със запазени на раменете глави, тримата делегати се издигнаха с асансьора и се отправиха по опънатия мек килим към въжделеното по-горе място.

Шефът седеше на старинен стол с лъвски крака и с високо облегало, което се издигаше няколко педи над главата му и символизираше високото му обществено положение. Отговорното държавно лице посрещна гостите с видима благосклонност, понадигна се от стола и подаде на всекиго по два пръста от могъщата си десница. После делегацията се разположи в удобните кресла край писмената маса и с подобаваща сериозност обясни целта на своето посещение.

Във вълнуващите си изказвания и тримата представители на общественото мнение единодушно подчертаха, че са дошли да изпълнят своя граждански дълг и да се застъпят за незабавното уреждане на оня въпрос, който е станал вече пословичен със скандалното си протакане. Въпросът, казаха те, наистина не е съдбоносен от гледище на висшите държавни интереси, но е кръвно свързан с живота на стотици обикновени хора, които с нетърпение очакват неговото разрешаване. И като се позоваха на някои поучителни съждения и принципи, делегатите се спогледаха със задоволство, чувствувайки, че са изчерпали всичката убедителност на умните си глави и че повече няма какво да кажат.

През всичкото време високопоставеният държавен мъж слушаше гостите с одобрително кимане на глава и когато те млъкнаха, той стана от старинния стол (облегалото продължаваше да стърчи над главата му), благодари за отправените към него сигнали и обеща, както се казва на

служебен език, „да направи потребното“. И за да не бъде голословен, още в присъствието на тримата делегати шефът натисна някакъв звънец и след малко в кабинета влезе един странен човек с глава на плъх и с папка под мишница и се изправи пред дъбовата писмена маса.

— Другарю началник — рече тежко шефът, — вземете всички мерки за най-бързото придвижване на оня въпрос и ми докладвайте какво е направено.

Началникът подигна плъхската си муцуна, помириса във въздуха, поклони се и излезе.

Така завърши срещата с отговорното лице и делегацията напусна кабинета му със сигурната вяра, че най-после оня въпрос ще се яви на бял свят.

Като слязоха да си вземат шапките, тримата народни пратеници забелязаха в гардероба две човешки глави, сложени като гърнета на една широка лавица. На едната глава бе нахлупена обикновена сива шапка, а на другата — зеленикав каскет и тъкмо тая глава с каскета намигваше някак присмехулно с лявото око. Явно беше, че неизвестни посетители се бяха подчинили на приетия ред и бяха оставили главите си в гардероба заедно с шапките. Но каква ли работа биха могли да свършат тия посетители без глави? Може би те щяха да представят писмени молби и изложения или пък по друг някакъв начин щяха да се обяснят.

Както и да е, тримата наши делегати бяха предоволни, че не дадоха главите си на гардероба, защото само благодарение на тях те можаха да убедят високопоставеното лице да съдейства за окончателното уреждане на оня въпрос.

* * *

Плъхоподобният началник натисна един звънец и в стаята му се яви колегата подначалник със същата плъхска физиономия и с папка под мишница. Двамата дигнаха глави и помирисаха въздуха, после единият изцвъртя и другият изцвъртя. Нямаше съмнение, че на своя плъхски език те заговориха за оня въпрос.

Подначалникът се прибра в стаята си и натисна звънеца пред себе си. Дойде колегата референт от същата плъхска порода и по оня въпрос се разнесе отново познатото взаимно цвъртене.

От своя страна референтът повика пак със звънец четвърта

плъхоподобна фигура — и тъй нататък, и тъй нататък.

Отваряха се многобройни врати на тоя безкраен учрежденски лабиринт, задръстен от пода до тавана с купища книжа, и от стая в стая влизаха и излизаха полухора-полуплъхове, които разнасяха като сизифовски камъни тежки папки и преписки.

В началото на нашия разказ ние казахме, че крилатото време прескачаше като лудо дните, седмиците, месеците. Но в това огромно учреждение времето бе застинало като пихтиеста маса и неговият бърз бяг не се чувствуваше. По стаите и коридорите едва мъждееха с белезникави циферблати часовници без стрелки, които потракваха лениво и сякаш плетяха някаква лепкава паяжина на вечността. И докато навън животът кипеше в шеметен ритъм, тук, в пихтията на съсиреното време, сновяха безброй плъхоподобни хора, надигаха острите си муцуни в спарения от книжата въздух и тяхното противно цвъртене огласяше злокобно дълбоката тишина…

Изведнъж някой издърпа чекмеджето и измъкна преписката на оня въпрос, цяла позеленяла от мухъл.

И тръгна тая преписка от ръка на ръка и стигна до началника, после пое обратния път и около нея пак се събираха комисии, обръщаха я оттук-оттам, душеха я ненаситните плъхски муцуни и възбудено цвъртяха.

Преписката агонизираше и един ден оня въпрос, загубил сетни сили от подмятане и премятане, потъна отново в някакво чекмедже.

* * *

Постепенно хората в живия живот забравиха, че оня въпрос изобщо е съществувал. Общественото мнение се насочи в друга посока и само някои беловласи старци все още помнеха, че е било време, когато е ставало дума за някакъв въпрос. Но старците говореха с неясни и отвлечени слова, както се разказва легенда.

А щом хората престанаха да го споменават и съвсем го забравиха, оня въпрос загуби жизнените си сокове, посърна и като есенен лист, отвян от студения вятър, изчезна завинаги в глъбините на сивото каменно учреждение.

Издание:
Светослав Минков. Дамата с рентгеновите очи
Фантастични разкази
Книгоиздателство „Георги Бакалов“, Варна, 1982
Библиотека „Галактика“, №35
Редакционна колегия: Любен Дилов, Светозар Златаров, Елка Константинова,
Агоп Мелконян, Димитър Пеев, Огнян Сапарев, Светослав Славчев
Съставител: Огнян Сапарев
Рецензент: Панко Анчев
Редактор: Огнян Сапарев
Редактор на издателството: Гергана Калчева-Донева
Оформление: Богдан Мавродинов, Жеко Алексиев
Рисунка на корицата: Текла Алексиева
Худ. редактор: Иван Кенаров
Техн. редактор: Пламен Антонов
Коректор: Жулиета Койчева
Българска, I издание
Дадена за печат на 24.II.1982 г. Подписана за печат на 7.IV.1982 г.
Излязла от печат месец май 1982 г. Формат 32/70×100 Изд. №1557
Печ. коли 15. Изд. коли 9,71. УИК 9,03. Цена 1,50 лв.
Страници: 240. ЕКП 95361 21331 5514–1–82
08 Книгоиздателство „Георги Бакалов“ — Варна
Държавна печатница „Балкан“ — София
Б — 32